

Редакційна колегія:

КІРЄЄВ О.І. (голова)

БУРЯК С.В.

БАЖАЛ Ю.М.

ГАЙДАР Є.Т.

ГАЛЬ В.М.

ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.

ГЕСЦЬ В.М.

ГРЕБЕНІК Н.І.

ГРУШКО В.І.

ДОМБРОВСЬКИЙ Марек

ІЛАРІОНОВ А.М.

КРАВЕЦЬ В.М.

КРОТЮК В.Л.

КРЮЧКОВА І.В.

ЛАНДІНА Т.В.

МАТВІЄНКО В.П.

МЕЛЬНИЧУК М.О.

МІЩЕНКО В.І.

МОРОЗ А.М.

ОСАДЕЦЬ С.С.

ПАЛАМАРЧУК А.Б.

ПАСІЧНИК В.В.

ПАТРИКАЦЬ Л.М.

ПЕТРИК О.І.

ПОДОЛІВ І.В.

РАЄВСЬКИЙ К.Є.

РИЧАКІВСЬКА В.І.

САВЛУК М.І.

САВЧЕНКО А.С.

СЕНИЦЬ П.М.

СМОВЖЕНКО Т.С.

ФЕДОСОВ В.М.

ХОФФМАНН Лутц

ШЕВЦОВА О.І.

ШЛАПАК О.В.

ЮЩЕНКО В.А.

ЯРЕМЕНКО С.О.

ЯЦЕНЮК А.П.

Номер підготовлено редакцією

періодичних видань НБУ

Головний редактор

ПАТРИКАЦЬ Л.М.

Заступник головного редактора

КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ з випуску журналу "Вісник НБУ"

Начальник відділу **ПАПУША А.В.**Редактор з питань бухгалтерського обліку,
розрахунків та інформаційно-програмного
забезпечення **КОМПАНИЄЦЬ С.О.**Редактор з питань валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків **БАКУН О.В.**Редактор з питань економіки, законодавчого
забезпечення та комерційних банків**В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**Дизайнер **ПЛАТОНОВА Н.Г.**Коректор **СІЛЬВЕРСТОВА А.І.**Оператор **ЛИТВИНОВА Н.В.**

Реклама і розповсюдження:

ГРЕБІШКОВ В.І., ФЕСЕНКО Н.М.Фото **НЕГРЕБЕЦЬКОГО В.С.,****МІЛЕВСЬКОГО Л.А.**

Черговий редактор

БАКУН О.В.**Четверта сторінка обкладинки:**

Михайлівський собор. Київ.

Фото **ГОЛЯК Т.І.****Адреса редакції:**

просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна

тел./факс: (044) 264-96-25

тел.: (044) 267-39-44

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України

09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Журнал рекомендовано до друку

Вченою радою Київського національного

економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною

комісією України визнано фаховими

Передплатний індекс "Вісника НБУ"

та додатка "Законодавчі і нормативні акти

з банківської діяльності" 74132

Дизайн**Редакція періодичних видань НБУ****Надруковано з готового оригінал-макета****департаментом організації виробництва і****господарської діяльності НБУ**

Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний.

Фіз. друк. арк. 9,0

Умовн. друк. арк. 9,0. Обл.-вид. арк. 9,9

При передруку матеріалів, опублікованих у

журналі, посилення на "Вісник Національного

банку України" обов'язкове. Редакція може

публікувати матеріали в порядку обговорення,

не поділяючи думку автора. Відповідальність

за точність викладених фактів несе автор,

а за зміст рекламних матеріалів —

рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2003

Вісник

9 / 2003

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року

№ 9 (91) ♦ Вересень 2003

ЗМІСТ

Номер підписано до друку 02.09.2003 р.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

А.Папуша	Є перший мільярд!	2
Банки Дніпропетровщини: програму розвитку банківської системи України — в дію		5
НБУ розширює міжнародну співпрацю		5

МАКРОЕКОНОМІКА

І. Крючкова	Цінова конкурентоспроможність економіки України	6
А.Папуша	Стратегічна зброя XXI століття	9
Ю.Харазішвілі, О.Заріцький, В.Заводник	Інфляція, фактори впливу та інструменти регулювання	12

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у липні 2003 року	17
--	----

ФОНДОВИЙ РИНОК

О.Євтух	Іпотека та іпотечний ринок	18
Ринок державних цінних паперів України у липні 2003 року		23

БАНКИ УКРАЇНИ

Структура активів банків України за станом на 01.07.2003 р.	24
Структура зобов'язань банків України за станом на 01.07.2003 р.	28
Структура власного капіталу банків України за станом на 01.07.2003 р.	32
Фінансові результати діяльності банків України за станом на 01.07.2003 р.	36
Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені за період із 1 липня по 1 серпня 2003 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені за період із 1 липня по 1 серпня 2003 р.	40

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у липні 2003 р.	41
--	----

О.Романченко	Відмивання брудних грошей як злочин	42
П.Решетніков	Охорона банків: чи є альтернатива Державній службі охорони?	46
Р.Набок	Побудова моделі впливу недохідних активів банку на рентабельність	50

БАНКІРИ І МИСТЕЦТВО

Л.Гребішкова	Незабутня зустріч	53
---------------------	-------------------------	----

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за липень 2003 року)	54
Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за липень 2003 року)	56

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг пам'ятної монети "Пектораль"	56
План випуску пам'ятних і ювілейних монет України на 2004 рік	57

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

В.Калюжний	Роль державних витрат та інвестицій у ринкових економіках	58
-------------------	---	----

ЛІТОПИС БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Т.Смолженко	Свято Ошадності: спогади про... майбутнє	63
П.Гай-Нижилик	Лебідь-Юрчик — директор Державної скарбниці України в 1917—1919 роках	68

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Т.Харченко	Автоматизація бізнес-процесів обліку збуту послуг	69
-------------------	---	----

АНОТАЦІЇ

.....	72
-------	----

До VII річниці грошової реформи в Україні

Є перший мільярд!

21 серпня о 12 годині 22 хвилини на Монетному дворі Національного банку України випущено мільярдну розмінну монету, виготовлену на цьому підприємстві. В урочистостях узяв участь Голова Національного банку України С.Л.Тігірко.

Найдорожчий скарб Національного банку України — це компетентність та запал його фахівців, сповнених бажання втілити власні ініціативи заради виконання покладеної на них місії. Мета у нас одна — поліпшення життя всіх громадян України.

Щиро вітаю працівників системи центрального банку, всієї банківської системи країни, багато з яких є читачами і передплатниками “Вісника НБУ”, з XII річницею державної незалежності України. Бажаю щастя, міцного здоров’я, успіхів і удач!

З найкращими побажаннями читачам “Вісника НБУ”

*Читачам
“Вісника НБУ України”.*

С.Л.Тігірко

Голова
Національного
банку України
Сергій Тігірко

На початку вересня сім років тому світ грошей поповнився ще однією національною валютою — українською гривнею та її сотою частиною — копійкою.

Упродовж двох тижнів, протягом яких у обіг вводилися нові грошові знаки, практично кожен наш співвітчизник — від малого до старого — відчув себе пристрасним нумізматом. Люди з невідомою цікавістю роздивлялися нові гроші, які дивували своїм гарним виглядом і, головне, — значимістю. Адже в ту пору українські громадяни уже було звикли до того, що є інфляційними “мільйонерами”.

Песимісти передбачали, що гривню спіткає доля купонокарбованця, тож дехто попереджав, що невдовзі слід очікувати банкноту номіналом навіть у мільярд.

На щастя, розвиток банківської системи країни пішов іншим шляхом. Грошова реформа стала не простою заміною грошових знаків, а насамперед

Золоті гори Державної скарбниці.

підґрунтям якісного удосконалення основних засад грошово-кредитної політики, яка дала змогу забезпечити стійку стабільність національної валюти.

Банкноти і монети з гривневими номіналами, повносправно виконуючи всі функції грошей, відіграють також важливу виховну роль — вони підтримують у людях почуття патріотизму, поваги до вітчизняної історії, народних традицій і духовних цінностей.

Національний колорит українських грошових знаків дещо затьмарювала одна обставина — раніше вони виготовлялися за кордоном. Банкноти — в Канаді і Франції, окремі розмінні монети — в Італії, пам’ятні та ювілейні — в Росії, Великобританії, Австрії, Словаччині та Польщі.

Цю проблему було успішно вирішено після введення в експлуатацію власного виробничого комплексу з виготовлення грошей — Банкнотної фабрики, Фабрики банкнотного паперу та Монетного двору НБУ. Цех кар-

бування розмінних і обігових монет введено в дію на рубежі тисячоліть — у пам'ятному двохтисячному. Відтоді всі вітчизняні грошові знаки виготовляються лише в столиці України — на Банкотно-монетному дворі Національного банку, який став одним із найпотужніших і технологічно найрозвинутіших підприємств такого роду в Європі.

Всього за роки державної незалежності України в обіг введено близько 180 видів пам'ятних та ювілейних монет. Майже 40 із них — новинки, відкарбовані протягом 2002—2003 років.

Приємним сюрпризом для нумізматів стали нещодавно започатковані нові серії — “Літаки України” та “Обрядові свята України”.

Призначення першої серії — привернути увагу громадськості до визначних здобутків українського літакобудування, флагманом якого є Авіа-

Ще мить — і з легкої руки Голови Національного банку України С.Л.Тігіпка відкарбується мільярдна розмінна монета, виготовлена на Монетному дворі НБУ.

Державну скарбницю засновано у вересні 1991 року. Нині — це окремий структурний підрозділ центрального апарату Національного банку. Скарбниця обладнана сучасним устаткуванням, має атестовану Держстандартом України діагностичну лабораторію, де застосовуються методи з використанням прогресивного обладнання та інструментів.

Головне завдання Державної скарбниці — формувати вітчизняний запас дорогоцінних металів. Основним джерелом надходжень є банківські метали, отримані в результаті переробки відповідного брухту. З 1999 року в Україні за участю Національного банку розпочато впровадження проектів із активізації золотовидобувної галузі. Нині класифіковано понад 250 родовищ, де орієнтовно знаходиться близько 3 000 тонн золота. Найбільші з них — Мужіївське, Бобриківське та Сауляк. Перше видобуте з надр України золото надійшло до Державної скарбниці з Мужіївського родовища.

Останнім часом Національний банк активно діє в напрямку лібералізації ринку банківських та дорогоцінних металів. Ухвалено рішення (розпорядження від 07.07.2003 р. № 222-р) щодо закуповування дорогоцінних металів у населення через скупні пункти та ломбарди за ринковими цінами, які розробляються, затверджуються та доводяться до суб'єктів господарювання протягом однієї доби.

Друга нова серія — “Обрядові свята України”. Наприкінці 2002 року випущено пам'ятну монету “Свято Різдва Христового в Україні”, в 2003 р. — “Свято Великодня”, очікується випуск монет, приурочених святам Трійці, Покрови.

Нині започатковуються ще дві нові монетні серії — “Народні музичні інструменти” та “Славетні роди України”. Пам'ятна монета, присвячена унікальному українському народному музичному інструменту — бандурі, — має з'явитися в обігу уже в цьому році. У 2004 р. серію продовжить монета, присвячена лірі. Випуск першої монети із серії “Славетні роди України”, присвяченої родині князя Острозького (фундатора української вищої школи), теж планується на 2004 рік.

Найближчим часом має бути відкарбована унікальна для київського Мо-

ційний науково-технічний комплекс імені О.К.Антонова. Створений ним широкофоюзеляжний надважкий літак АН-225 “Мрія”, якому присвячено однойменну пам'ятну монету номіналами 20 і 5 гривень, демонструє світові високий інтелектуальний і науково-технічний потенціал українського народу, його одвічну мрію про мирне небо, торжество людського розуму, праці і духу. Срібна “Мрія” — друга в доробку Монетного двору НБУ двохунцієва монета діаметром 50 мм, на поверхню якої нанесено голограму.

У 2003 році серію продовжила пам'ятна монета “Літак АН-2”. У 2004 р. заплановано випустити монету “Літак АН-140”.

Структура готівки, що перебуває в обігу, за станом на 01.07.2003 р.

Монети				
Номинал	Кількість, шт.	% від загальної кількості	Сума, тис. грн.	% від загальної суми
1 коп.	821 181	26.19	8 212	2.45
2 коп.	487 261	15.54	9 745	2.91
5 коп.	403 234	12.86	20 162	6.02
10 коп.	911 099	29.05	91 110	27.20
25 коп.	307 578	9.81	76 895	22.96
50 коп.	168 350	5.37	84 175	25.13
1 грн.	33 444	1.07	33 444	9.99
2 грн.	2 086	0.07	4 171	1.25
5 грн.	1 400	0.04	6 999	2.09
Усього	3 135 634	100.00	334 913	100.00

Дані департаменту готівково-грошового обігу Національного банку України.

Мільярдний п'ятак, виготовлений на карбувальному пресі №4, відразу став почесним експонатом музею грошей НБУ.

В діагностичній лабораторії Державної скарбниці НБУ.

нетного двору золота колекційна монета малої ваги (1/25 унції) “Саламандра”, яку Національному банку України запропоновано виготовити в рамках глобальної міжнародної нумізматичної програми “Природа, що перебуває під загрозою зникнення”. У 2004 році цю серію продовжить золота мінімонета “Лелека”.

В планах Монетного двору Національного банку України ціла низка нейзильберових монет, присвячених видатним діячам науки і культури. Серед них — Олександр Довженко, Марія Заньковецька, Серж Лифар, Михайло Деревус, Михайло Максимович, Микола Бажан, Михайло Коцюбинський, Юрій Федькович.

Окремий напрямок роботи Монетного двору НБУ — карбування розмінних і обігових монет. Київські майстри монетної справи опанували технології виготовлення монет усіх номіналів — від 1 копійки до гривні. В найближчих планах — карбування монет масового обігу номіналами 2 і 5 гривень, які поступово витіснять із обігу рівноцінні паперові гроші. Очевидно, ці монети будуть біметалевими, тобто надійно захищеними від підробок.

Напередодні XII річниці державної незалежності України в цеху карбування розмінних і обігових монет сталася знаменна подія. Лічильники карбувальних пресів “Гребенер” показали, що кількість відкарбованих у Києві розмінних монет наближається до одного мільярда. З цієї нагоди на Монетний двір було запрошено журналістів провідних українських засобів масової інформації, представників центрального апарату НБУ, нинішніх і колишніх працівників Монетного двору,

безпосередньо причетних до створення виробничих потужностей підприємства, на яких зараз виготовляються дзвінкі вітчизняні гроші.

На прохання працівників цеху прес, підготовлений для карбування мільярдної монети, ввів у дію Голова Національного банку України С.Л.Тігіпко. Продемонструвавши під оплески присутніх шойно відкарбований п'ятак, керівник центрального банку сказав:

— Вітаю колектив Монетного двору з цим значним трудовим досягненням. За щасливим збігом обставин мільярдну монету (а це — планова потужність Монетного двору НБУ) відкарбовано напередодні XII річниці державної незалежності України. Вважатимемо це нашим дарунком Батьківщині до її найбільшого державного свята.

А для журналістів цього пам'ятного

дня ще одним подарунком стала проведена Головою НБУ екскурсія в святая святых Державної скарбниці — в одне зі сховищ, де зберігається монетарне золото та інші дорогоцінні метали.

Безпрецедентною за мірою відкритості назвали служителі пера і відеокamera цю незабутню для них екскурсію.

Підбиваючи підсумки проведеної після відвідин Монетного двору та Державної скарбниці прес-конференції, Голова НБУ С.Л.Тігіпко наголосив:

— Найдорожчий наш скарб — це люди, їх компетентність і вміння працювати. А мета у нас одна — поліпшення життя всіх громадян України.

Андрій Папуша,
“Вісник НБУ”.

Фото **Владислава Негребецького.**

Якість знаменитої монети, як і кожної, виготовленої на Монетному дворі НБУ, — відмінна!

Банки Дніпропетровщини: програму розвитку банківської системи України — в дію

Банківська система Дніпропетровської області за кількістю банківських установ та основними показниками діяльності посідає в Україні друге місце після Києва. Загалом в області функціонують 910 банківських установ: 12 самостійних банків, 93 філії та 805 відділень. Відтак банки регіону мають потужний потенціал щодо реалізації програми розвитку вітчизняної банківської системи.

У рамках першого офіційного візиту Голови Національного банку України до Дніпропетровщини Сергій Тігіпко зустрівся з колективом територіального управління та взяв участь у роботі розширеної конференції Банківського союзу Дніпропетровської області. Виступаючи перед працівниками управління, Голова НБУ наголосив на ролі та завданнях територіальних управлінь у процесі реалізації програми розвитку банківської системи, монетарної політики, особливостях застосування інструментів банківського нагляду. Під час зустрічі висловлено пропозиції щодо вдосконалення роботи уп-

равління та його взаємовідносин із комерційними банками регіону з вирішення завдань, націлених на забезпечення ефективного функціонування банківської системи. В ході зустрічі Сергій Тігіпко відповів на запитання стосовно соціального захисту співробітників системи Національного банку, відвідав робочі місця працівників управління.

Голова НБУ взяв також участь у роботі розширеної конференції Банківського союзу області. У своєму виступі “Про основні напрями розвитку банківської системи України” він відзначив досягнення банківської системи, роль банківських об’єднань у її розвитку та визначив основні завдання, які стоять перед центральним та комерційними банками країни. Голова НБУ наголосив, що другим важливим завданням Національного банку — після забезпе-

Начальник Управління НБУ в Дніпропетровській області Віктор Циганок вручає Голові НБУ Сергію Тігіпко ювілейне видання книги “Дніпропетровську — 225”.

Голова НБУ С.Л. Тігіпко під час зустрічі з працівниками управління.

чення стабільності національної валюти — є підтримання стабільності банківської системи. У цьому контексті увагу керівників банків та їх філій зосереджено на необхідності неухильного дотримання нещодавно прийнятих в Україні законодавчих актів, спрямованих на боротьбу з відмиванням брудних грошей та коректне виконання Інструкцій НБУ, що регулюють щоденну діяльність банків.

Хроніка/

НБУ розширює міжнародну співпрацю

8 серпня 2003 року в Національному банку України відбулася церемонія підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Національним банком України та Банком Індонезії.

У церемонії взяли участь: з боку Національного банку України — Перший заступник Голови Національного банку України Арсеній Яценюк, з боку Банку Індонезії — заступник Голови Маман Сомантрі.

Ірина Крюкова

Завідувач відділу моделювання та короткострокового прогнозування Інституту економічного прогнозування НАН України.
Кандидат економічних наук

Економічне зростання в Україні почалося на тлі зменшення реального ефективного курсу національної валюти із появою стійкого девальваційного резерву відносно кошика валют основних партнерів з експорту та імпорту (див. графік 1). В умовах збереження девальваційного резерву за показником реального ефективного валютного курсу гривні завдяки ціновій та курсовій стабільності зберігалися конкурентні переваги української продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку. Це сприяло поліпшенню платіжного балансу і стимулювало піднесення вітчизняного виробництва, а також пожвавлення ділової активності в усіх сферах економіки. Позитивне торговельне сальдо забезпечувало збільшення золотовалютних резервів НБУ та сплату зовнішніх боргів.

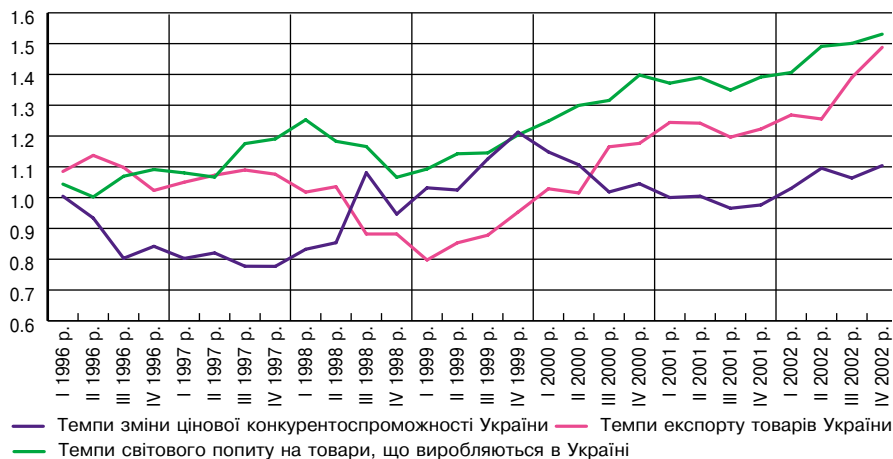
Іншим фактором впливу на відкриття економіку України стали зміни на світовому ринку. До серпневої фінансової кризи 1998 р. динаміка українського експорту відставала від ко-

Цінова конкурентоспроможність економіки України

Зближення внутрішніх і зовнішніх цін: тенденції та перспективи

Одним із найвагоміших чинників відновлення економічного розвитку та структурних змін в Україні стало зростання цінової конкурентоспроможності її економіки. Проте яким має бути оптимальне курсоутворення на етапі виходу країни з кризи, цінової стабілізації та підвищення рівня життя населення? Спроба відповісти на ці питання — у пропонованій статті.

Графік 2. Експорт товарів України та індикатори цінової конкурентоспроможності і світового попиту (I квартал 1996 р. = 1)

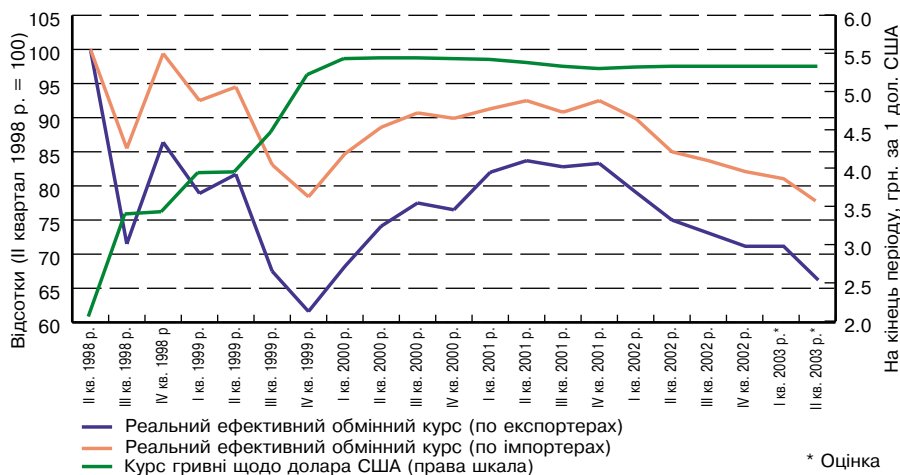

ливань світового попиту. Навіть стрімка девальвація гривні не стимулювала експорт — навпаки, впродовж III та VI кварталів 1998 р. експортна крива йшла на спад, що відповідало

падінню світового попиту. Впродовж 1999 р. світовий попит зростав, завдяки ціновій конкурентоспроможності економіки України продовжував збільшуватися девальваційний резерв, експорт почав наздоганяти світовий попит; коридор між двома кривими звужився (див. графік 2).

Накопичення девальваційного резерву спонукало до визначення його параметрів, за яких би зберігалися цінові переваги вітчизняних виробників, але не стримувалися б необхідні структурні зрушення в економіці. У сучасній методології макроекономічного аналізу найадекватнішим інструментом порівняння цінових переваг однієї країни перед іншою є співвідношення курсів валют: за паритетами купівельної спроможності валюти (ПКСВ) і обмінним. Тобто **якщо цінова конкурентоспроможність (величина, обернена до реального ефективного обмінного курсу) є відносним**

Графік 1. Динаміка реального ефективного обмінного курсу гривні та офіційного курсу гривні щодо долара США

* Оцінка

показником і вказує лише на динаміку цінових переваг щодо певного обраного періоду, то різниця між паритетним та обмінним курсами демонструє глибину цих переваг. У країнах, де ПКСВ нижче обмінного курсу (що спостерігається в Україні), валютний курс завищений порівняно з внутрішньою купівельною спроможністю валюти.

Так, за офіційними результатами міжнародних зіставлень валового внутрішнього продукту за 1999 рік¹, один долар США коштував за паритетами купівельної спроможності 71 коп., що становило лише 17% від офіційного обмінного курсу. Якби паритетний курс більше зблизився з обмінним, то за наявної структури вітчизняного виробництва і відповідних виробничих потужностей з великою матеріаломісткістю, низьким рівнем продуктивності праці, українські виробники втратили б необхідні цінові переваги, внутрішній ринок заповнився б імпортованими товарами, а експорт — кардинально скоротився б з усіма гальмівними наслідками для економіки.

Справді, дані останніх міжнародних досліджень свідчать: чим нижчий порівняльний (за ПКСВ) рівень ВВП на душу населення, тим менший паритетний курс відносно обмінного.

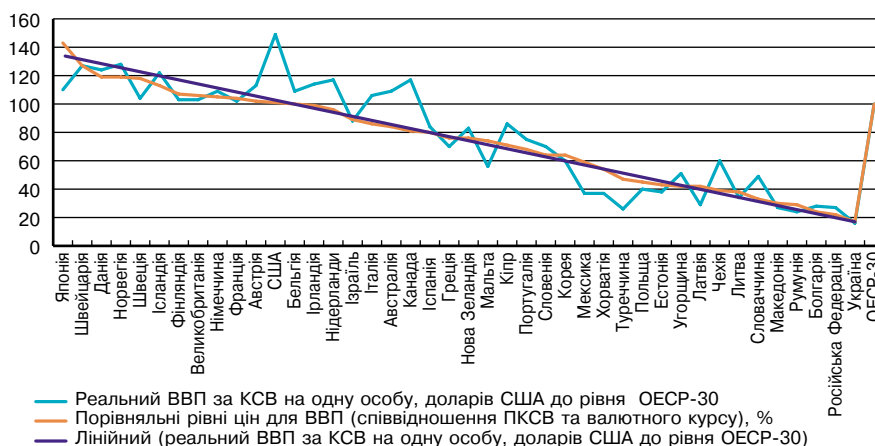
Підвищення рівня життя базується на зростанні продуктивності праці шляхом оновлення виробництва з поступовим набуттям нецінових переваг. Тобто зростання ефективності виробництва стає підґрунтям для поступового заміщення цінової конкурентоспроможності неціновою. Рівень життя у свою чергу зростатиме разом із підвищенням продуктивності праці, що сприятиме збільшенню доходів у доларовому обчисленні. Питання полягає в тому, коли і за яких умов відбуватиметься цей процес.

Події за такою схемою можуть і не розгортатися, якщо наздоганяючий розвиток починається за відсутності рівноваги між рівнем життя та різницею внутрішніх і зовнішніх цін. Прикладом тому є Польща, країна, яка, за загальним визнанням міжнародної спільноти, досягла найбільших успіхів у трансформації. Її досвід свідчить: незважаючи на широку модернізацію виробництва, зростання продуктивності праці (за 1990—2001 рр. — у 2.7 раза) та поліпшення рівня життя, відношення паритетного курсу до обмінного впродовж 1991—2001 рр. не лише не збільшувалося, а навпаки, зменшилося із 49 до 46%, тоді як рівень ВВП на душу населення стано-

вив у 2001 р. 40% від рівня ЄС², а рівень продуктивності праці попри високі темпи зростання — лише 46% від рівня Німеччини. При цьому за останні 5 років минулого століття темпи зростання продуктивності праці у Польщі були вдвічі вищими, ніж у Німеччині. Причина затягування процесу наближення паритетного курсу до обмінного пов'язана з тим, що це співвідношення ще на початку реформ не відповідало рівню життя в країні відносно ЄС. Справді, якщо коефіцієнт паритетного курсу³ у 2001 р. становив 46%, то рівень життя після його суттєвого підвищення зріс лише до 40% від рівня ЄС. Тобто за весь період трансформації в міру модернізації та зростання ефективності виробництва рівень життя відносно країн ЄС лише наблизився до рівноваги з паритетним коефіцієнтом.

Ступінь залежності співвідношення курсів і рівня життя яскраво демонструє графік 3, побудований за даними 1999 року: лінія співвідношення ПКСВ та валютного курсу майже повторює лінію тренду за показником, який відображає рівень життя відносно середнього по ОЕСР-30⁴. Це доводить, що між рівнем життя і ступенем взаємного зближення паритетного і обмінного курсів існує пряма залежність.

Графік 3. Коефіцієнти співвідношення курсів (паритетного щодо обмінного курсу національних валют країн) і рівня життя в країні до середнього по ОЕСР-30

Отже, паритетний курс коливається щодо обмінного під впливом економічного зростання не лише в країні спостереження, а й в інших країнах, і є відносним.

² Towards the Enlarged Union Strategy. Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries {SEC (2002) 1400—1412}. — 98 p.

³ Тут і далі під коефіцієнтом паритетного курсу мається на увазі співвідношення курсу національної валюти за паритетами купівельної спроможності та обмінного курсу щодо долара США, що рівнозначно співвідношенню внутрішніх і зовнішніх цін.

⁴ 30 країн — членів Організації економічного співробітництва і розвитку.

Відтак наближення паритетного курсу до обмінного має відбуватися за умови наближення рівня життя в країні до рівня життя в розвинутих країнах світу.

За нашими розрахунками, у 1999 р. рівень ВВП за ПКСВ на душу населення в Україні становив 16.3% від рівня ОЕСР-30, а у 2002 р. зріс до 18.8%⁵. Водночас паритетний курс щодо обмінного змінився із 17% до 18.1%⁶. Тобто впродовж 2000—2002 рр. курси зближались з деяким відставанням порівняно з темпом підвищення рівня життя, що відбувалося за рахунок зростання продуктивності праці. Так, у 2001 р. в промисловості вона зросла на 18.6%, у 2002 р. — на 11.8%, за січень — березень 2003 р. — на 15.4%⁷.

Серед розвинутих країн виділяються кілька, де спостерігається висока розбіжність між рівнем життя та рівнем внутрішніх цін, внаслідок чого одні мають цінові переваги, а інші — втрати. Це Люксембург, де рівень життя майже вдвічі перевищує рівень життя в ОЕСР-30⁸, а паритетний курс перевищує номінальний лише на 6%. Це США, де аналогічні показники відповідно становлять 149%⁹ та 101%, Канада (118%, 81%) і Австралія (109%, 84%). І навпаки, є країни, де коефіцієнт паритетного курсу перевищує коефіцієнт рівня життя, що зни-

⁵ Якщо врахувати тіньовий ВВП, то майже на третину вище.

⁶ Розраховано ланцюгово, зі співставленням інфляції в Україні та ЄС упродовж 2000—2002 рр.

⁷ Бюлетень про соціально-економічне становище за відповідні роки.

⁸ Специфікою Люксембурга є висока частка доданої вартості в експорті фінансових та ділових послуг та широке використання праці осіб інших держав, які не враховуються при розрахунку ВВП на душу населення, але забезпечують значний внесок у ВВП країни.

⁹ Суттєвий вплив на зростання рівня життя в США справив бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій та глобалізації — чимало іноземців працюють на ринку США через мережу Інтернет.

жує їхню цінову конкурентоспроможність, — Японія (110%, 143%), Швеція (104%, 118%) та деякі інші.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

При обґрунтуванні валютної політики важливо враховувати не лише автономне зростання рівня життя в Україні, а й ступінь його наближення до рівня розвинутих країн. Це означає: *якщо ступінь відставання України від розвинутих та успішно трансформованих країн залишатиметься незмінним, її економіка існуватиме за рахунок лише цінових переваг*. Якщо ж стратегічною метою є досягнення якісних змін в економіці (результатом чого буде поліпшення життєвого рівня населення відносно розвинутих країн), то на перший план виходить необхідність підвищення загальної економічної продуктивності та реалізації відповідної валютної й цінової політики, які сприятимуть прогресивним структурним змінам в економіці.

Країни — претенденти на вступ до ЄС мають відповідати таким ключовим економічним критеріям:

- економічне зростання з темпами, що перевищують середні в ЄС (на 2—3%), для зближення рівнів життя населення;
- структурні зміни на користь сфери послуг за рахунок скорочення аграрного сектору;
- цінова стабільність (інфляція в межах 1—2.5%);
- дефіцит зведеного бюджету в межах 3% від ВВП тощо.

З огляду на зазначені економічні критерії конвергенції слід зазначити, що в економіці України впродовж 2000—2003 рр. відбувається економічне зростання із середньорічним темпом, що суттєво перевищує середній по ЄС, дефіцит зведеного бюджету — мінімальний, інфляцію — приборкано, але на рівень споживчих цін впливають коливання цін на енергоресурси і внутрішні товарні дисбаланси, що природно для економіки, в якій ще не створено достатньо ефективних складових ринкової інфраструктури та справді конкурентного середовища.

За нашими розрахунками, якщо у найближчі 9 років середньорічні темпи приросту ВВП в Україні становитимуть 5.2%, то реальний ВВП збільшиться на 90%; тоді як у країнах ОЕСР очікується приріст ВВП трохи вищий за 20%. За таких умов рівень життя в Україні (з урахуванням тенденції до скорочення чисельності населення), а отже, й співвідношення внутрішніх і зовнішніх

цін, підвищиться до 36%¹⁰ від рівня країн ОЕСР¹¹, причому зберігатиметься безпечний рівень цінової рівноваги¹² лише за умови позитивних зрушень у ефективності виробництва і розширення сегмента нецінових конкурентних переваг.

Це означає, що впродовж наступних дев'яти років номінальний курс долара США, якщо прив'язуватися до нього у зазначених цінових пропорціях (паритетний коефіцієнт — 36%), та різних варіантів середньорічної інфляції може:

- ♦ зменшитися до 3.5 грн.¹³ — за умови, що середньорічна інфляція впродовж 10 наступних років в Україні перевищуватиме інфляцію в ЄС на 3.7 відсоткового пункту;
- ♦ зменшитися до 4.6 грн., якщо зазначена різниця в інфляції становитиме в середньому 6.2 відсоткового пункту;
- ♦ зберегтися на нинішньому рівні 5.33 грн., якщо середньорічна інфляція в Україні перевищуватиме інфляцію в ЄС на 9 відсоткових пунктів (що небажано з огляду на намір України інтегруватися в Євросоюз);
- ♦ номінально зрости, якщо середньорічна інфляція перевищуватиме середньоевропейську більш ніж на 9 відсоткових пунктів.

Перший варіант курсоутворення може реалізуватися за умови, що темпи зростання наявних доходів домогосподарств не перевищуватимуть темпи зростання продуктивності праці. Тобто пропозиція у вигляді товарів і послуг зростатиме паралельно з розширенням купівельної спроможності населення, що стримує внутрішню інфляцію. При цьому *доходи населення у доларовому вираженні зростатимуть як за рахунок їх реального збільшення, так і номінальної ревальвації національної ва-*

люти. Крім того, до такого варіанта розгортання подій спонукають інтереси внутрішніх інвесторів, котрим завищений курс вільно конвертованої валюти стає перешкодою для імпортного насичення інвестицій та модернізації власного виробництва з відповідними структурними наслідками.

Вищі темпи інфляції — перевищення рівня в ЄС на 6 і більше відсоткових пунктів — означатимуть, що скорочення відставання України від європейських країн відбуватиметься в умовах більшої цінової нестабільності (з усіма інвестиційними наслідками) з акцентом на значно вищих параметрах динаміки внутрішніх цін порівняно із зовнішніми та незначному відставанні (або відсутності) номінальної девальвації національної валюти відносно долара США. Такий ефект для країн, які ліквідують своє відставання, нагадує ефект Баласа — Самуельсона¹⁴. Суть його полягає в тому, що в цих країнах спостерігається систематичне зростання продуктивності праці та заробітної плати у товарному секторі економіки, яке спричиняється до підвищення цін у нетоварному її секторі, а отже — до інфляції. В даному випадку високі темпи інфляції працюють на зменшення розриву внутрішніх цін і передбачають реальне зміцнення національної валюти.

Іншим фактором, який слід враховувати і який впливає на курсоутворення при виборі того чи іншого сценарію валютного регулювання, є рівень впливу прямих іноземних інвестицій в країну. Якщо економіка України стане конкурентоспроможною на ринку світового капіталу і капіталоутворення на 20—30% зумовлюватиметься прямими іноземними інвестиціями, тоді можна буде пролонгувати високий рівень цінових переваг без суттєвої корекції курсоутворення.

За відсутності таких зрушень необхідно забезпечити ціновий вигравш внутрішнім інвесторам і проводити політику обґрунтованого зміцнення національної валюти.

З огляду на те, що перевищення темпів зростання внутрішніх цін в Україні відносно цін у ЄС має поступово дійти до мінімальної позначки (щоб відповідати критеріям конвергенції), а паритетний курс відповідно припинити зростання, єдиним засобом його наближення до обмінного курсу на зазначеному рівні (36%) у

¹⁰ Згідно з теорією ПКСВ процес вирівнювання паритетного та обмінного курсу є об'єктивним явищем і відбувається у будь-якій країні з розвитком ринкового та високоефективного виробництва; звідси вирівнювання внутрішніх та зовнішніх цін є індикатором ступеня розвитку країни.

¹¹ Якщо середньорічний темп становитиме 7%, то обсяг ВВП у 2012 р. порівняно з 2002 р. подвоїться.

¹² Під безпечним рівнем цінової переваги розуміється оптимальний рівень співвідношення внутрішніх і зовнішніх цін із проведенням структурних змін в економіці.

¹³ Практично процес зміцнення національних валют відносно долара США було започатковано в багатьох країнах, де зменшується відрив від рівня життя розвинутих країн світу. Так, якщо в Польщі у липні 2000 р. курс долара США становив 4.47 злотих, то в липні поточного року — 3.81 злотих. У Росії процес зміцнення відносно долара було започатковано в минулому році, в Болгарії, Чехії, Угорщині зміцнення національних валют відбувалося досить динамічно впродовж 2001—2002 рр.

¹⁴ B. Balasa. The purchasing parity doctrine: a reappraisal // Journal of Political Economy. — Vol. 72. — 1962. — P. 584-596; P. Samuelson. Theoretical notes on trade problems // Review of Economics and Statistics. — Vol. 46. — 1964. — P. 145-164.

2011 р. стає зменшення останнього, тобто зміцнення гривні.

Гірший сценарій розгортання подій означає: менші темпи випередження економічного розвитку, високу інфляцію, кволе підвищення ефективності виробництва, девальвацію національної валюти відносно кошика валют країн-партнерів та консервацію старої структури виробництва і низького рівня життя населення.

Відтак стратегія валютного регулювання має бути орієнтована на використання каналу поступового підвищення реального ефективного обмінного курсу зі збереженням позитивного девальваційного резерву відносно країн — зовнішньоторговельних партнерів упродовж найближчих 5 років, які мають бути використані для активного підвищення технологічного рівня та ефективності виробництва. Головним

індикатором глибини таких змін є ступінь наближення рівня життя населення в Україні до рівня в житті в ЄС.

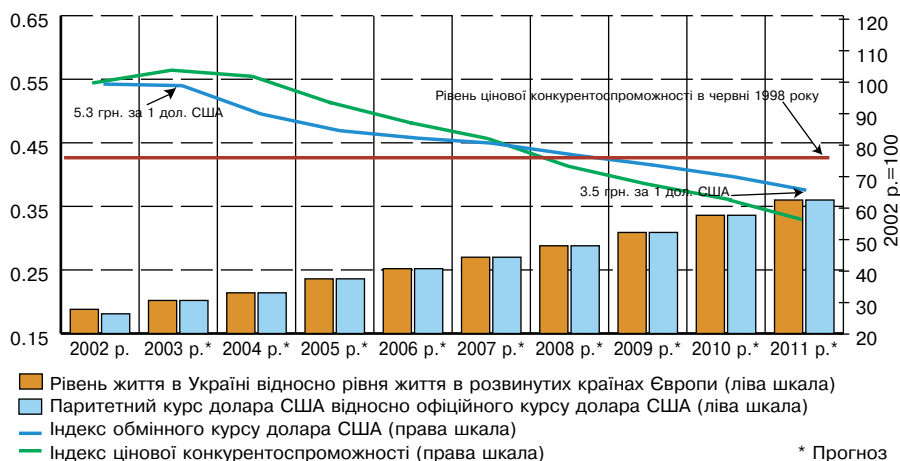
Отже, за умови поступового зниження інфляції до 2—1.5% у 2011 р. (із середньорічним її рівнем за 2003—2011 рр. 5.3%), поступового зниження курсу долара США до **3.5 грн. за 1 долар**, зі сценарними умовами щодо помірного зміцнення російського рубля, стабілізації курсу євро відносно долара, наближення інфляції у нових країнах-членах ЄС до норм ЄС — цінова конкурентоспроможність економіки України знизиться до рівня липня 1998 р. на кінець 2007 р., тобто на початку 2008 р. посткризовий девальваційний резерв буде вичерпано і далі економічний розвиток передбачатиме якісні зрушення у підвищенні нецінової конкурентоспроможності економіки України, в той час

як з 2008 по 2011 р. цінова конкурентоспроможність має і далі знижуватися, а різниця між внутрішніми і зовнішніми цінами — скорочуватись (графік 4). За таких умов вартість товарів та послуг на внутрішньому ринку зростатиме в національній валюті меншими темпами, ніж в іноземній із довгостроковою перспективою повної ліквідації розриву між внутрішніми та зовнішніми цінами.

Таким чином, у наступні дев'ять років з метою оптимізації динаміки цінової конкурентоспроможності економіки та курсоутворення стратегічними орієнтирами цінової та курсової політики України мають бути:

- ♦ мінімальне перевищення середньорічних темпів економічного зростання в країні над темпами країн ЄС на 5 відсоткових пунктів;
- ♦ поступове скорочення різниці в темпах інфляції з досягненням середньорічного перевищення за період у 3—4 відсоткових пункти;
- ♦ стабільне зміцнення гривні із поступовим скороченням девальваційного посткризового резерву і посилення процесу заміщення цінової конкурентоспроможності неціновою;
- ♦ зменшення різниці внутрішніх і зовнішніх цін відповідно до скорочення розбіжності між рівнем життя населення України та середньоєвропейським;
- ♦ кардинальне підвищення загальної конкурентоспроможності економіки, особливо підприємницького середовища, яке відповідно сприятиме розширенню припливу в країну прямих іноземних інвестицій та високотехнологічного імпорту.

Графік 4. Динаміка розрахункового обмінного курсу гривні до долара США та цінової конкурентоспроможності економіки України за умови вирівнювання паритетного та обмінного курсу національної валюти відповідно до зростання рівня життя населення відносно розвинутих країн Європи

Нотатки з семінару/

Стратегічна зброя XXI століття

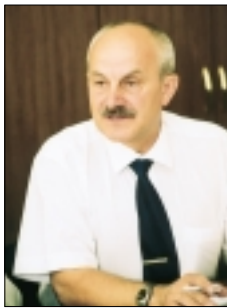
22 липня 2003 р. в Українському центрі дистанційної освіти Національного технічного університету "Київський політехнічний інститут" відбувся семінар "Нові інструменти та можливості підвищення конкурентоспроможності продукції України". Його організували і провели Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Українська академія державного управління при Президенті України, НТУ "КПІ", громадське об'єднання "Соціальні ініціативи" та Інститут економічних досліджень і політичних консультацій.

Промайнуло ще одне літо. Українці мають нагоду прощатися з ним святковим феєрверком, відзначаючи наприкінці серпня найбільше державне свято — День незалежності. Для когось це привід повеселитися, для декого

— нагадати електорату про свою непересічність. Та, переконані, для більшості українських громадян це все-таки свято, що зігріває серце. Надто довгою і нечувано стражденною була дорога нашого народу до державної незалежності.

її здобуто. І це уже історичний факт світового значення. Та, не сумніваючись у його важливості, поміркуймо над дещо складнішим питанням — а що далі? Що очікує Україну в майбутньому? Якою вона може стати в ХХІ столітті?

Якщо ми зараз не змінимо або, принаймні, суттєво не вдосконалимо стратегію соціально-економічного розвитку нашої держави, її перспективи виявляться невтішними, — вважає президент громадського об'єднання “Соціальні ініціативи”, экс-урядовий секретар **Віктор Лисицький**.

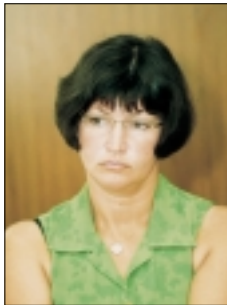

Віктор Лисицький

Упродовж віків запорукою домінування тих чи інших країн була сила зброї. Пізніше гарантією самозахисту держав від навколишнього світу стали всілякі бар'єри — від торгово-економічних обмежень до “залізних” кордонів. Падіння берлінської стіни ознаменувало собою початок нової ери — глобалізації світової економіки. Найефективнішою стратегічною зброєю нового тисячоліття стає конкурентоспроможність — товарів, компаній, країн.

Який вигляд на світовому тлі має Україна з точки зору конкурентоспроможності? За якими критеріями це можна визначити? Що слід робити, щоб наша держава не залишилася назавжди сировинним придатком економічно розвинутих країн світу?

Відповіді на ці запитання шукали учасники семінару “Нові інструменти та можливості підвищення конкурентоспроможності продукції України”, який наприкінці липня відбувся у Національному технічному університеті “Київський політехнічний інститут”. У ньому взяли участь відомі українські та зарубіжні вчені, представники зацікавлених міністерств і відомств, бізнесмени. Вели роботу семінару уже представлений Віктор Лисицький і директор Інституту економіки та політичних консультацій **Ірина Акімова**. Серед зарубіжних учасників — керівник проекту Московського державного технічного університету ім. М.Баумана “Огляд конкурентоспроможності російських регіонів” **Олексій Празднічних** та експерт Світового банку **Вольфганг Прайс**.

Ірина Акімова

Представник компанії “Бауман Інновейшн” проаналізував нинішній стан конкурентоспроможності України.

Зазначимо, що за методикою, якою він користувався, рейтинг конкурентоспроможності країн визначається за двома основними показниками:

Олексій Празднічних

індексом конкурентоспроможності зростання (ІКЗ) та індексом мікроекономічної конкурентоспроможності (ІМК).

ІКЗ визначає здатність економіки забезпечити стаке економічне зростання в середньостроковій перспе-

Вольфганг Прайс

Під час роботи семінару.

ктиві. ІМК відображає рівень продуктивності національних ресурсів.

Читачам “Вісника НБУ”, напевне, не важко здогадатися, якими були результати цього аналізу. Та все ж розглянемо конкретні значення, наведені в таблицях 1 і 2.

Зауважимо: незважаючи на низькі індекси конкурентоспроможності та численні недоліки, що погіршують бізнес-клімат в Україні, зарубіжні аналітики виявили та виокремили й низку переваг, які свідчать про чималий потенціал української економіки, який може бути основою для подальшого прогресу. Результати зазначеного аналізу подано в таблиці 3.

Проаналізувавши реальний стан справ, учасники семінару констатували: нині в Україні в основному вичерпано потенціал макроекономічної стабілізації як підґрунтя економічного зростання. *У подальшому стаке економічне піднесення може бути забезпечене лише завдяки переорієнтації державної політики на завоювання та утримання ринків шляхом проведення глибоких структурних реформ у національному продукті за рахунок розширення випуску конкурентоспроможних товарів, робіт та послуг.* Інакше кажучи, на порядку денному постало питання про перехід до експансивного застосування інноваційної моделі розвитку.

Як цього досягти?

На думку учасників семінару, сьогодні передусім слід

Таблиця 1. Індекс конкурентоспроможності зростання

ІКЗ	Країна	ІКЗ	Країна
1	США	28	Словенія
2	Фінляндія	29	Угорщина
3	Тайвань	32	Китай
4	Сінгапур	39	Італія
5	Швеція	40	Чехія
6	Швейцарія	44	Латвія
7	Австралія	46	Бразилія
8	Канада	48	Індія
9	Норвегія	48	Словаччина
10	Данія	51	Польща
20	Чилі	62	Болгарія
21	Корея	64	Росія
22	Іспанія	66	Румунія
23	Португалія	69	Туреччина
26	Естонія	77	Україна

Джерело: Global Competitiveness Report, 2002—2003.

Таблиця 2. Індекс мікроекономічної конкурентоспроможності

ІМК	Країна	ІМК	Країна
1	США	28	Естонія
2	Фінляндія	29	Чилі
3	Великобританія	32	Бразилія
4	Німеччина	39	Чехія
5	Швейцарія	40	Португалія
6	Швеція	44	Індія
7	Нідерланди	46	Китай
8	Данія	48	Словаччина
9	Сінгапур	48	Латвія
10	Канада	51	Польща
20	Корея	62	Туреччина
21	Італія	64	Росія
22	Іспанія	66	Румунія
23	Словенія	69	Болгарія
26	Угорщина	77	Україна

Джерело: Global Competitiveness Report, 2002–2003.

надавати перевагу так званому **кластерному підходу** до створення систем управління конкурентоспроможністю продукції.

Що це таке?

Іноземне слово “кластер” українською мовою буквально означає гроно. Графічно кластерна модель виглядає як піраміда. На її вершині — кінцевий продукт, який має кон-

курувати на ринку (скажімо, літак або молоток). Нижче — виробництва комплектуючих. Ще нижче — сировинна база. Одне слово — технологічний ланцюжок від готової продукції до видобутку залізної руди чи посадки лісу. Висловлюючись науковою мовою, кластери (або виробничі мережі) — це сукупність взаємозалежних фірм, наукових та освітніх закладів, посередницьких структур, споживачів, поєднаних між собою єдиним процесом виробництва доданої вартості.

Ретельний аналіз усього комплексу робіт, взаємозв'язків і взаємозалежностей може виявити справді конкурентоспроможні в умовах України виробництва. І цим аналізом має займатися не лише виконавча влада, а й передусім самі підприємці, об'єднуючись у відповідні громадські організації.

В Україні вже є перший досвід створення виробничих кластерів. Узагальнивши його, учасники семінару надіслали в Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції, де нині триває робота над виробленням критеріїв оцінки конкурентоспроможності, відповідні рекомендації. Очікується, що зазначені критерії будуть винесені на громадське обговорення приблизно у жовтні нинішнього року. У ньому візьмуть участь і учасники семінару “Нові інструменти та можливості підвищення конкурентоспроможності продукції України”. Тож “Вісник НБУ” має намір ще раз повернутися до цієї теми.

Андрій Папуша,
“Вісник НБУ”.

Таблиця 3. Негативні та позитивні аспекти бізнес-клімату в Україні

Факторні умови	Пов'язані та підтримуючі галузі	Умови попиту	Умови для реалізації стратегії фірм та розвитку конкуренції
Загальна якість інфраструктури (66) ¹	Якість локальних постачальників (61)	Досвідченість споживачів (69)	Приховані торгові бар'єри (79)
Якість портової інфраструктури (54)	Стадія розвинутості кластерів (59)	Наявність ефективних галузевих стандартів (58)	Ефективність антимонопольної політики (66)
Повітряний транспорт (69)	Співпраця в розробці нових продуктів і процесів (52)	Законодавче забезпечення інформаційних технологій (74)	Децентралізація власності (68)
Якість електропостачання (76)	Кількість локальних постачальників (55)	Ефективність законодавства, що регулює охорону навколишнього середовища (65)	Ефективність конкуренції (73)
Якість телефонного зв'язку (71)	Доступність виробничого обладнання (11)	Потенціал ринку України і регіону	
Поширеність мобільного зв'язку (68)	Доступність спеціалізованих науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (45)		
Адміністративні і бюрократичні бар'єри (75)	Доступність компонентів і частин (15)		
Якість освіти у сфері менеджменту (60)			
Якість НДІ (62)			
Співпраця вузів і бізнесу (58)			
Розвиток фінансового сектору (79) та доступність кредитів (76)			
Якість залізничної інфраструктури (24)			
Шкільна, математична та природознавча освіта (44)			
Доступність учених та інженерів (44)			

¹У дужках вказано узагальнений індекс.

Джерело: Global Competitiveness Report, 2002–2003.

Негативні аспекти

Позитивні аспекти

Юрій Харазішвілі

Заступник директора з наукової роботи та розвитку ТОВ "Альфа і К".
Кандидат технічних наук

Олексій Заріцький

Директор ТОВ "Альфа і К"

В'ячеслав Заводник

Науковий співробітник Інституту прикладного системного аналізу при Національному технічному університеті "Київський політехнічний інститут"

Інфляція, фактори впливу та інструменти регулювання

Запропоновано математичну модель прогнозування інфляції майбутнього періоду, яка ґрунтується на аналітичних залежностях економічних взаємозв'язків, зокрема на взаємодії сукупного попиту та пропозиції в кейнсіанській інтерпретації цих понять. Автори доводять, що інфляція ініціюється не лише монетарними, а й багатьма іншими факторами, які є параметрами попиту та пропозиції.

повністю позбутися інфляції не поспішають. Принаймні жодна з них необхідність досягнення найближчими роками нульового зростання цін не декларує. Аналіз же їхніх цінових стратегій свідчить про надзвичайно обережне зниження динаміки споживчих цін при значеннях менше 5%" [1].

Здебільшого вітчизняні економісти висловлюються про інфляцію приблизно так, як автор роботи [2]: "Теорія проголошує, а практика різних країн підтверджує, що відносно невеликий відсоток інфляції не тільки не шкодить економіці, а за певних умов стимулює її розвиток. Національна економіка справді хвора, і помірна інфляція для неї більш нормальний стан, ніж ті однопорядкові маяки, які категорично рекомендує МВФ. На практиці — це боротьба з температурою хворого шляхом занурення в ополонку".

Деякі негативні наслідки інфляції все ж очевидні: купівельна спроможність грошей зменшується, номінальна вартість товарів і послуг збільшується. Зникає зацікавленість у розширенні виробництва. Домінуючим стає кредитування, а не інвестування...

Якщо ж за стабільного економічного розвитку заробітна плата й ціни зростають однаковими (чи навіть випереджаючими) темпами, то таку ситуацію навряд чи можна вважати негативною. Очевидно, існує певне оптимальне (аналогічне кривій Лаффера щодо податків) співвідношення темпів інфляції та максимальних темпів економічного зростання.

З усього розмаїття ідей розвитку теорії макроекономічного моделювання можна виділити два основних напрями [3]. Перший заснований на динамічних моделях раціональної поведінки типового агента на ефективному ринку, яка формує раціональні очікування в умовах невизначеності. Якщо поведінка типового елемента си-

стеми (раціонального інвестора, що діє в зазначених умовах) є процесом випадковим, то й поведінка макроекономіки в цілому буде тотожною динаміці її елементів. Багато макроекономічних процесів (наприклад, запозичення держави на вільному ринку, емісія грошей, інфляція тощо) можуть бути представлені випадковими процесами, що підкоряються стохастичним диференціальним рівнянням, вирішення яких пояснюють поведінку економічних агентів на відповідних ринках. Основною другою напрямку є системний підхід до аналізу макроекономічної динаміки. При цьому нелінійність економічних процесів вважається принциповою. Квінтесенція зазначеного підходу: "ціле є чимось більшим, ніж сума його частин, складових". Вона по суті виражає загальнонаукове кредо кейнсіанської макроекономіки (цілого), поведінка якої якісно відрізняється від поведінки її елементів — взаємодіючих виробників і споживачів [3].

Останнім часом увагу економістів привертають дослідження можливості функціонування економіки в якісно відмінних інфляційних режимах. Одне з них — спеціальний аналіз систем "високої інфляції", для яких характерна значна асиметрія фінансового ринку.

Зауважимо, що єдина системна методологія сучасної макроекономіки лише формується і далека від досконалості. Теперішній стан макроекономічної теорії можна уявити як точку на початку перехідного процесу з хаотичними коливаннями на шляху до кінцевого стану, а напрямком наукового пошуку — еволюційним до наукового синтезу [3].

МОДЕЛЬ ІНФЛЯЦІЇ

Модель інфляції, яку пропонуємо вашій увазі, заснована на взаємодії моделей сукупного попиту

Інфляція — це зміна загального рівня цін. Під ним будемо розуміти такий інтегральний показник інфляції в економіці країни, як дефлятор ВВП.

Інфляція зазвичай розглядається як соціальне зло. "Попри загальну нелюбов, процвітаючі економіки світу

ту та сукупної пропозиції в кейнсіанській інтерпретації цих понять. Внаслідок зазначеної взаємодії утворюється модель загальної економічної рівноваги [14], головним результатом якої є визначення рівноважного рівня цін в економіці — дефлятора ВВП.

Модель сукупного попиту [11], яка поєднує ринки товарів і послуг з ринком грошей, побудовано за принципом *IS-LM* моделей, запропонованим Хіксом — Хансеном [5] і розвинутим Манделом — Флемінгом [6] для відкритої економіки. Як функція споживання використовується модифікована М.Фрідменом [7] кейнсіанська функція споживання на основі введення ним поняття “перманентного доходу”. На відміну від класичної економічної школи, в моделі грошового ринку ми використовуємо не кількісну теорію грошей, яка враховує лише трансакційний мотив і мотив обережності, а застосовуємо модель попиту на гроші Баумоля — Тобіна [8] (трансакційний мотив і мотив обережності) водночас із моделлю попиту на гроші як майно (теорія переваги ліквідності Кейнса), що змінюється залежно від зміни процентної ставки. Модель попиту на гроші Баумоля — Тобіна використовуємо в модифікованому вигляді, адаптованому до умов української економіки В.Ющенком і В.Лисицьким [9].

Модель сукупної пропозиції [12] базується на класичній виробничій функції Кобба — Дугласа з постійністю віддачі від масштабу. Повна зайнятість, якій відповідає вертикальна лінія сукупної пропозиції (підвищення рівня цін не впливає на рівень виробництва), використовується лише для обчислення потенційного (реального) ВВП. Для обчислення реального обсягу виробництва використовується зайнятість — оптимальний попит на працю, обумовлений рівністю граничного продукту праці номінальній ставці заробітної плати. У цьому випадку крива сукупної пропозиції має позитивний нахил, тобто зміна рівня цін впливає на економічну активність. Такий підхід до сукупної пропозиції означає “надавання кейнсіанських ланцюгів на прекрасну, але практично неможливу класичну теорію ринку праці” [10].

Лише сукупний попит або лише сукупна пропозиція, які обчислюються за заданого рівня цін, не визначають рівноваги в економіці. Її можна знайти тільки за умови взаємодії всіх суб’єктів економіки (держави, домашніх господарств, підприємств, іноземних інвесторів) на чотирьох агрегованих ринках (товарів і послуг, гро-

шей, праці та цінних паперів), тобто на основі взаємодії сукупного попиту та сукупної пропозиції.

Розглянемо відоме макроекономічне рівняння [4]:

$$Pq = Pc + PiI + PgG + (PeE - PzZ) \quad (1)$$

Як бачимо, значення ВВП (Q) є сумою ринкових вартостей усіх видів кінцевої продукції в економіці, вимірюваних у поточних ринкових (номінальних) цінах. Для переведення номінальних значень у реальні необхідно визначити індекси споживчих цін (Pc), інвестицій (Pi), державних витрат (Pg), експорту (Pe) та імпорту (Pz). Держкомстат України розраховує їх після того, як подія вже відбулася, тобто по закінченні звітного періоду, коли вже наявна вся необхідна для обчислень інформація. На нашу думку, такий метод *принципово не годиться* для прогнозування взагалі. Тим більше — в умовах перехідної економіки, за яких практично неможливо визначити значення індексів у майбутньому періоді. Жодна апроксимація поліномами чи часовими рядами на основі передісторії цьому не зарадить.

Із теорії кібернетики відомо, що будь-яке керування ґрунтується на зворотному зв’язку. Якщо для заданого набору входних даних ми не в змозі адекватно оцінити вектор змінних стану системи, то ні про яке керування не може бути й мови. У цій статті пропонується підхід, заснований не на статистичних методах прогнозування, а на математичному обчисленні інфляції (дефлятора ВВП) майбутнього періоду за допомогою аналітичних залежностей економічних взаємозв’язків та інших змінних стану економіки.

На наше переконання, прогнозування інфляції має ґрунтуватися на уявленні про майбутній період, а не на даних про динаміку інфляції в минулому. Саме тому не надаватимемо сукупному попиту (номінальному ВВП) реального виміру. Не заперечуючи важливості ролі грошової маси в інфляційних процесах, вважаємо, що інфляція ініціюється й багатьма іншими факторами, які є параметрами сукупного попиту та сукупної пропозиції.

Із виразу (1) випливає, що загальний рівень цін P (або дефлятор ВВП) інтегрує в собі індекси споживчих цін, інвестицій, державних витрат, експорту й імпорту товарів і послуг. Саме він, а не індекс споживчих цін, є головним показником інфляції в економіці країни. Згідно з [11], сукупний попит Q^D , отриманий у результаті взаємодії ринку товарів і послуг із ринком грошей (*IS-LM модель*), є

функцією таких параметрів:

$$Q^D = Q^D[C(T, Q_0^D), G, E, Z, I(i), M1(P, i)], \quad (2)$$

де P — загальний рівень цін (або дефлятор ВВП);

C — споживання домашніх господарств;

T — доходи консолідованого бюджету (податки);

G — витрати консолідованого бюджету;

E — експорт товарів і послуг;

Z — імпорт товарів і послуг;

Q_0^D — сукупний попит попереднього періоду;

I — валове нагромадження капіталу;

$M1$ — пропозиція грошей;

i — ставка відсотка.

З іншого боку, сукупна пропозиція Q^S є реальним обсягом випуску товарів та послуг, які вимірюються в цінах базового (зазвичай попереднього) періоду і є функцією таких параметрів [12]:

$$Q^S = Q^S[\sigma, K(K_0, A_0, I_0, P_0), \vartheta, N(P, W)], \quad (3)$$

де σ — коефіцієнт структури витрат;

K — виробничий капітал поточного періоду;

K_0 — виробничий капітал попереднього періоду;

A_0 — амортизація попереднього періоду;

I_0 — інвестиції в основний капітал (враховуючи прямі іноземні інвестиції) попереднього періоду;

P_0 — рівень цін попереднього періоду;

ϑ — коефіцієнт завантаження виробничого капіталу;

N — зайнятість в економіці;

W — середня номінальна заробітна плата.

Отже, маючи за точку відліку значення ВВП у поточних ринкових цінах (сукупний попит, або номінальний ВВП — Q^D), можемо прирівняти цю величину до добутку індексу загального рівня цін P (так званого *неявного дефлятора ВВП*) і реального ВВП (сукупної пропозиції Q^S):

$$Q^D = Q^S P.$$

Підставивши замість Q^D і Q^S їхні значення (див. (2) і (3)), одержимо вираз для обчислення загального рівня цін (дефлятора ВВП):

$$P = \frac{Q^D[C(T, Q_0^D), G, E, Z, I(i), M1(P, i)]}{Q^S[\sigma, K(K_0, A_0, I_0, P_0), \vartheta, N(P, W)]} \quad (4)$$

Таким чином, інфляція в економіці (дефлятор ВВП) відображає за допомогою взаємодії сукупного попиту та пропозиції зміну загального рівня цін. Тобто інфляція може бути спричинена як попитом, так і пропозицією (їх збільшенням, і зменшенням). Як за-

значається в роботі [13], “інфляція — складний феномен. Дедалі глибше вивчаючи її, ви неминуче прийдете до висновку, що вивчаєте, без перебільшення, всю економіку”.

Модель інфляції, яка в свою чергу включає в себе моделі сукупного попиту (*IS-LM модель*), сукупної пропозиції та загальної економічної рівноваги, дає змогу одержувати цінну інформацію про взаємодію різноманітних факторів та їх кількісний вплив на вектор змінних стану економіки. У цій статті (як і в попередніх публікаціях авторів [11,12,14], присвячених опису макроекономічної моделі “Альфа”, — *Ред.*) розглядаються моделі порівняльної статистики¹.

ЧУТЛИВІСТЬ ІНФЛЯЦІЇ ДО ЗМІНИ ІНСТРУМЕНТІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Макроекономічна політика суттєво впливає на процес формування умов, у яких взаємодіють виробники та споживачі, зокрема — передумов для прийняття ними ефективних управлінських рішень. Дослідження різноманітних економічних ідей за допомогою модельного аналізу дає змогу виявляти ключові закономірності, що зумовлюють прийняття оптимальних управлінських рішень у конкретних макроекономічних обставинах.

Позначимо як $\vec{V}^D$ вектор інструментів регулювання сукупного попиту, і як $\vec{V}^S$ вектор інструментів регулювання сукупної пропозиції:

$$\vec{V}^D = \{C(T, Q_0^D), G, E, Z, I(i), M\}, \\ \vec{V}^S = \{\sigma, K(K_0, A_0, I_0, P_0), \vartheta, N(W)\}.$$

Тоді основне рівняння макроекономічної рівноваги можна записати так:

$$Q^D(P, \vec{V}^D)/P - Q^S(P, \vec{V}^S) = 0. \quad (5)$$

Вектори $\vec{V}^D$ і $\vec{V}^S$ є по суті векторами макроекономічних рішень, які визначають вектор $\vec{x}$ змінних стану економіки (в тому числі й інфляції — дефлятора ВВП):

$$\vec{x} = \{Q^D, Q^S, P, \delta, Q_0^S, e, u\}, \quad (6)$$

де Q^D — сукупний попит (номінальний ВВП);

Q^S — сукупна пропозиція (реальний ВВП);

P — інфляція;

δ — темп зростання реального ВВП;

Q_0^S — потенційний (реальний) ВВП повної зайнятості;

¹Зауважимо, що визначення дефлятора ВВП шляхом ділення сукупного попиту на сукупну пропозицію (4) — дещо спрощений спосіб його обчислення. Оскільки параметр P є як у лівій частині рівняння (4), так і в правій (під знаком функції в чисельнику та в знаменнику), обчислення дефлятора — це автоматично вкладена ітераційна процедура з коригуванням параметрів, залежних від P на кожній кроці ітерації [14].

e — валютний курс (грн./долар США);

u — безробіття.

Вважатимемо, що перелічені нижче прогнозні макропоказники, використовані у значенні вхідних параметрів, обумовлюють базовий стан економіки України в 2003 році [22—25]:

- грошова база $H = 40.964$ млрд. грн., грошова маса $M3 = 91.63$ млрд. грн., що відповідає пропозиції грошей $M1 \approx 54$ млрд. грн.;

- валове нагромадження основного капіталу 50 млрд. грн.²;

- обсяг інвестицій в основний капітал з урахуванням усіх джерел фінансування $I = 41.0$ млрд. грн.¹;

- експорт товарів і послуг $E = 26.85$ млрд. доларів США (приріст 15%)²;

- імпорт товарів і послуг $Z = 25.15$ млрд. доларів США (приріст 17%)²;

- баланс товарів та послуг — 1.7 млрд. доларів США;

- доходи консолідованого бюджету $D \approx 69.5$ млрд. грн.;

- витрати консолідованого бюджету $G = 70.4$ млрд. грн. (виплата відсотків за обслуговуванням зовнішнього державного боргу (2.810791 млрд. грн.) здійснюється з видаткової частини консолідованого бюджету);

- прямі іноземні інвестиції $I_z = 900$ млн. доларів США;

- середня номінальна заробітна плата $W = 449$ грн.;

- кількість населення (середньорічна) $T = 47.84$ млн. чол.;

- виробничий капітал базового періоду $K = 521.38$ млрд. грн. (1996 р.);

- ставка відсотка (середня за рік) $i = 7$;

- обмінний курс гривні щодо долара США (середній за рік) $e = 5.35$.

Взаємодію сукупного попиту та сукупної пропозиції, яка відображає інфляцію для базового стану економіки, див. на графіку.

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Щоб довести, що інфляція ініціюється не лише монетарними факторами, обчислимо можливі стани економіки України за допомогою моделі інфляції (в кількох варіантах, проте за інших незмінних умов).

Варіанти розрахунків.

1. Збільшення пропозиції грошей (агрегат $M1$) на 3.0 млрд. грн.

2. Збільшення валового нагромадження основного капіталу на 3.0 млрд. грн.

3. Збільшення видаткової частини консолідованого бюджету на 3.0 млрд. грн.

4. Збільшення пропозиції грошей на 3.0 млрд. грн. з метою додаткового фінансування бюджетних витрат, пов'язаних із виплатою заробітної плати.

Природно, за цих умов дослідник насамперед прагнуче відобразити в моделі такі аспекти:

- ♦ збільшення на 3.0 млрд. грн. пропозиції грошей (емісію);

- ♦ зростання на 3.0 млрд. грн. бюджетних витрат, пов'язаних із виплатою заробітної плати;

- ♦ збільшення на 3 млрд. грн. розміщуваного доходу домашніх господарств.

З огляду на те, що сума в 3.0 млрд. грн., призначена для зарплат, сплачується не одноразово — на початку чи в кінці періоду, — а поступово (шомісяця), а також беручи до уваги швидкість обертання грошей, пропонуємо таку інтерпретацію заданої умови:

- ♦ збільшення пропозиції грошей на $3.0 / V_{m1} = 3.0 / 5.48 = 0.547$ млрд. грн.;

- ♦ зростання бюджетних витрат консолідованого бюджету на 0.547 млрд. грн.;

- ♦ збільшення розміщуваного доходу домашніх господарств на суму в 3.0 млрд. грн.

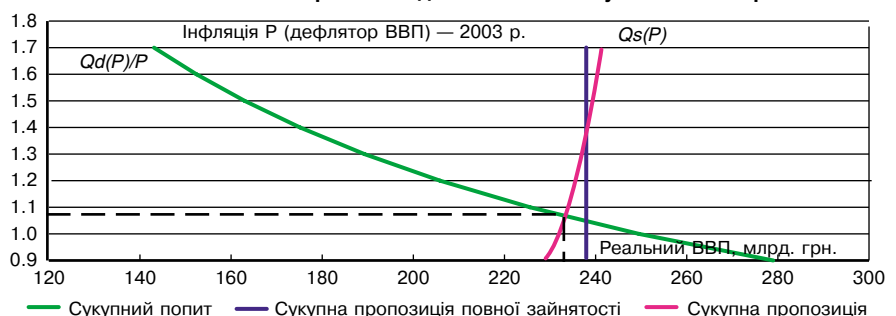
5. Збільшення обмінного курсу гривні до раніше запланованого рівня 5.48. При цьому експорт дешевшає та збільшується, імпорт дорожчає та зменшується, наприклад:

$E = 26.85 \times 5.48 = 147.138$ млрд. грн., $Z = 25.15 \times 5.35 / 5.48 = 24.55$ млрд. доларів США $= 134.55$ млрд. грн., сальдо $= 26.85 - 24.55 = 2.2975$ млрд. доларів США.

Результати розрахунків наведено в таблиці 1.

Аналіз даних таблиці 1 підтверджує, що інфляція регулюється не лише монетарними факторами. Для виявлення кількісного взаємозв'язку між прий-

Загальна економічна рівновага для базового стану економіки України

² Припущення авторів.

Таблиця 1. Можливі стани економіки України в 2003 році

Розрахункові дані, млрд. грн.	Базовий стан	Варіанти розрахунків				
		1	2	3	4	5
Номінальний ВВП	249.37	250.74	257.42	257.17	255.53	258.12
Реальний ВВП	232.67	233.18	235.66	236.83	235.9	237.17
Інфляція (дефлятор ВВП)	107.18	108.38	109.23	108.58	108.32	108.82
Темп зростання реального ВВП	105.31	106.18	106.67	107.2	106.78	107.35
Розміщуваний дохід домашніх господарств	156.15	157.74	164.5	163.93	162.88	164.92
Споживання домашніх господарств	122.75	123.62	127.97	127.62	128.32	127.82
Загальне внутрішнє споживання	106.04	106.91	111.26	113.91	112.16	111.11
Рівноважна ставка відсотка	7	6.41	7.22	7.15	7.0	7.18
Мінімально можлива ставка відсотка	4.5	5.54	6.35	6.3	6.14	6.31
Оптимальний попит на працю, млн. чоловік	17.02	17.11	17.551	17.524	17.42	17.587
Пропозиція праці, млн. чоловік	22.705	22.699	22.667	22.669	22.676	22.664
Безробіття, млн. чоловік	5.685	5.59	5.116	5.144	5.257	5.078
Рівноважна повна зайнятість, млн. чоловік	22.326	22.326	22.326	22.326	22.326	22.326
Природне безробіття, млн. чоловік	0.379	0.373	0.341	0.343	0.35	0.338
Потенційний реальний ВВП повної зайнятості	238.55	238.95	240.93	242.15	241.34	242.43
Розрив випуску	5.88	5.77	5.27	5.32	6.57	5.26
Потенційний темп зростання реального ВВП	107.97	108.15	109.05	109.6	109.24	109.73

няттям макроекономічних рішень та рівнем інфляції (у загальному випадку — з будь-якою складовою вектора змінних стану) скористаємося теорією чутливості, вперше запропонованою радянським ученим М.Л.Биховським [15] і згодом розвинутою зарубіжними та українськими вченими — Міллером і Мерреєм [16], Мейсінгером [17], Томовичем [16], Видалем, Карплюсом і Келюджианом [19], Кухтенком і Шелвельовим [20]. Спробу поширення методів теорії чутливості на аналого-цифрові системи зроблено також у роботі [21].

Змінна $U_P(\vec{V})$ (коефіцієнт чутливості) визначається як

$$U_P(\vec{V}) = \frac{\partial P(\vec{V})}{\partial \vec{V}}. \quad (7)$$

Вона є мірою впливу відхилення $\Delta \vec{V}$ на рішення P . Щодо систем, які перебувають у сталому режимі (статика, порівняльної статика), коефіцієнт чутливості залишається постійним. Щодо систем у перехідному режимі він є функцією часу. Для визначення коефіцієнтів чи функцій чутливості необхідно розв'язати рівняння чутливості, отримане шляхом диференціювання вихідної системи (5) по вектору макроекономічних рішень.

Припускаючи, що функції сукупного попиту та пропозиції в рівнянні (5) є безперервними і диференційованими по вектору макроекономічних рішень, функції чутливості інфляції за інструментами регулювання сукупного попиту та пропозиції загалом матимуть такий вигляд:

$$U_P(\vec{V}^D) = \frac{\frac{\partial Q^D(P, \vec{V}^D)}{\partial \vec{V}^D} - P \frac{\partial Q^S(P, \vec{V}^S)}{\partial \vec{V}^D}}{Q^S(P, \vec{V}^S) + P \frac{\partial Q^S(P, \vec{V}^S)}{\partial P} - \frac{\partial Q^D(P, \vec{V}^D)}{\partial P}}, \quad (8)$$

$$U_P(\vec{V}^S) = \frac{\frac{\partial Q^D(P, \vec{V}^D)}{\partial \vec{V}^S} - P \frac{\partial Q^S(P, \vec{V}^S)}{\partial \vec{V}^S}}{Q^S(P, \vec{V}^S) + P \frac{\partial Q^S(P, \vec{V}^S)}{\partial P} - \frac{\partial Q^D(P, \vec{V}^D)}{\partial P}}. \quad (9)$$

Аналогічно можуть бути визначені коефіцієнти чутливості інфляції (як і будь-яких інших вихідних макропоказників) до зміни параметрів сукупного попиту та сукупної пропозиції. У загальному випадку коефіцієнти чутливості є нелінійними функціями у доволі великому діапазоні зміни вхідних параметрів. Це означає, що в різних макроекономічних ситуаціях вплив зміни параметрів сукупного попиту та пропозиції буде різним. Передусім це стосується пропозиції грошей.

Оскільки рівняння, які описують макроекономічні взаємодії, допускають диференціювання за змінюваними параметрами, додаткове збільшення вихідного параметра P можна представити розкладанням у ряд Тейлора за ступенем зростання. Враховуючи лише лінійні члени розкладання, одержимо сумарне збільшення вихідного параметра та його нове значення:

$$P = P_0 + \sum_i^N U_P^X \times \Delta X_i, \quad (12)$$

де P_0 — розрахункове значення вихідного параметра у вихідному стані (базовий режим);

U_P^X — коефіцієнт чутливості параметра P до зміни параметра X ;
 ΔX_i — зміна (+ чи —) параметра X ;
 $X \in \{\vec{V}^D, \vec{V}^S\}$;
 N — кількість варійованих параметрів.

Рівняння (12) означає адитивність (незалежність) впливу кожного окремого параметра на вихідну змінну, інакше кажучи, передбачається, що відхилення параметрів від їхніх заданих значень наявні в лінійній області, яка знаходиться всередині нелінійної системи.

Для прикладу обчислимо коефіцієнти чутливості інфляції за параметрами сукупного попиту (пропозиції грошей, витрат консолідованого бюджету, інвестицій) та сукупної пропозиції (зайнятості), взявши базовий варіант за вихідний:

$$U_P^M \left[\frac{\%}{\text{млрд. грн.}} \right] = 0.4;$$

$$U_P^C \left[\frac{\%}{\text{млрд. грн.}} \right] = 0.4667;$$

$$U_P^L \left[\frac{\%}{\text{грн.}} \right] = 0.6833;$$

$$U_P^N \left[\frac{\%}{\text{млн. чол.}} \right] = -0.173$$

$$U_P^E \left[\frac{\%}{\text{грн./дол.}} \right] = 12.61$$

У контексті обраної нами макроекономічної ситуації наведені вище коефіцієнти чутливості означають, що:

♦ зростання пропозиції грошей на 1.0 млрд. грн. підвищує інфляцію на 0.206%;

♦ зростання пропозиції грошей на 1.0 млрд. грн. з метою збільшення бюджетних витрат консолідованого бюджету на 1.0 млрд. грн. підвищує інфляцію на 0.627%;

♦ зростання інвестицій на 1.0 млрд. грн. підвищує інфляцію на 0.4 %;

♦ зростання зайнятості на 1.0 млн. чоловік знижує інфляцію на 0.173 %.

Кількісний вплив різних факторів попиту та пропозиції на інфляцію й інші макропоказники, визначений за допомогою моделі інфляції, відображено в таблиці 2.

Таблиця 2. Знаки* коефіцієнтів чутливості змінних стану до змін макроекономічних рішень

Вектори макроекономічних рішень	Параметри стану економіки						
	Q^D	Q^S	P	δ	Q_0^S	e	u
I. Фактори сукупного попиту:							
Податки, T	-	-	-	-	-	+	+
Державні витрати, G	+	+	+	+	+	+	-
Експорт товарів та послуг, E	+	+	+	+	+	-	-
Імпорт товарів та послуг, Z	-	-	-	-	-	+	+
Попередній сукупний попит, Q_{t-1}^D	+	+	+	+	0	+	-
Інвестиції, I	+	+	+	+	+	+	-
Пропозиція грошей, $M1$	+	+	+	+	+	+	-
II. Фактори сукупної пропозиції							
Технології, δ	0	+	-	+	+	+	+
Капітал, DO	+	+	-	+	+	+	-
Попередні інвестиції, I_{t-1}	+	+	-	+	+	+	-
Попередня інфляція, P_{t-1}	+	+	-	+	+	+	-
Коефіцієнт завантаження, ϑ	+	+	-	+	+	+	+
Зарплата, W	+	-	+	-	0	+	+

* Знаком "+" позначено позитивний зв'язок; "-" — негативний, "0" — нейтральний зв'язок.

ВИСНОВКИ

Отже, щоб розробити успішну грошово-кредитну чи бюджетно-податкову політику, необхідно точно знати, наскільки зміниться рівноважний сукупний попит унаслідок коливань сукупних витрат і як зміниться сукупна пропозиція внаслідок змін технології виробництва, зайнятості та капіталу, що залежать від грошово-кредитної політики.

Інфляційний процес залежить не лише від монетарних чинників.

Факторами впливу на інфляцію з боку сукупного попиту є:

- ◆ споживання домашніх господарств, доходи консолідованого бюджету (податки), витрати консолідованого бюджету, експорт і імпорт товарів та послуг, сукупний попит попереднього періоду, валове нагромадження основного капіталу, пропозиція грошей, відсоткова ставка, обмінний курс.

Факторами впливу на інфляцію з боку сукупної пропозиції є:

- ◆ виробничі технології, коефіцієнт структури витрат, виробничий капітал поточного періоду, залежний від виробничого капіталу попереднього періоду, амортизація попереднього періоду, інвестиції (у тому числі прямі іноземні) в основний капітал попереднього періоду, дефлятор ВВП попереднього періоду, коефіцієнт завантаження виробничого капіталу, зайнятість в економіці, середня номінальна заробітна плата.

Аналіз проведених розрахунків показує, що темп зростання ВВП на 7.35% у 2003 році є цілком досяжним за інфляції, що не перевищує 10%, тобто **економіка країни — керована система, і цим потрібно користуватися!**

Отже, якщо не приймати оптималь-

них рішень у макроекономіці, то навіть структурні реформи й поліпшення національного законодавства не зможуть вичерпати потенційні резерви високого економічного зростання. Інакше кажучи, серед двох варіантів — оптимістичного та песимістичного — ми завжди будемо знаходитися біля песимістичного або навіть інерційного варіанта розвитку, за якого розвиток економіки відбувається не завдяки, а всупереч обраній грошово-кредитній і бюджетно-податковій політиці.

Використання запропонованої в статті багатофакторної моделі, яка дає змогу враховувати взаємозв'язки усіх факторів впливу на інфляцію та інші макропоказники, на нашу думку, може бути корисним у процесі розробки стратегії економічного розвитку країни.

Література

1. Кораблін С. Інфляція та економічне зростання для України, що вийшла із зони інфляційного придушення виробництва, монетарне зниження цін сьогодні не безпечніше, ніж чотири роки тому для Аргентини. // *Дзеркало тижня*. — 2003. — 15—21 березня.
2. Ковальчук Т.Т. Макроекономічні й фінансові проблеми суверенної України. // *Банківська справа*. — №4. — 1997.
3. Смирнов А.Д. *Лекції по макроекономічному моделюванню: Учебное пособие для вузов*. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 351 с.
4. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф.Б. *Макроекономіка. Глобальний підхід* / Пер. с англ. — М.: Дело, 1999. — 848 с.
5. Hicks J.R. Mr. Keynes and the "Classics": A suggested interpretation // *Econometrica*. — 1937. — Vol. 5.
6. Mundell R., *Capital Mobility and Stabilization Under Fixed and Flexible*

Exchange Rates. // *Canadian Journal of Economics and Political Science*. — 1963. — November.

7. Friedman M. *A Theory of the consumption function*. — Princeton, 1957.

8. Baumol W. *The transactions demand for cash: An inventory approach* // *Quart. J. Econ.* — 1952. — Vol. 66.

9. Ющенко В.А., Лисицький В.І. *Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні*. — Київ: "Скарби", 1998. — 277 с.

10. Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. *Современные деньги и банковское дело* / Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 856 с.

11. Зарицкий А., Харaziшвили Ю., Заводник В. *Макроекономическая модель совокупного спроса*. // *Финансовые риски*. — № 4. — 2002.

12. Харaziшвили Ю., Зарицкий А., Дунаев Б., Заводник В. *Математическая модель совокупной пропозиции*. // *Банківська справа*. — 2003. — № 3.

13. Макаренко І.П. *Макроекономіка. Моделі і цифри (на прикладі економіки України)*. Київ: Інститут еволюційної економіки, 2002. — 143 с.

14. Харaziшвили Ю., Зарицкий А., Заводник В. *Математическая модель общего экономического равновесия*. // *Финансовые риски*. — 2003. — № 1.

15. Быковский М.Л. *Точность электрических счетно-решающих цепей* // *Известия АН СССР*. — 1948. — № 8.

16. Miller K.S., Murray F.J. *A Mathematical Basis for an Error Analysis of Differential Analyzers* // *J. Math. and Physics*. — 1953. — № 2.

17. Meissinger H., *Parameter Influence Coefficients and Weighting Functions Applied to Perturbation Analysis of Dynamic Systems*, Proc. Third International Congress AICA, Opatija, Yugoslavia, 1961.

18. Tomovic R. *Sensitivity Analysis of Dynamic Systems*, McGraw-Hill, New York, 1964.

19. Vidal J., Karplus W.J., Keludjian G., *Sensitivity Coefficients for the Correction of Quantization Errors in Hybrid Computer Systems*. — IFAC Symposium on Sensitivity Analysis. — Yugoslavia, Dubrovnik, 1964.

20. Кухтенко А.И., Шевелев А.Г. *Об одном классе инвариантных относительно изменений параметров систем автоматического управления*. — В кн. "Чувствительность автоматических систем". — М.: Наука, 1968.

21. Харaziшвили Ю.М., Шевельов О.Г. *Визначення функцій чутливості гібридних обчислювачів імітаторів польоту і тренажерів*. — У кн. "Імітатори і тренажери". — К.: КПЦА, 1974. — Вип. 1, частина 2.

22. <http://www.me.gov.ua>.

23. <http://www.ukranews.gov.ua>.

24. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

25. <http://www.bank.gov.ua>

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у липні 2003 року

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України банків у 2003 р. і липні 2003 р.

Відсотки

Показники	2003 р.	У тому числі за липень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредити "овернайт"	73.7	46.1
— кредити, продані на тендері	14.4	9.2
— операції РЕПО	5.8	—
— довгострокове кредитування інвестиційних програм	6.1	44.7
— інші механізми	—	—

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими банкам України у 2003 р. та липні 2003 р.

Відсотки

Показники	2003 р.	У тому числі за липень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	7.93	7.55
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт"	8.00	8.00
— кредитами, проданими на тендері	7.95	8.00
— операціями РЕПО	8.01	—
— довгостроковим кредитуванням інвестиційних програм	7.0	7.0
— іншими механізмами	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у липні 2003 р.*

Відсотки річні

Показники	Липень 2003 р.
На міжбанківському ринку:	
за кредитами, наданими іншим банкам	6.88
за кредитами, отриманими від інших банків	6.67
за депозитами, розміщеними в інших банках	5.08
за депозитами, залученими від інших банків	6.06
Операції з клієнтами:	
за кредитами**	18.24
за депозитами	6.27

* За щоденною звітністю банків.

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у січні – липні 2003 р.

Агрегати грошової маси	01.01. 2003 р.	01.02. 2003 р.	01.03. 2003 р.	01.04. 2003 р.	01.05. 2003 р.	01.06. 2003 р.	01.07. 2003 р.	01.08. 2003 р.
Готівка. Гроші поза банками								
M0, % до початку року	100.0	93.5	96.5	98.4	104.6	105.5	111.1	113.8
M0 + кошти до запитання на поточних рахунках та в розрахунках у національній валюті								
M1, % до початку року	100.0	94.1	96.8	103.4	106.2	108.0	116.4	117.5
M1 + строкові кошти в національній валюті та валютні кошти								
M2, % до початку року	100.0	97.3	100.7	108.1	112.3	114.7	122.7	125.2
M2 + цінні папери власного боргу, емітовані банками, та поточні рахунки управителя з довірчого управління								
M3, % до початку року	100.0	97.4	100.6	108.1	112.4	114.6	122.4	125.1

Примітка. Облікова ставка Національного банку України в 2003 р. не змінювалася і починаючи з 5 грудня 2002 р. становить 7% річних. Ломбардна ставка Національного банку України відповідає розміру процентної ставки за кредитами "овернайт" і починаючи з 9 квітня 2001 р. визначається та доводиться до суб'єктів банківської системи щоденно.

Норму формування банками обов'язкових резервів диференційовано з 10 грудня 2001 р. залежно від видів залучених коштів (див. "Вісник НБУ", № 2 за 2002 р.). Інформацію про внесення змін у нормативи формування банками обов'язкових резервів залежно від виду та строку депозиту опубліковано у "Віснику НБУ", №№ 3, 5 і 6 за 2002 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Олександр Бутух

Професор кафедри фінансів підприємств
і кредиту Волинського державного
університету ім. Лесі Українки.
Доктор економічних наук

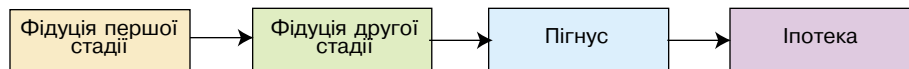
Іпотека та іпотечний ринок

У статті порушуються проблеми розвитку іпотечних відносин у країнах із постсоціалістичною економікою. Акцентується увага на економічній сутності іпотеки, класифікуються її види. Подано авторське визначення поняття іпотечного ринку, вперше у вітчизняній економічній літературі описано його функції й запропоновано відповідну класифікацію.

На схемі 1 відображено процес розвитку використання нерухомості від фідучії до іпотеки.

ваджено пізніше, ніж у Європі. Федеральні земельні банки, які почали надавати довгострокові позики фермерам

Схема. 1. Процес розвитку використання нерухомості від фідучії до іпотеки

У середні віки поняття “іпотека” поступово входить у законодавство більшості європейських держав. У Німеччині воно з’явилося в XIV столітті. Щоправда перші іпотечні банки тут засновано лише в XVII сторіччі. Початок німецькій іпотеці поклав король Прусії Фрідріх II, заснувавши в 1770 р. в Бреславі Сілезьке кредитне товариство — по суті перший іпотечний банк [2]. Це був державний дворянський банк, який здійснював фінансову підтримку великих господарств. Із метою залучення коштів банк почав випускати заставні листи. З початку XIX ст. діяльність зазначеного банку поширилася на дрібні поміщицькі володіння, а потім і на селянські господарства. В кінці XVIII ст. почали створюватися банки для іпотечного кредитування будівництва й промисловості. Перший німецький приватний іпотечний банк засновано 1862 року у Франкфурті. На початку XX століття в Німеччині вже діяло кілька десятків банків, дві третини з яких були акціонерними, решта — державними [3].

У Франції іпотечна система законодавчо склалася до середини XIX століття. В цей час тут уже діяло кілька великих земельних банків, які здійснювали іпотечне кредитування великих землевласників і промисловців.

У невеликих країнах Західної Європи, зокрема в Бельгії, Нідерландах, Фінляндії сучасна іпотечна система склалася в аграрному секторі економіки на початку XX століття.

У Сполучених Штатах Америки іпотеку в господарську діяльність впро-

дано під заставу земель, тут створено лише в 1916 році. Однак завдяки спрощеній процедурі обігу нерухомості та американській запозятливості ринок іпотечного капіталу в США став зрештою найдинамічнішим і найбільшим у світі.

В Україні іпотека почала впроваджуватися в господарську діяльність ще в XVII—XVIII століттях, щоправда протягом тривалого часу вона діяла без законодавчого забезпечення. З середини XVIII століття в країні вживаються заходи щодо організації відповідних інституцій, а перші іпотечні фінансово-кредитні установи в сучасному розумінні цього поняття з’явилися у другій половині XIX століття. Перші іпотечні банки засновано 1864 року в Одесі та Херсоні.

У 1871 році почав працювати Харківський земельний банк, а через рік засновано Полтавський банк. Водночас із акціонерними виникли й приватні земельні банки. Зокрема — селянський банк графині А. Браницької у Білій Церкві (1875 р.) та Сумський селянський банк (1885 р.)

Наприкінці 1880-х в Україні почали діяти великі державні банківські установи Російської Імперії — Селянський та Дворянський поземельні банки. З цього часу інтенсивно створюються позичково-ощадні, кредитні товариства та фінансово-будівельні артілі. Причому не лише в містах, а й на селі. У своїй діяльності вони широко використовували іпотеку. В 1899 р. в Києві почала діяти “Київська артіль робочих майстрових і службовців для придбання житла та взаємодопомоги”. Організації такого типу працювали за принципом

Слово “іпотека” виникло ще за часів Стародавньої Греції. Так називали стовпа, якого ставили на земельній ділянці позичальника, що брав гроші у борг під її заставу. На ньому регулярно робилися написи про внесені платежі та про залишок боргу. Пізніше ці записи почали вносити у спеціальну книгу, яку також називали іпотечною [4].

В часи правління імператора Антонія Пія (II ст. н. е.) було розроблене спеціальне законодавство, яке регулювало роботу банків з іпотекою. Зауважимо, що влада Стародавнього Риму всебічно сприяла розвитку цього виду кредитування. Для того, щоб воно було доступним, створювалися різноманітні фінансові інституції. Так, за часів імператора Трояна було засновано фінансові фонди, призначені для підтримки вдів та сімей військових. Їм іпотечні кредити надавалися під 5% річних. Це був найнижчий процент в імперії.

Інститут іпотеки у римлян пройшов еволюцію від фідучії (лат. fiducia — угода на довірі, або — довірча угода) до пігнуса (лат. pignus — неформальна застава). В період застосування фідучії боржник був абсолютно незахищеним перед кредитором, який мав право на власний розсуд вирішувати — вимагати від позичальника сплати боргу чи не повертати йому майно. Угода пігнуса обмежила права кредиторів. Згідно з нею вони уже не могли розпоряджатися заставленою нерухомістю як своєю власністю. Більше того, у випадку невиконання боржником зобов’язання кредиторів заборонялося залишати нерухомість у себе. Він мав продати заставу, відшкодувати свої збитки, а різницю між виручкою за продаж нерухомого майна і залишком боргу повернути позичальникові.

роботи позичково-ощадних кас, які допомагали їх членам у будівництві та купівлі житла за допомогою іпотечно-го кредитування за зразком відомих англійських та німецьких товариств “Building Societies”. З початку XX ст. у великих містах України банки починають здійснювати житлове іпотечне кредитування.

Як бачимо, наша країна має давні європейські традиції іпотечного кредитування, які, щоправда, на кілька десятиліть були перерваними.

XX століття додало нових особливостей іпотеці.

Сучасних трактовок цього терміна багато. Детальніше зупинимось на працях українських і російських учених, якими найчастіше користуємося.

На мою думку, найточніше визначення дав у своїй роботі [1] В.Смирнов: *іпотека* — це засіб забезпечення зобов'язань, у разі застосування якого предметом застави є нерухоме майно. Пізніше його майже дослівно повторив І.Довдієнко [2]. Я б лише дещо доповнив процитоване визначення, уточнивши: “нерухомість, яка є заставою, залишається у заставодавця або в третьої особи”. Отже, *іпотека* — це засіб забезпечення зобов'язань, у разі застосування якого предметом застави є нерухоме майно, що залишається у заставодавця або в третьої особи.

Світова практика використала багато видів іпотеки. Серед них, наприклад, — іпотека інвестора, іпотека “фіско” на нерухоме майно платника податків (податкова іпотека), іпотека на майно опікуна, іпотека дружини на майно чоловіка та інші [6].

Предметом іпотеки можуть бути ділянки землі та майно, що на ній розташоване, — будівлі, споруди, квартири, підприємства як цілісний майновий комплекс, інше майно, віднесені законодавством до нерухомого.

ВНУТРІШНЯ СУБОРДИНАЦІЯ

За часовим критерієм види іпотеки субординуються як попередні та наступні. Наступна (або молодша) іпотека — це передача в заставу нерухомого майна, яке є предметом іпотеки за іншим (попереднім) іпотечним договором.

За черговістю попередня та наступна іпотеки можуть вважатися першою, другою, третьою і так далі.

Застава нерухомості, яка раніше не заставлялася (або, як кажуть спеціалісти, чиста від попередніх зобов'язань нерухомості), є першою заставою (або ж — першою іпотекою). Перша (основна, або старша, або попередня) іпо-

тека дає заставодержателю переважне заставне право щодо задоволення власних потреб із вартості нерухомості, тобто право першочергового (відносно наступних заставодержателів) задоволення вимог (якщо інше не передбачене договором).

У більшості західних країн Європи та в США одне й те ж нерухоме майно може бути водночас заставою під різні зобов'язання. З економічної точки зору це ефективно і значно збільшує активи як окремих суб'єктів господарювання, так і народного господарства країни в цілому, що підвищує рівень капіталізації ресурсів.

У країнах, де законодавство передбачає зазначені вище умови іпотечно-го кредитування (скажімо, в США), застосовуються певні обмеження на заставне майно, що відображається в угодах між заставодавцем та заставодержателем. Так, наприклад, усі наступні іпотеки передбачають підвищену процентну ставку та менший термін кредитування, а отже — й більший ризик кредитора. У таких випадках сума позики за другою іпотекою, як правило, менша, ніж за першою. Якщо обсяг позики за першою іпотекою становить 70—80% від ринкової вартості нерухомості, то за другою він може дорівнювати 50—60%, тобто наступна іпотека передбачає більшу частку особистих вкладень власника у нерухомість [8].

У Сполучених Штатах найпоширенішою стала так звана “іпотека-обгортка”, або — упакований кредит. Позичка з такою заставною передбачає участь у ній як мінімум двох кредиторів. При цьому позичальник має справу лише з останнім із них (останньою іпотекою), який зобов'язується надати заставодавцеві нову позику, приймати внески за попередніми кредитами і щомісячно виплачувати (перераховувати) внески молодшим кредиторам [6].

Звичайна вторинна іпотека відрізняється від “іпотеки-обгортки” тим, що вона завжди (незалежно від стану виплат за боргом) є меншою від попередньої.

ЗОВНІШНЯ СУБОРДИНАЦІЯ

Субординація видів іпотеки за рангом здійснюється у зв'язку з наявністю іпотек, відмінних за ступенем важливості. Така субординація існувала ще за часів посткласичного римського права, коли лише впорядковувалися взаємовідносини між різними заставодержателями. Ще тоді найбільшу силу мали іпотеки “фіско”

(тобто фіскальні іпотеки), які застосовувалися переважно для задоволення потреб держави.

Залежно від кількості предметів застави та заставодавців іпотека може бути об'єднаною чи спільною. Якщо забезпечення зобов'язання здійснюється шляхом одночасної передачі в іпотеку двох або кількох об'єктів нерухомого майна, що належать одному заставодавцеві, матимемо справу з об'єднаною іпотекою. Якщо зобов'язання забезпечується шляхом передачі в іпотеку двох або кількох одиниць нерухомого майна, що належать різним особам, це буде спільна іпотека. Якщо ж виконання зобов'язання забезпечується шляхом передачі в іпотеку нерухомого майна, що належить третій особі (майновому поручителю), матимемо справу з іпотекою на користь третьої особи.

З огляду на мету здійснення застави іпотеку поділяють на податкову (“фіско”), кредитну (або банківську), сімейну, іпотеку на майно опікуна та інші.

Банківська іпотека в свою чергу може поділятися на соціальну, дохідну та на інші підвиди, що залежить від призначення кредитування.

За предметом застави розрізняють земельну іпотеку, житлову, іпотеку цілісного майнового комплексу та інші.

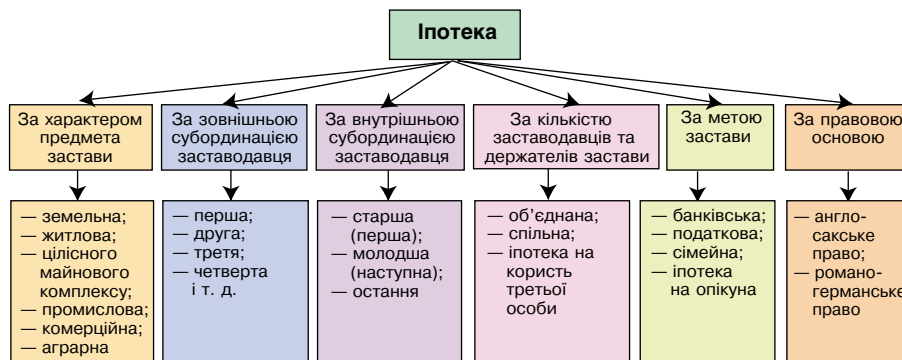
Детальніше класифікацію іпотек за видами відображено на схемі 2.

Зауважимо, що класифікація іпотек може бути різною залежно від історичних традицій, які склалися в тій чи іншій країні. Наприклад, у Німеччині розрізняють документальну, забезпечувальну, загальну (солідарну) примушувальну іпотеку та багато інших її видів. Проте економічна сутність кожного з них (і не лише в Німеччині, а всюди) базується на взаємозв'язку застави нерухомості та позичкового капіталу. Тому економісти під іпотекою розуміють заставу нерухомості з метою отримання в банку чи іншій фінансовій установі кредиту за умови, що заставне нерухоме майно залишиться в користуванні у позичальника. А іпотечний кредит — це позика, надана за принципами банківського кредитування під заставу нерухомості, яка також залишається в користуванні у позичальника.

СУТЬ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ

У науковій літературі є кілька визначень поняття іпотечного ринку. В “Сучасному економічному словнику” Б.Райзберга, Л.Лозовсько-

Схема 2. Принципова схема класифікації іпотек за видами

го та Є.Стародубцева зазначається: "Іпотечний ринок — ринок іпотечних позичкових капіталів, на якому здійснюється купівля-продаж іпотечних облігацій, що випускаються торгово-промисловими корпораціями та використовуються для надання кредиту під заставу нерухомості" [10, с.136]. У "Фінансовому словнику" за авторством українських учених А.Загороднього, В.Вознюка, Т.Смолженко написано приблизно те саме, що і в словнику російських авторів: "Ринок іпотечний — складова частка ринку позичкових капіталів. Тут акумулюються довготермінові грошові накопичення через випуск іпотечних облігацій, що використовуються для надання кредитів під заставу нерухомості" [11, с. 413].

Щодо обох цих визначень можна зробити суттєве зауваження, а саме: іпотечні облігації використовуються на вторинному іпотечному ринку в процесі сек'юритизації активів, а на первинному — заставні, проте і заставна, й іпотечні облігації та інші похідні іпотечні цінні папери є фінансовими зобов'язаннями, забезпеченими нерухомістю. У зв'язку із цим більш коректним та з економічної точки зору більш обґрунтованим і правильним було б таке визначення поняття: *іпотечний ринок — це система відносин, які виникають у процесі купівлі та продажу фінансових зобов'язань, забезпечених нерухомістю, на основі певних економічних принципів та правових норм.*

Іпотечний ринок, або ринок іпотечного капіталу, відіграє важливу роль в економіці, адже він, об'єднуючи фінансовий ринок з ринком нерухомості, сприяє капіталізації ресурсів.

Серед найістотніших економічних функцій, виконуваних ринком, про який ідеться, такі:

- ◆ налагодження зв'язків між продавцями й покупцями, завдяки чому на взаємовигідній основі враховуються їхні інтереси;

- ◆ об'єднання місцевостей, міст та регіонів у єдиний господарський простір;

- ◆ створення системи прямих і зворотних зв'язків між усіма учасниками іпотечного ринку;

- ◆ сприяння оптимальному розподілу ресурсів;

- ◆ забезпечення інформацією суб'єктів ринку [12, с. 98].

Водночас іпотечний ринок виконує і функції суто фінансового характеру:

- по-перше*, об'єднує дрібні, розрізані заощадження населення, державних структур, приватного бізнесу, іноземних інвесторів та утворює великі грошові фонди;

- по-друге*, трансформує кошти в позичковий капітал, який забезпечує зовнішні джерела фінансування матеріального виробництва національної економіки, надання кредитів населенню для вирішення його споживчих і житлових потреб;

- по-третє*, розподіляє паї учасників капіталу [13, 14].

Слід зауважити, що іпотечний ринок відрізняється від інших фінансових ринків тим, що всі зобов'язання, які на ньому обертаються, забезпечені нерухомим майном. Це обумовлює його *четверту* функцію — ефективне використання та розвиток нерухомості. Зазначений ринок не лише перерозподіляє нерухомість з метою

раціонального її використання, а й сприяє інвестуванню в неї.

П'ятою функцією ринку іпотечно-го капіталу є надійне управління ризиками в процесі обігу грошових зобов'язань.

Основні функції іпотечного ринку відображено на схемі 3 (розглядаючи її, майте на увазі: суб'єкти, що заощадили кошти і надають їх у позичку, є інвесторами. Тому вони розміщені ліворуч. Ті, що позичають кошти під заставу нерухомого майна для фінансування видатків, є позичальниками (заставодавцями), тож розміщені на схемі праворуч).

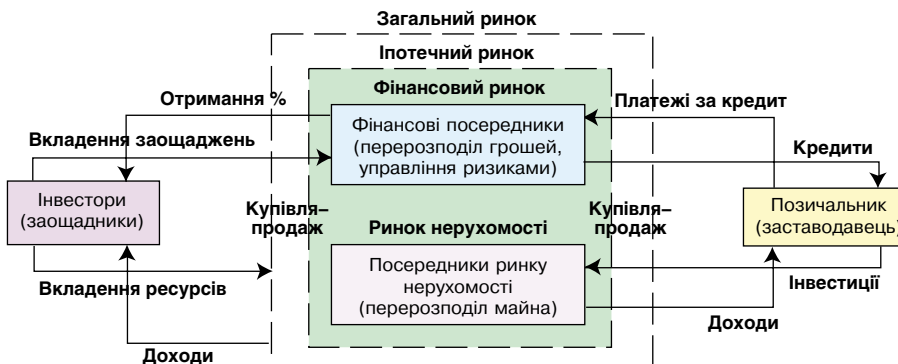
Основними інвесторами на ринку, про який ідеться, є домогосподарства, підприємства, різноманітні фонди, а іноді також уряд. Найважливіші позичальники-заставодавці — підприємства та домогосподарства. Отримавши позику, заставодавці безпосередньо інвестують нерухомість — купують нерухоме майно, будують та вдосконалюють нерухомість. Позичальники сплачують проценти за користування позичкою, які акумулюються посередниками і далі розподіляються між усіма інвесторами залежно від їх внеску в іпотечний капітал.

За рахунок залучених коштів позичальник інвестує нерухомість, у результаті чого вона перерозподіляється, розвивається та вдосконалюється. Зрозуміло, зазначене інвестування є ризикованим бізнесом. Однак забезпеченість позик нерухомим майном, а також системою страхування та гарантій значно підвищує надійність іпотечних операцій.

Крім основних функцій, іпотечний ринок виконує й низку допоміжних.

Одна з них — переміщення фінансових ресурсів у часі та просторі. Як відомо, рух грошових коштів та зобов'язань на іпотечному ринку обумовлений тим, що фізична або юридична особа продає свої засоби іншій з метою отримання прибутку в майбутньому. Крім того, капітал, необхідний для інвестування

Схема 3. Потоки коштів на іпотечному ринку

певної нерухомості, переміщується у просторі (з регіону в регіон).

Серед інших допоміжних функцій, які виконує іпотечний ринок, — інформаційна (індикативна, яка переважно стосується цін, що допомагає учасникам ринку приймати виважені рішення в процесі інвестування нерухомості в різних галузях економіки) та функція вирішення морально-психологічних проблем (використовувана на ринку застава нерухомості надає впевненості усім його учасникам — і кредиторам, і позичальникам).

Усі функції іпотечного ринку взаємопов'язані й становлять собою певну систему. Її відображено на схемі 4.

ВИДИ ІПОТЕЧНИХ РИНКІВ

Залежно від предмету застави іпотечний ринок можна поділити на:

- ♦ житловий (заставою на ньому є житло);
- ♦ земельний (заставою є земля);
- ♦ промислової нерухомості (заставою є цілісний майновий комплекс);
- ♦ комерційної нерухомості (заставою є магазини, офіси, бари та подібне).

З огляду на мету використання застави позичальником іпотечний ринок поділяється на:

- ♦ споживчий (соціальний) іпотечний ринок;
- ♦ дохідний іпотечний ринок.

Споживчий іпотечний ринок — це та частка ринку, на якій інвестується нерухомість, що використовується позичальником для задоволення власних потреб. Прикладом такого ринку є сегмент житлового іпотечного ринку, на

якому за допомогою іпотечного кредиту купується житло для власних потреб. Дохідний іпотечний ринок — це та частка ринку, на якій інвестується нерухомість, що використовується позичальником у господарській діяльності для отримання прибутку.

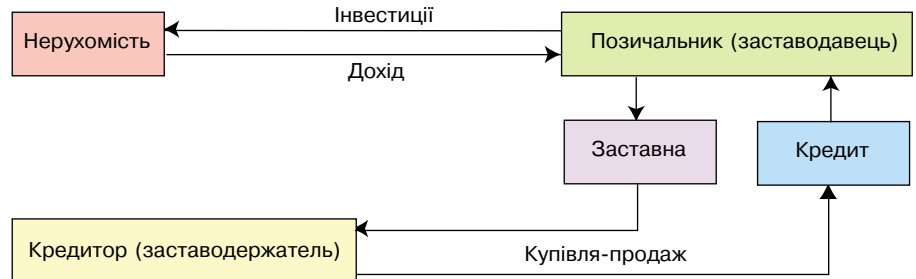
Залежно від того, між якими суб'єктами іпотечного ринку обертаються іпотечні зобов'язання, він поділяється на первинний та вторинний.

Первинний іпотечний ринок — це сегмент іпотечного ринку, який охоплює економічні відносини між кредиторами та позичальниками, що виникають у процесі купівлі-продажу

частка іпотечного ринку, яка охоплює економічні відносини між кредиторами, посередниками та інвесторами (а також у цих групах), що виникають у ході купівлі-продажу іпотечних облігацій, іпотечних сертифікатів та інших похідних інструментів. При цьому кредитор стає заставодавцем, а інвестор заставодержателем. Перший може продавати заставні інвестору безпосередньо або через фінансових посередників (взаємозв'язок між суб'єктами вторинного іпотечного ринку відображено на схемі 6).

Вторинний ринок заставних має велике значення для розвитку іпотеч-

Схема 5. Взаємозв'язок суб'єктів первинного іпотечного ринку

іпотечних заставних. На ньому позичальник отримує у фінансово-кредитній установі (кредитора) позику під заставу нерухомості. В даному випадку позичальник є заставодавцем, а кредитор — заставодержателем, відносини яких і створюють первинний іпотечний ринок (див. схему 5).

Кредитор може зберігати заставні у власному портфелі цінних паперів або продавати їх інвесторам. Якщо він їх їм продає, то цим самим створює вторинний ринок заставних. Він — це та

них відносин, ефективного кредитування взагалі.

Для розуміння загальної логіки функціонування вторинного ринку заставних важливо чітко з'ясувати мотиви поведінки на ньому кожного суб'єкта. Так, кредитор, вийшовши на вторинний ринок, ставить перед собою дві мети, а саме: поповнити кредитний портфель готівкою в обмін на заставні з передбаченим доходом, а також зберегти за собою визначену маржу щодо цих заставних. Практика показує: незважаючи на наявність двох професійних посередників, між позичальником і кінцевим інвестором, що утримують на свою користь частину доходу від іпотечного кредитування, його підсумковий відсоток, який пропонується держателем цінних паперів, забезпечених заставними на нерухомість, залишається доволі високим і привабливим для інвесторів. Іншим суттєвим стимулом, що спонукає інвесторів (особливо інституційних) купувати цінні іпотечні папери, є їх висока надійність, яка, крім нерухомості, зазвичай забезпечується потужними державними гарантіями та страхуванням.

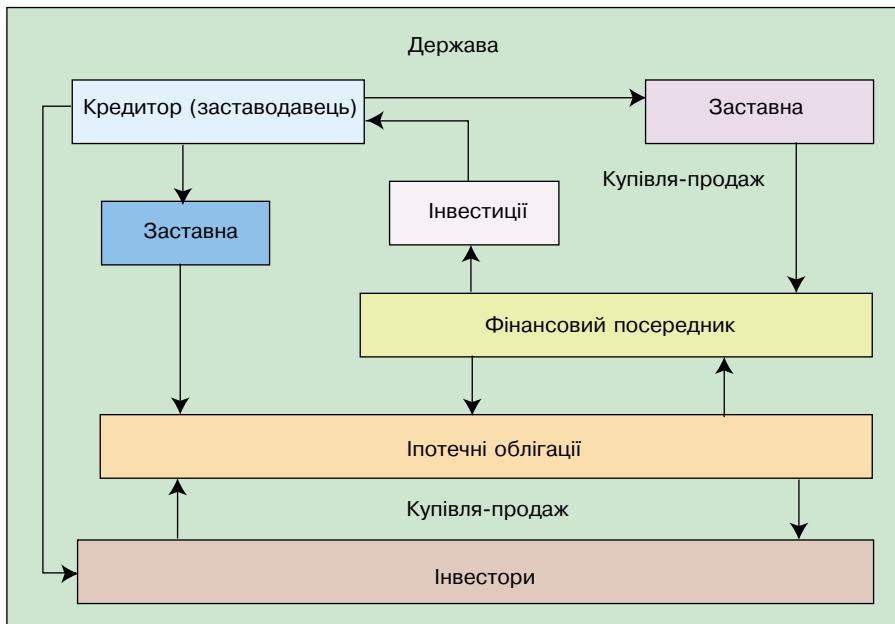
Порядок заміщення заставних готівкою на вторинному ринку відображено на схемі 7.

Головна мета емісії посередником нових цінних паперів полягає в якісному перетворенні таких складних інструментів, як первинні заставні в

Схема 4. Система фінансово-кредитних функцій іпотечного ринку

Схема 6. Взаємозв'язки суб'єктів вторинного іпотечного ринку

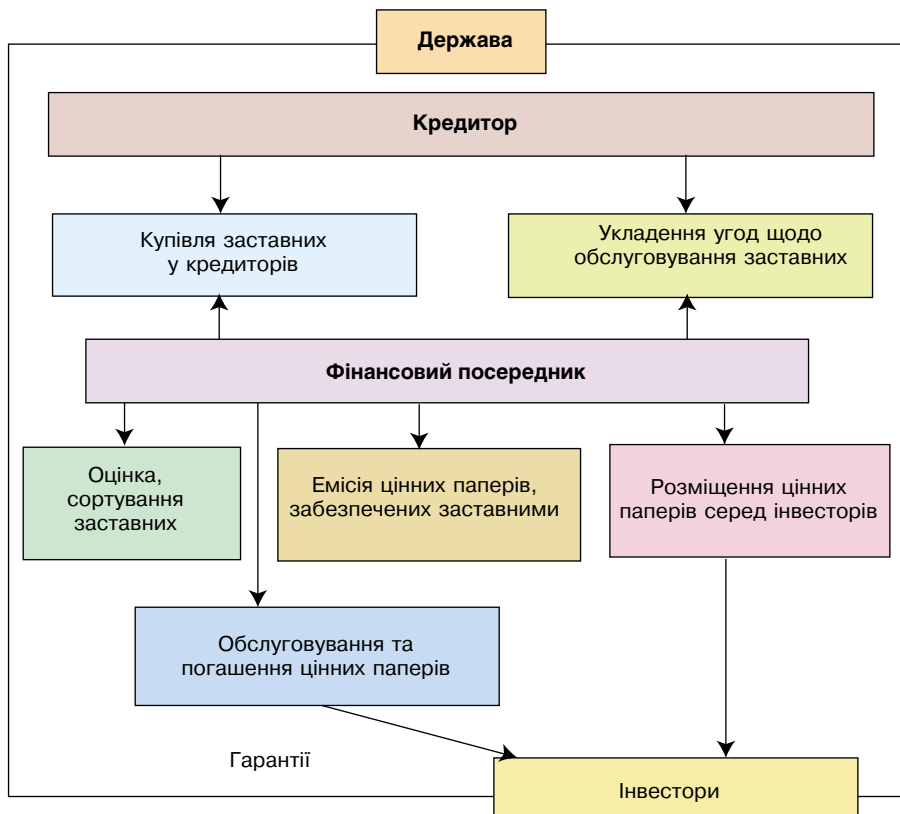

простіші і зрозуміліші для пересічних інвесторів, як правило — в іпотечні облігації з фіксованим відсотком. Зауважимо, що розмір емісії цінних паперів, здійснюваної посередником, має відповідати загальному обсягу наявних у нього первинних заставних.

На вторинному ринку відбувається перерозподіл не лише доходів між його учасниками, а й ризиків. Так, кредитор частину своєї доходності, а от-

же й ризиків, передає інвестору. Його ризик (за умови незмінності доходності) можуть зменшити державні гарантії операцій на вторинному ринку заставних, що часто й трапляється. Інакше кажучи, у такій ситуації ризик інвестора бере на себе держава, тобто платники податків. Що ж одержують вони? Якщо говорити про фінансові доходи, то нічого. Однак вигода для платників податків є. Вона полягає у

Схема 7. Порядок заміщення заставних готівкою на вторинному ринку

посиленні безпеки й підвищенні ефективності роботи фінансової системи держави, а відтак — національної економіки загалом.

Функціонування вторинного ринку іпотечного капіталу забезпечує ліквідність капіталу іпотечних банків, відповідно регулюючи циклічний потік позичкових коштів, зв'язує грошову масу, сприяє переливанню грошей із районів з надлишковими коштами у ті, де їх не вистачає, нівелює різницю між процентними ставками в різних регіонах, стабілізуючи їх у масштабах усієї країни.

На особливості іпотечного ринку, що склався в тій чи іншій державі, можуть впливати і багато які інші фактори, пов'язані зі специфікою національних економічних традицій, а також із розвитком відповідних світових тенденцій.

Література

1. Смирнов В. Менеджер по ипотечным операциям. — М.: Издательский дом "Аудитор", 2000. — 120 с.
2. Довдиенко И. Ипотека: Учебно-практическое пособие. — М.: Изд-во РДЛ, 2002. — 272 с.
3. Колобов С., Колобова В. Жилищное ипотечное кредитование: состояние и перспективы развития. — М.: Дашков и К, 2002. — 120 с.
4. Кудрявцев В., Кудрявцева Е. Основы организации ипотечного кредитования. — М.: Высшая школа, 1997. — 64 с.
5. Пучковская И. Ипотека: залог недвижимости. — Харьков: Консум, 1997. — 132 с.
6. Цылина Г. Ипотека: жилье в кредит. — М.: Экономика, 2001. — 358 с.
7. Федоров Б. Англо-русский банковский энциклопедический словарь. — СПб.: Либус-Пресс, 1995. — 620 с.
8. Фридман Дж., Ордуэй Н. Анализ и оценка приносящей доход недвижимости. — М.: Дело, 1995. — 580 с.
9. Закон України "Про заставу" // www.rada.kiev.ua.
10. Райзберг Б., Лозовский Л., Стародубцев Е. Современный экономический словарь. — М.: Инфра-М, 1997. — 496 с.
11. Загородній А., Вознюк Г., Смовженко Т. Фінансовий словник. — 3-тє вид. випр. та доп. — К.: Знання, 2000. — 587 с.
12. Основы экономической теории / За ред. С. Мочерного. — К.: НМК ВО, 1992. — 208 с.
13. Боди З., Мертон Р. Финансы: Перевод с англ.: Учебное пособие. — М.: Издательский дом "Вильям", 2000. — 592 с.
14. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. — К.: Основи, 1999. — 963 с.

Ринок державних цінних паперів України у липні 2003 року

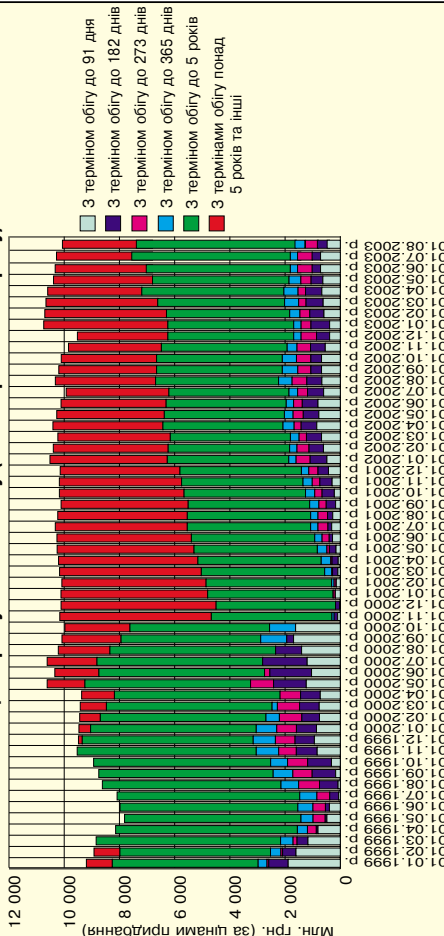
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішніх державних позик, проведених у липні 2003 року									
Номер аукціону	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати аукціону			
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Встановлений рівень доходності облігацій, %	Середньозважений рівень доходності облігацій, %
76	02.07.2003 р.	—	1 000	—	23.06.2004 р.	5 000	4 569.50	9.50	9.50
77	02.07.2003 р.	—	1 000	—	29.12.2004 р.	—	—	—	—
78	09.07.2003 р.	—	1 000	—	30.06.2004 р.	5 050	4 602.67	9.80	9.80
79	09.07.2003 р.	—	1 000	28.75	05.01.2005 р.	5 000	4 991.20	11.50	11.50
80	16.07.2003 р.	—	1 000	—	07.07.2004 р.	25 400	23 213.06	9.50	9.50
81	16.07.2003 р.	—	1 000	28.75	12.01.2005 р.	5 010	5 001.18	11.50	11.50
82	23.07.2003 р.	—	1 000	—	14.07.2004 р.	—	—	—	—
83	23.07.2003 р.	—	1 000	28.75	19.01.2005 р.	9 509	9 492.26	11.50	11.50
84	30.07.2003 р.	—	1 000	—	21.07.2004 р.	14 000	12 829.46	9.20	9.20
85	30.07.2003 р.	—	1 000	—	26.01.2005 р.	—	—	—	—
Разом		X	X	X		68 969	64 699.34	X	X

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за січень – липень 2003 року*

Період	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до держбюджету, тис. грн.
Січень	95 000	92 814.00
Лютий	129 000	125 853.35
Березень	25 000	24 016.64
I квартал	249 000	242 683.99
Квітень	129 300	125 912.54
Травень	169 503	165 035.08
Червень	96 599	92 915.18
II квартал	395 402	383 862.81
I півріччя	644 402	626 546.80
Липень	68 969	64 699.34
Серпень		
Вересень		
III квартал	68 969	64 699.34
Жовтень		
Листопад		
Грудень		
IV квартал	0	0.00
Усього з початку року	713 371	691 246.14

*За станом на 01.08.2003 р.

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, що перебувають в обігу (на 1 серпня 2003 року)

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Структура активів банків України за станом на 01.07.2003 р.

Тис. грн.

№ п/п по групі	Назва банку	Грошові кошти і залишки в НБУ	Казначейські та інші цінні папери, що ре- фінануються НБУ	Кошти в інших банках	Цінні папери на продаж	Кредити і за- боргованість клієнтів	Інвестиційні цінні папери	Довгострокові інвестиції до асоційованих компаній і дочірніх установ	Основні засоби та нематері- альні активи	Нараховані доходи до отримання	Інші активи	Усього активів
1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Група I												
1	ПРИВАТБАНК	995 795	0	624 222	41 382	5 549 527	169 489	530	348 366	258 944	281 348	8 269 602
2	"АВАЛЬ"	634 480	123 647	695 125	55 024	5 219 451	42 257	14 013	503 272	15 431	172 481	7 475 180
3	ПРОМІНВЕСТБАНК	727 298	49 812	366 198	6 031	4 677 230	12 398	22 780	539 269	14 832	46 091	6 461 938
4	ОЩАДБАНК	1 140 674	1 213 798	175 247	60 316	1 938 349	11 207	10 816	440 196	53 213	112 052	5 155 869
5	УКРЕКСІМБАНК	349 578	203 893	1 135 450	4 148	1 800 521	7 947	916	379 493	26 736	141 338	4 050 019
6	УКРСОЦБАНК	257 133	396 442	390 215	123 076	1 946 775	410 263	10 438	338 452	28 549	87 878	3 989 220
7	УКРСІМБАНК	216 327	5 707	371 845	107 138	2 247 723	116 422	3 657	98 071	39 680	94 708	3 301 278
8	"НАДРА"	101 406	31 435	437 286	574	1 317 305	7 487	1 127	72 413	37 238	34 495	2 040 766
9	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	62 267	4 948	249 156	1 018	1 076 035	12 521	0	31 118	3 779	5 048	1 445 890
10	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	68 215	109 860	197 402	132 941	636 077	1 647	441	194 999	5 820	39 561	1 386 963
Усього по групі		4 553 172	2 139 542	4 642 146	531 648	26 408 993	791 638	64 717	2 945 649	484 221	1 015 001	43 576 726
Група II												
11	БРОКБІЗНЕСБАНК	91 294	32 920	346 196	20 707	743 416	154 552	1 370	101 225	23 459	73 169	1 588 309
12	"ПІВДЕННИЙ"	82 762	0	109 734	2 318	995 146	41	0	33 074	12 403	7 677	1 243 154
13	"ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	51 574	0	151 171	91 067	768 326	43 143	0	29 145	41 256	18 653	1 194 336
14	ПРАВЕКС-БАНК	90 226	0	163 409	0	705 711	1 047	2 857	139 945	8 625	30 959	1 142 779
15	КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА)	78 692	19 314	139 528	0	650 834	22 076	0	90 893	5 368	14 645	1 021 350
16	КРЕДИТПРОМБАНК	46 384	0	97 063	44 179	733 773	4 169	4 767	22 662	3 279	16 914	973 191
17	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	73 541	0	119 042	151 020	510 267	29 428	450	17 141	10 216	4 223	915 329
18	ІНГ БАНК УКРАЇНА	70 836	27 661	84 416	5 165	673 263	41	0	2 580	3 497	1 313	868 772
19	СТІБАНК (УКРАЇНА)	49 920	79 026	168 119	0	508 159	10 073	0	29 898	6 483	1 788	853 465
20	"ФОРУМ"	41 161	15 151	152 312	0	483 993	25	128	31 843	9 576	8 513	742 701
21	ВАБАНК	44 855	20 141	137 186	17 669	396 849	249	0	24 553	5 228	17 337	664 067
22	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	13 460	0	113 829	9 118	356 037	2 216	0	14 833	31 041	2 376	542 909
Усього по групі		734 708	194 213	1 782 005	341 242	7 525 774	267 059	9 573	537 791	160 431	197 566	11 750 363
Група III												
23	ІНДУСТРІАЛБАНК	76 209	0	524 958	0	195 185	9 996	0	7 237	2 953	7 976	824 514
24	МОСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	60 570	0	151 572	0	468 098	8 010	3 706	26 911	2 421	11 838	733 127
25	УКРТАЗБАНК	66 174	7	66 791	17	459 152	9 546	1 113	49 042	20 670	14 684	687 196
26	"БІГ ЕНЕРГІЯ"	10 149	0	114 069	55 308	328 861	1 479	10 061	30 843	8 204	37 227	596 201
27	"МРІЯ"	36 620	0	71 749	9 830	426 484	3 772	0	29 284	643	9 585	587 966
28	ДОНГОРБАНК	36 975	0	134 850	4 847	321 707	2 539	0	60 347	990	5 272	567 526
29	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	15 943	0	51 044	23 019	376 569	2 899	0	42 166	2 255	4 217	518 111

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
30	8	ЕКСПРЕС-БАНК	0	132 906	0	232 494	0	0	43 816	4 965	8 141	501 425
31	9	МТ-БАНК	3 003	116 269	3 126	244 862	2 582	6 599	54 864	12 448	9 176	499 609
32	10	УКРІНБАНК	5 818	22 069	162	287 943	2 401	59	84 146	3 957	10 561	459 910
33	11	"КІІВ"	0	42 434	389	310 216	3 699	2 805	33 983	23 280	7 277	451 989
34	12	АЛЬФА-БАНК	0	66 055	10 446	266 985	-1	0	30 680	6 071	11 347	410 917
35	13	"ХРЕЩАТИК"	538	41 319	0	307 671	40	0	17 934	3 423	3 568	406 826
36	14	"ДІАМАНТ"	0	142 934	21 369	185 853	7 000	0	15 777	1 520	1 164	389 480
37	15	ТАС-КОМЕРЦБАНК	0	69 568	16 520	258 011	1	2 064	10 463	3 890	2 312	388 903
38	16	ЕКСПОБАНК	0	41 830	0	270 233	1 014	4	47 389	2 211	4 873	385 096
39	17	ХФБ БАНК УКРАЇНА	0	86 698	2 055	265 935	26	0	2 305	2 388	1 222	380 871
40	18	МЕГАБАНК	0	78 699	249	197 189	15 336	5 150	33 699	1 665	3 614	364 206
41	19	БАНК КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА	0	52 091	0	215 790	5 740	0	2 743	1 081	944	349 429
42	20	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	0	100 599	4 724	122 261	14 017	0	35 365	6 032	5 344	319 347
43	21	ФАКТОРІАЛ-БАНК	0	25 407	60 186	143 466	0	0	52 762	3 020	14 431	311 790
44	22	"КІЇВСЬКА РУСЬ"	4 369	45 527	617	199 652	2 131	0	24 206	5 667	1 465	297 008
45	23	УКРГАЗПРОМБАНК	0	120 400	0	128 853	32 266	1 284	2 463	2 210	295	294 538
46	24	АВТОЗАБАНК	0	22 857	20 058	170 198	6 617	0	45 617	3 183	825	288 206
47	25	ЗАХІДІНКОМБАНК	0	47 498	0	207 041	3 737	3	13 726	573	1 851	286 497
48	26	ПРЕМ'ЄРБАНК	1 043	32 576	4 412	110 493	58 472	0	42 130	4 326	20 077	282 070
49	27	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	0	57 831	0	164 523	12 502	0	10 498	2 383	5 584	281 335
50	28	ЕНЕРГОБАНК	0	25 506	3 531	142 068	3 860	147	35 789	6 151	11 075	278 889
51	29	ІМЕКОБАНК	0	56 614	0	161 282	0	15	12 857	4 950	17 156	277 188
52	30	"НРБ-УКРАЇНА"	0	38 229	12 916	195 110	0	2 750	1 475	3 701	3 978	276 748
53	31	"ДНІСТЕР"	0	13 220	4 191	192 303	706	95	16 455	5 417	5 261	253 467
54	32	"АЖЮ"	1 254	21 218	0	157 593	5 248	273	42 680	956	2 637	250 527
55	33	ПОЛТАВА-БАНК	0	19 463	6 273	129 291	684	5 187	17 360	6 156	24 878	227 613
56	34	ПРОМЕКОНОБАНК	0	57 596	11 393	65 163	0	0	2 480	1 256	652	158 110
Усього по групі		1 025 539	16 032	2 692 445	275 638	7 908 536	216 318	41 315	979 291	161 016	270 507	13 586 635
Група IV												
57	1	УКРПРОМБАНК	0	58 528	0	311 860	0	0	12 713	8 282	8 368	427 282
58	2	ТАС-ІНВЕСТБАНК	0	114 885	9 523	141 613	0	0	1 422	2 598	554	279 431
59	3	МІКРОФІНАНСОВИЙ БАНК	0	37 693	0	200 470	0	0	14 826	1 831	1 098	260 336
60	4	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	0	47 741	7 579	154 806	11 150	0	928	1 898	16 837	254 087
61	5	"ТАВРИКА"	0	47 549	0	171 696	9 442	0	2 327	4 832	3 610	245 337
62	6	БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	0	13 640	2 277	92 163	1 730	649	34 278	319	39 383	210 441
63	7	ЛЕГБАНК	0	25 222	14 437	117 241	268	0	9 411	2 239	13 410	208 018
64	8	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	0	19 877	100	158 282	2 542	0	6 000	127	2 841	208 000
65	9	УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА	0	34 340	6	152 126	0	0	2 382	1 441	1 391	204 495
66	10	ІНТЕРБАНК	0	61 904	2 825	87 613	10 920	0	32 873	1 075	1 577	203 411
67	11	УКРКОМУНБАНК	0	34 888	0	89 610	0	0	6 590	5 094	1 575	203 218
68	12	ЕЛЕКТРОН БАНК	37	22 914	0	128 261	4 662	448	28 921	335	1 561	198 454
69	13	"БАЗИС"	0	27 790	2 037	101 265	5 279	266	29 231	2 037	8 098	196 046
70	14	"НОВИЙ"	0	11 465	0	137 836	6 583	0	17 907	2 663	5 361	195 016
71	15	"ДОНЕЧЧИНА"	0	13 379	8 014	131 728	23 379	1 200	4 990	1 504	730	194 562

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
72	16	"УНІВЕРСАЛЬНИЙ"	9 795	0	11 690	588	134 608	4 227	600	22 719	1 784	187 934
73	17	БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	13 111	0	44 060	1 514	99 446	10 741	0	2 894	2 711	7 835
74	18	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	5 094	0	31 555	0	138 191	0	438	3 891	113	2 763
75	19	"АЛЛОНЖ"	3 060	0	15 833	449	134 856	6 097	0	880	13 782	181 845
76	20	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	10 594	0	7 465	0	124 925	451	3 343	17 999	3 048	172 108
77	21	"АРКАДА"	18 792	0	5 004	10 210	99 905	110	6 493	10 361	4 889	169 190
78	22	"МУНІЦИПАЛЬНИЙ"	5 403	0	18 740	12 792	102 324	12 746	0	9 381	2 240	3 027
79	23	"МЕРКУРІЙ"	15 475	55	9 434	5 500	116 148	1 802	0	15 001	1 057	915
80	24	"СИНТЕЗ"	26 840	0	23 754	0	103 537	95	0	2 997	1 377	1 976
81	25	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	8 112	0	12 056	0	72 158	25 051	126	15 704	5 853	20 333
82	26	"МЕТАЛУРГ"	16 922	0	14 190	6 506	109 565	2 107	0	7 525	996	835
83	27	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	14 933	0	14 045	2 562	111 389	2 768	0	3 191	2 968	6 381
84	28	РЕАЛ БАНК	3 034	0	75 673	4 072	51 739	7 158	25	2 744	1 108	6 236
85	29	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	7 893	0	39 508	14 393	74 667	1 357	5	6 183	5 029	1 405
86	30	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	1 357	0	17 378	5 080	28 042	22 369	0	71 784	2 676	1 577
87	31	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	14 813	0	59 017	0	47 618	180	380	26 747	255	797
88	32	"ІНТЕГРАЛ"	6 771	0	52 788	1 201	71 962	6 133	0	1 811	1 652	4 593
89	33	ТРАНСБАНК	7 414	0	12 036	139	112 727	1 098	0	5 017	795	1 840
90	34	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	5 373	0	36 950	0	71 810	18 735	0	2 981	915	1 280
91	35	"ПРИВАТІНВЕСТ"	4 392	0	25 144	0	100 309	8	0	3 356	1 446	1 760
92	36	ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК	5 918	0	13 713	0	105 854	401	0	1 159	4 265	4 750
93	37	АКТИВ-БАНК	20 000	0	34 895	0	72 997	876	0	2 376	807	359
94	38	"ГРАНТ"	8 065	0	2 816	0	106 037	2 228	0	10 457	1 101	702
95	39	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	4 778	0	67 470	0	47 790	30	0	8 595	310	1 178
96	40	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	7 873	0	41 665	0	49 536	5 483	0	11 006	1 712	9 932
97	41	РОСТОК БАНК	4 121	0	16 377	0	80 245	243	0	7 382	10 151	1 959
98	42	НАШ БАНК	722	0	20 559	6 424	49 241	20 110	0	5 813	7 632	9 449
99	43	ІКАР-БАНК	19 031	0	5 939	0	71 798	1 741	0	13 843	971	2 387
100	44	"СТОІК"	3 906	0	19 848	1 322	31 338	19 395	101	25 564	2 318	10 511
101	45	АВТОКРАЗБАНК	7 259	0	25 777	15 153	47 270	9 585	150	7 308	416	751
102	46	"ПРИКАРПАТТЯ"	5 476	0	8 571	185	63 070	154	1	25 862	847	6 517
103	47	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	4 811	0	11 308	24	80 852	50	0	1 232	7 063	555
104	48	ФОРТУНА БАНК	2 714	0	13 153	0	86 067	0	0	3 216	307	44
105	49	ПОЛКОМБАНК	3 886	0	5 975	1 669	74 436	601	9	11 816	1 970	1 863
106	50	СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК	13 751	348	11 684	0	59 954	37	0	6 920	591	8 006
107	51	"ГАРАНТ"	3 090	0	4 501	0	66 072	11 519	5 080	3 521	177	586
108	52	"ТК КРЕДИТ"	2 108	0	11 132	0	71 340	0	0	1 553	7 077	591
109	53	МІСТО-БАНК	1 762	0	14 591	0	68 700	567	0	4 658	3 173	229
110	54	"КАПІТАЛ"	3 285	0	5 259	0	68 459	6 056	259	3 183	2 801	993
111	55	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	6 624	0	10 696	11 964	42 505	12 829	0	1 149	262	216
112	56	КООПІНВЕСТБАНК	8 435	0	19 907	0	46 423	0	0	5 364	215	5 173
113	57	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТОРГОВИЙ БАНК	12 366	0	17 364	10 117	31 602	0	0	5 303	1 471	4 387
114	58	"ДЕМАРК"	2 291	0	9 078	0	50 272	805	0	17 026	1 071	741
115	59	ДІАЛОГБАНК	7 642	0	8 253	6 745	28 100	26 316	20	3 650	360	194

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
116	60	ПВДЕНКОБАНК	3 163	0	20 010	0	20 828	123	13 018	335	4 532	71 166
117	61	"ВОЛОДИМИРСЬКИЙ"	9 312	0	29 565	500	27 662	0	942	478	104	68 563
118	62	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	2 380	1 793	2 196	46	33 663	0	5 485	1 276	898	68 250
119	63	"Львів"	5 842	0	1 819	0	47 232	0	12 107	259	380	68 022
120	64	ДОНЬБІРЖБАНК	4 925	10 981	27 101	0	4 179	0	16 773	461	1 211	65 640
121	65	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	4 698	0	4 189	0	43 191	0	1 027	951	3 471	63 438
122	66	"УКООТСПЛКА"	4 923	0	1 341	0	38 195	0	16 378	369	587	61 884
123	67	АГРОБАНК	3 597	0	1 772	181	47 714	0	981	608	169	60 169
124	68	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	3 929	0	2 970	0	25 997	0	6 468	80	3 808	58 812
125	69	ІНВЕСТБАНК	3 107	3	4 097	0	41 109	0	4 542	1 086	4 306	58 250
126	70	РЕПОН БАНК	4 556	0	10 777	7	37 280	0	2 922	200	1 161	56 957
127	71	"ПОРТО-ФРАНКО"	7 867	0	9 031	4 665	25 076	0	1 716	130	1 215	54 902
128	72	БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА)	5 630	0	16 407	0	14 133	0	2 435	117	580	51 733
129	73	ОДЕСА-БАНК	4 819	0	19 110	1 345	22 673	0	2 624	501	644	51 716
130	74	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	1 348	0	38 323	0	6 333	0	1 837	942	1 039	50 506
131	75	ЗАХІДБУДІАЗБАНК	1 926	0	11 647	0	20 414	0	15 012	694	110	49 804
132	76	АРТЕМ БАНК	2 279	0	22 084	0	20 362	0	1 789	45	81	46 639
133	77	"СЛАВУТИН"	2 625	0	9 766	0	28 345	0	5 504	180	155	46 574
134	78	"МОРСЬКИЙ"	2 075	0	1 933	0	31 174	0	7 336	2 301	1 103	46 118
135	79	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	35 188	0	9 265	0	0	0	281	23	259	45 016
136	80	ПРАЙМ-БАНК	1 798	0	16 695	285	24 455	0	365	159	245	44 001
137	81	ТІММ-БАНК	2 628	0	11 706	0	14 112	0	13 474	312	420	42 671
138	82	"АНТАРЕС"	14 054	45	1 837	0	23 062	0	366	48	585	40 223
139	83	УКРСЕЛІМПЕКСБАНК	1 146	0	8	0	15	14 473	9 578	700	4 744	37 185
140	84	"ВЕЛЕС"	863	0	3 908	0	28 081	0	3 689	40	250	36 891
141	85	"БУКОВИНА"	1 504	5	1 474	0	27 780	0	3 546	909	341	35 560
142	86	"СТОЛИЧНИЙ"	738	0	0	276	24 225	4 557	413	4 372	23	34 604
143	87	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	2 545	0	3 915	0	26 643	0	1 200	4	222	34 529
144	88	"ЮНЕКС"	5 252	0	3	0	13 625	0	10 972	4 465	204	34 520
145	89	РАДАБАНК	536	0	743	0	24 513	0	230	1 975	56	31 404
146	90	"АЛІЯНС"	4 770	0	2 010	0	20 990	0	437	236	1 426	29 868
147	91	БАНК "ПЕРСПЕКТИВА"	6 323	0	4 853	0	12 338	0	158	22	65	26 959
148	92	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	551	0	2 218	7 983	13 058	445	1 069	313	281	25 918
149	93	ФІНБАНК	2 243	0	2 000	10 526	7 866	382	1 385	84	1 171	25 751
150	94	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	395	0	4 685	0	8 040	11 101	455	274	179	25 129
151	95	КРИМУНІВЕРСАЛБАНК	390	0	2 011	10 734	6 474	0	4 731	100	461	24 901
152	96	КЛАСИКБАНК	331	0	19	0	14 606	8	2 036	2 900	775	20 674
153	97	СОЦКОМБАНК	411	0	1 000	0	11 702	0	2 709	131	4 579	20 531
154	98	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	1 476	0	650	0	17 073	0	351	134	12	19 696
155	99	"ФЕБ"	772	0	40	0	12 562	0	4 538	70	110	18 092
Усього по групі		788 940	13 266	1 801 840	201 956	6 449 231	418 204	29 510	816 592	176 321	309 180	11 005 041
Усього по банках		7 102 358	2 363 053	10 918 435	1 350 484	48 292 533	1 693 220	145 115	5 279 323	981 989	1 792 255	79 918 765

Структура зобов'язань банків України за станом на 01.07.2003 р.

Тис. грн.

№ п/п	№ по групі	Назва банку	Кошти банків	Кошти клієнтів	Інші депозити	Боргові цінні папери, еміто- вані банком	Нараховані витрати до сплати	Інші зобов'язання	Усього зобов'язань
1									
Група I									
1	1	ПРИВАТБАНК	656 715	6 831 451	11 669	723	41 424	153 157	7 695 139
2	2	"АВАЛЬ"	716 509	6 052 122	0	0	58 691	40 319	6 867 640
3	3	ПРОМІНВЕСТБАНК	128 552	5 366 131	519	0	16 224	112 623	5 624 048
4	4	ОЩАДБАНК	6 366	4 799 195	3 243	0	79 457	15 839	4 904 099
5	5	УКРЕКОІМБАНК	500 337	3 105 926	1 152	0	6 037	17 476	3 630 929
6	6	УКРСОЦБАНК	583 079	2 837 752	63 234	21 919	24 846	19 530	3 550 359
7	7	УКРСИББАНК	400 255	2 313 943	45 754	20 314	40 162	249 356	3 069 784
8	8	"НАДРА"	592 397	1 001 177	163 464	11 872	18 419	51 936	1 839 265
9	9	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	640 775	515 724	22 593	33 170	5 015	62 475	1 279 753
10	10	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	285 354	722 212	3 200	0	5 090	32 984	1 048 840
Усього по групі			4 510 339	33 545 634	314 828	87 997	295 364	755 695	39 509 857
Група II									
11	1	БРОКБІЗНЕСБАНК	199 236	1 163 997	0	0	2 563	75 705	1 441 501
12	2	"ПІВДЕННИЙ"	222 511	879 083	7 895	0	8 998	28 855	1 147 343
13	3	"ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	127 383	846 023	4 614	21 337	11 236	7 157	1 017 751
14	4	ПРАВЕКС-БАНК	143 004	823 880	1	0	16 166	67 082	1 050 133
15	5	КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА)	147 190	713 556	0	10 218	15 764	4 034	890 763
16	6	КРЕДИТПРОМБАНК	174 672	555 660	0	25 782	10 875	55 066	822 055
17	7	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	131 752	619 584	37 430	0	3 017	17 072	808 855
18	8	ІНГ БАНК УКРАЇНА	491 467	266 311	0	0	2 498	34 063	794 339
19	9	СТІБАНК (УКРАЇНА)	400 706	279 860	0	0	948	53 846	735 361
20	10	"ФОРУМ"	199 291	427 522	10 498	163	6 451	13 327	657 252
21	11	ВІСБАНК	133 003	422 083	1 101	500	6 930	22 718	586 334
22	12	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	221 634	248 262	125	0	4 691	11 400	486 112
Усього по групі			2 591 849	7 245 822	61 664	58 000	90 139	390 324	10 437 798
Група III									
23	1	ІНДУСТРІАЛБАНК	158 864	544 571	0	0	250	29 416	733 101
24	2	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	162 626	433 009	0	0	107	48 006	643 748
25	3	УКРГАЗБАНК	99 477	497 016	0	0	3 384	7 892	607 769
26	4	"БІГ ЕНЕРГІЯ"	108 195	286 871	36 882	0	6 628	24 440	463 015
27	5	"МРІЯ"	52 798	429 960	4 977	6	3 521	34 152	525 414
28	6	ДОНГОРБАНК	121 969	276 597	0	0	918	6 336	405 820
29	7	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКОСПОРТНИЙ БАНК	77 827	363 011	9 383	0	5 018	10 488	465 727
30	8	ЕКОСПРЕС-БАНК	59 466	306 583	0	0	1 417	16 525	383 990
31	9	МТ-БАНК	36 865	330 105	0	0	2 196	7 479	376 645

	1	2	3	4	5	6	7	8
32	10	УКРІНБАНК	28 194	337 591	0	1 542	14 463	381 790
33	11	"КИЇВ"	72 906	306 608	0	2 583	4 758	386 855
34	12	АЛЬФА-БАНК	90 049	141 145	60 397	2 548	42 873	337 012
35	13	"ХРЕЩАТИК"	26 378	266 033	4 309	1 903	28 410	332 116
36	14	"ДІАМАНТ"	145 740	133 010	0	1 145	4 248	284 143
37	15	ТАС-КОМЕРЦБАНК	86 636	225 176	53	3 826	16 385	332 078
38	16	ЕКОСПЕАНК	111 713	183 185	2 726	3 097	10 217	310 938
39	17	ХФБ БАНК УКРАЇНА	135 187	158 790	0	2 123	32 109	328 210
40	18	МЕГАНБАНК	31 382	242 309	160	563	30 593	305 008
41	19	БАНК КРЕДІ ЛОНЕ УКРАЇНА	30 172	276 035	0	847	3 433	310 487
42	20	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	70 063	173 445	6 037	1 378	12 098	263 020
43	21	ФАКТОРІАЛ-БАНК	47 176	191 897	0	3 191	7 914	250 178
44	22	"КІЇВСЬКА РУСЬ"	66 439	192 659	675	2 545	4 383	266 701
45	23	УКРГАЗПРОМБАНК	87 568	130 385	0	1 537	8 751	228 241
46	24	АВТОЗАБАНК	27 730	201 207	0	964	17 140	247 041
47	25	ЗАХІДНОМБАНК	42 463	196 530	625	2 937	6 441	248 997
48	26	ПРЕМ'ЄРБАНК	46 174	162 344	4 361	2 707	7 357	222 944
49	27	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	82 318	150 408	0	1 374	15 909	250 008
50	28	ЕНЕРГОБАНК	751	244 540	0	1 445	1 777	248 512
51	29	ІМЕКСБАНК	14 620	191 036	420	2 450	11 254	219 779
52	30	"НРБ-УКРАЇНА"	77 443	103 545	0	1 398	1 403	196 802
53	31	"ДНІСТЕР"	39 081	163 545	107	4 357	5 727	217 818
54	32	"АЖІО"	33 618	138 087	0	2 049	3 682	177 437
55	33	ПОЛТАВА-БАНК	14 203	165 906	18	2 388	4 529	188 880
56	34	ПРОМЕКОНОМБАНК	21 133	98 421	3 011	1 200	6 925	130 691
Усього по групі			2 307 223	8 241 561	134 143	24 939	487 514	11 270 916
Група IV								
57	1	УКРПРОМБАНК	70 308	276 312	0	5 846	25 518	377 984
58	2	ТАС-ІНВЕСТБАНК	178 972	64 564	0	1 873	2 081	247 490
59	3	МІКРОФІНАНСОВИЙ БАНК	35 179	167 313	0	1 556	933	211 033
60	4	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	88 665	89 265	26 215	1 948	26 138	232 232
61	5	"ТАВРИКА"	36 316	146 137	0	4 223	1 217	187 893
62	6	БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	7 000	136 766	0	985	28 128	172 879
63	7	ЛЕГБАНК	7 100	157 798	1 770	1 854	6 337	174 859
64	8	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	16 000	147 894	0	389	2 254	166 537
65	9	УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА	52 187	106 737	0	426	3 179	162 529
66	10	ІНТЕРБАНК	72 151	92 073	914	1 819	242	167 199
67	11	УКРКОМУНБАНК	0	163 924	0	2 471	12 049	178 443
68	12	ЕЛЕКТРОН БАНК	22 723	122 952	0	1 880	651	148 205
69	13	"БАЗИС"	0	153 752	0	519	12 699	166 970
70	14	"НОВИЙ"	10 031	149 779	0	2 940	530	163 279
71	15	"ДОНЕЧЧИНА"	16 086	119 431	24 800	1 034	536	161 887
72	16	"УНІВЕРСАЛЬНИЙ"	19 518	108 600	0	1 443	3 011	132 571

	1	2	3	4	5	6	7	8
73	17	БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	44 100	105 674	0	658	8 892	159 324
74	18	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	52 402	65 851	114	519	878	119 764
75	19	"АЛЛОНЖ"	76 477	51 739	0	712	297	129 225
76	20	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	7 600	124 356	0	2 198	1 862	136 016
77	21	"АРКАДА"	0	114 062	0	459	2 324	116 844
78	22	"МУНІЦИПАЛЬНИЙ"	30 633	94 026	0	2 057	9 749	136 465
79	23	"МЕРКУРІЙ"	2 347	116 913	0	2 113	11 411	133 688
80	24	"СИНТЕЗ"	11	112 041	387	1 383	1 467	115 289
81	25	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	28 110	95 395	0	649	1 380	125 534
82	26	"МЕТАЛУРГ"	21	87 409	0	1 575	2 423	91 428
83	27	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	4 003	101 386	2 417	1 569	18 182	127 577
84	28	РЕАЛ БАНК	80 003	38 252	0	236	1 047	119 538
85	29	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	13 323	59 104	1 500	403	37 031	111 362
86	30	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	20 041	50 086	0	475	329	70 932
87	31	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	9 103	18 660	18 682	139	301	46 885
88	32	"ІНТЕГРАЛ"	53 013	57 589	0	801	894	112 298
89	33	ТРАНСБАНК	22 509	71 193	0	730	5 465	99 897
90	34	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	53 418	51 192	0	619	439	105 669
91	35	"ПРИВАТІНВЕСТ"	20 934	73 727	0	787	18 290	113 739
92	36	ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК	15 700	87 339	0	401	5 078	108 518
93	37	АКТИВ-БАНК	19 039	84 352	0	296	99	103 787
94	38	"ГРАНТ"	2 342	86 037	0	146	1 204	89 728
95	39	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	52 557	45 631	0	240	2 016	100 444
96	40	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	31 133	59 466	0	818	6 197	97 613
97	41	РОСТОК БАНК	37 847	53 988	0	253	2 932	95 021
98	42	НАШ БАНК	34 603	54 464	0	1 102	823	90 993
99	43	ІКАР-БАНК	9	85 494	0	638	2 037	88 178
100	44	"СТОІК"	11 503	66 850	0	3 530	4 009	85 891
101	45	АВТОКРАЗБАНК	11 500	53 665	4 940	651	3 842	74 598
102	46	"ПРИКАРПАТТЯ"	8 380	70 212	0	588	3 105	82 285
103	47	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	1 005	69 702	15	1 546	9 100	81 368
104	48	ФОРТУНА БАНК	32 684	40 093	0	376	248	73 401
105	49	ПОЛКОМБАНК	1 840	65 119	0	435	260	67 654
106	50	СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК	0	76 950	0	917	3 142	81 009
107	51	"ГАРАНТ"	0	36 520	0	837	26 208	63 564
108	52	"ТК КРЕДИТ"	26 397	38 217	0	282	343	65 239
109	53	МІСТО-БАНК	41 215	13 602	0	257	165	55 239
110	54	"КАПІТАЛ"	1 105	55 060	0	876	7 943	64 984
111	55	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	7 350	38 131	0	739	7 183	53 403
112	56	КООПІНВЕСТБАНК	0	53 214	0	212	49	53 475
113	57	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТОРГОВИЙ БАНК	14 007	33 386	0	333	7 883	55 609
114	58	"ДЕМАРК"	9 770	43 690	0	603	1 812	55 875
115	59	ДІАЛОГБАНК	10 613	23 147	100	92	1 057	35 010

1		2	3	4	5	6	7	8
116	60	ПІВДЕНКОМБАНК	18 992	17 405	816	0	2 956	40 413
117	61	"ВОЛОДИМИРСЬКИЙ"	0	37 219	0	2	112	37 332
118	62	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	3 466	33 884	200	0	963	39 168
119	63	"ЛЬВІВ"	11 380	36 664	0	0	90	48 799
120	64	ДОНЕЇРЖАНК	11 001	9 845	0	0	12 411	33 327
121	65	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	5 702	30 043	0	0	9 269	45 492
122	66	"УКООПСПІЛКА"	0	20 289	0	0	4 490	24 949
123	67	АГРОБАНК	0	28 456	1 067	0	191	29 908
124	68	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	0	23 346	0	0	6 237	29 800
125	69	ІНВЕСТБАНК	4 550	31 890	0	0	4 553	41 045
126	70	РЕГІОН БАНК	1 940	25 770	0	0	2 128	29 865
127	71	"ПОРТО-ФРАНКО"	0	32 064	0	0	7 070	39 415
128	72	БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА)	171	14 355	0	0	760	15 303
129	73	ОДЕСА-БАНК	17 900	12 528	0	0	52	30 528
130	74	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	11 317	1 973	0	0	9 760	23 177
131	75	ЗАХІДБУДІЗБАНК	10 132	19 847	0	0	132	30 332
132	76	АРТЕМ БАНК	0	10 375	0	0	74	10 558
133	77	"СЛАВУТИЧ"	3 066	22 615	0	0	37	25 956
134	78	"МОРСЬКИЙ"	4 163	18 055	0	0	510	22 865
135	79	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	0	0	0	0	3	3
136	80	ПРАЙМ-БАНК	5 092	18 364	0	0	2 038	25 688
137	81	ТММ-БАНК	0	15 043	0	0	10 898	25 964
138	82	"АНТАРЕС"	4 550	3 158	0	0	8 746	16 590
139	83	УКРСПЕЦІМПЕКСБАНК	0	1 182	0	0	19 781	21 406
140	84	"ВЕЛЕС"	3 800	1 886	0	0	2	5 696
141	85	"БУКОВИНА"	0	3 601	0	0	4 639	8 270
142	86	"СТОЛИЧНИЙ"	0	3 205	0	0	14 336	17 565
143	87	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	0	13 773	0	0	2 354	16 189
144	88	"ЮНЕКС"	7	3 285	0	232	11 738	16 070
145	89	РАДАБАНК	0	11 329	0	0	2 310	13 937
146	90	"АЛЬЯНС"	1 344	10 401	0	0	12	11 798
147	91	БАНК "ПЕРСПЕКТИВА"	0	5 406	0	0	703	6 109
148	92	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	1 000	797	0	0	6 480	8 305
149	93	ФІНБАНК	0	5 703	0	0	2 680	8 446
150	94	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	0	5 554	0	0	1 096	6 661
151	95	КРИМУНІВЕРСАЛБАНК	2 000	938	0	0	3 999	6 964
152	96	КЛАСИКБАНК	0	2 620	0	0	87	2 749
153	97	СОЦКОМБАНК	0	589	0	0	5	600
154	98	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	0	2 024	0	0	1 801	3 826
155	99	"ФЕБ"	0	770	0	0	3 722	4 566
Усього по групі		1 642 457	5 562 533	83 938	7 207	71 724	504 124	7 871 982
Усього по банках		11 051 868	54 595 549	594 572	178 143	532 764	2 137 656	69 090 553

Структура власного капіталу банків України за станом на 01.07.2003 р.

Тис. грн.

№ п/п	№ по гру- пі	Назва банку	Статутний капітал	Капіталі- зовані дивіденди	Акції, викуплені в акціонерів	Емісійні різниці	Резерви	Результати переоцінки основних засобів та нематеріаль- них активів	Результат минулих років	Прибуток минулого року, що очікує затверд- ження	Збитки минулого року що очікують затверд- ження	у тому числі сума пере- оцінки в разі вибуття не- оборотних активів	Результат поточного року	Усього власного капіталу
Група I														
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1	ПРИВАТБАНК	260 000	140 000	0	0	73 539	69 274	6 663	0	0	0	24 986	574 463
2	2	"АВАЛЬ"	500 000	0	0	2 898	90 348	6 614	5 471	0	0	0	2 209	607 539
3	3	ПРОМІНВЕСТБАНК	200 175	0	666	0	505 689	46 916	26 764	0	0	26 764	59 013	837 890
4	4	ОЩАДБАНК	200 000	0	0	0	9 361	31 625	8 367	1 804	0	0	613	251 770
5	5	УКРЕКСІМБАНК	196 000	0	0	0	37 699	110 955	61 584	7 994	0	3 578	4 858	419 090
6	6	УКРСОЦБАНК	70 000	0	276	983	16 910	57 676	276 043	0	0	234	17 524	438 861
7	7	УКРСІМБАНК	140 000	0	0	0	4 753	16 925	51 283	8 440	0	669	10 094	231 494
8	8	"НАДРА"	54 940	0	0	82 864	4 596	403	52 291	0	0	0	6 407	201 501
9	9	РАЙФФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	145 036	0	0	2 754	7 661	0	0	11 518	3 361	0	2 529	166 138
10	10	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	23 000	0	0	98 129	7 877	40 172	163 022	0	0	247	5 924	338 123
Усього по групі			1 789 151	140 000	942	187 629	758 433	380 559	651 487	29 756	3 361	31 492	134 156	4 066 869
Група II														
11	1	БРОКБІЗНЕСБАНК	80 000	0	1	13	12 662	29 061	23 505	0	0	0	1 568	146 808
12	2	"ПІВДЕННИЙ"	73 512	10 000	0	0	3 222	0	3 871	0	0	0	5 206	95 811
13	3	"ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	136 245	0	0	0	3 375	1 346	30 825	0	0	0	4 794	176 585
14	4	ПРАВЕКС-БАНК	68 460	2 700	0	672	2 824	460	16 461	0	0	2	1 070	92 646
15	5	КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА)	143 549	0	170	22	1 312	0	-20 758	0	0	0	6 633	130 588
16	6	КРЕДИТПРОМБАНК	109 000	0	0	902	35 384	0	0	0	0	0	5 850	151 136
17	7	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	72 706	0	0	0	2 040	0	24 254	3 849	104	0	3 730	106 474
18	8	ІНГ БАНК УКРАЇНА	47 750	0	0	0	489	0	9 288	9 867	0	0	7 039	74 433
19	9	СПІБАНК (УКРАЇНА)	50 000	0	0	17 090	37 403	0	0	0	0	0	13 612	118 105
20	10	"ФОРУМ"	60 000	0	0	0	2 209	6 196	15 245	0	0	0	1 799	85 449
21	11	ВАБАНК	50 000	2 500	1	5 264	12 500	3 906	191	0	0	0	3 373	77 734
22	12	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	26 816	0	0	41	14 900	4 099	8 344	2 004	0	0	593	56 797
Усього по групі			918 038	15 200	171	24 004	128 319	45 068	111 226	15 719	104	2	55 267	1 312 565
Група III														
23	1	ІНДУСТРІАЛБАНК	40 234	28 164	0	0	7 767	565	2 897	0	0	45	11 787	91 413
24	2	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	50 000	0	0	14 016	24 628	244	0	0	0	0	491	89 379
25	3	УКРТАЗБАНК	64 568	0	2 204	2 025	10 896	319	1 711	4 889	3 621	0	844	79 427
26	4	"БІГ ЕНЕРГІЯ"	100 000	0	0	0	18 126	88	6 290	7 865	0	0	817	133 186
27	5	"МІРЯ"	29 358	0	1 046	39	27 592	497	0	0	0	0	6 112	62 552
28	6	ДОНГОРБАНК	112 500	22 500	0	0	10 881	0	0	0	0	0	15 825	161 706

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
29	7	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	41 000	0	0	209	6 592	3 922	0	0	0	661	52 384
30	8	ЕКСПРЕС-БАНК	44 075	0	415	0	9 682	42 710	4 605	0	0	16 769	117 434
31	9	МТ-БАНК	54 354	0	6	2	61 411	3 707	0	0	0	3 495	122 964
32	10	УКРНБАНК	40 000	0	0	12	7 650	-18 305	0	0	0	478	78 120
33	11	"КІВ"	42 000	4 000	545	0	9 140	6 893	0	0	0	3 647	65 134
34	12	АЛЬФА-БАНК	73 000	0	0	6	668	4	0	0	0	227	73 905
35	13	"ХРЕЩАТИК"	60 000	0	0	0	8 756	2 500	0	0	0	3 454	74 710
36	14	"ДІАМАНТ"	100 000	0	0	0	3 716	0	0	0	0	1 621	105 337
37	15	ТАС-КОМЕРЦБАНК	42 500	0	0	0	13 558	25	0	0	0	742	56 825
38	16	ЕКСЛОБАНК	38 194	0	0	0	1 355	33 618	0	0	0	992	74 158
39	17	ХФБ БАНК УКРАЇНА	48 221	0	0	571	519	-1 626	0	0	0	4 977	52 661
40	18	МЕГАБАНК	34 852	0	1 175	0	24 605	25	0	0	0	891	59 198
41	19	БАНК КРЕДІ ЛЮНЕ УКРАЇНА	22 261	8 978	0	0	2 370	0	0	1	0	5 331	38 942
42	20	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	28 613	0	0	17 924	8 612	0	0	0	0	1 176	56 326
43	21	ФАКТОРІАЛ-БАНК	27 112	0	3	2	2 037	31 922	91	0	0	453	61 612
44	22	"КІВБСЬКА РУСЬ"	22 330	0	30	0	2 966	4 299	0	577	0	165	30 307
45	23	УКРГАЗПРОМБАНК	18 200	0	0	0	2 656	0	29 218	12 248	0	3 975	66 297
46	24	АВТОЗАБАНК	14 102	0	40	0	1 780	2 165	21 777	0	4	1 381	41 164
47	25	ЗАХДІНКОМБАНК	18 500	0	0	0	537	9 650	6 281	0	0	2 533	37 500
48	26	ПРЕМ'ЄРБАНК	45 000	0	0	0	4 820	8 725	279	0	0	302	59 127
49	27	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	22 965	0	0	0	1 765	0	6 360	0	0	237	31 327
50	28	ЕНЕРГОБАНК	26 451	0	5	0	6 241	4 369	-9 141	0	0	2 462	30 377
51	29	ІМЕКСБАНК	48 000	0	0	0	7 384	0	739	0	0	1 286	57 409
52	30	"НРБ-УКРАЇНА"	75 573	0	0	0	55	0	1 046	0	0	3 272	79 946
53	31	"ДНІСТЕР"	27 500	0	0	0	330	4 225	3 143	0	0	452	35 650
54	32	"АЖІУ"	10 581	0	0	0	4 104	18 619	33 900	0	0	5 886	73 090
55	33	ПОЛТАВА-БАНК	13 300	0	1 280	1 082	2 907	9 180	6 503	2 172	0	4 870	38 733
56	34	ПРОМЕКОНОМБАНК	23 700	0	19	2	2 913	0	98	337	0	388	27 419
		Усього по групі	1 459 043	63 642	6 770	35 681	292 634	190 316	144 101	32 695	49	107 999	2 315 719
Група IV													
57	1	УКРПРОМБАНК	45 000	0	0	0	1 200	0	2 479	0	0	619	49 298
58	2	ТАС-ІНВЕСТБАНК	27 973	0	0	0	2 576	0	0	0	0	1 392	31 941
59	3	МІКРОФІНАНСОВИЙ БАНК	47 679	0	0	778	7	0	0	0	0	839	49 303
60	4	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	15 000	0	0	0	182	0	3 472	0	0	3 202	21 855
61	5	"ТАВРИКА"	41 352	0	0	0	6 034	0	258	0	0	9 802	57 444
62	6	БАНК ТОРГОВОГО СПІВРІБІТНИЦТВА	18 000	0	0	0	1 775	14 229	3 222	0	0	335	37 562
63	7	ЛЕГБАНК	28 482	0	0	0	738	153	2 374	83	0	1 330	33 159
64	8	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	19 985	0	117	0	1 554	0	18 703	0	0	1 339	41 463
65	9	УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА	41 000	0	0	0	366	0	553	0	0	48	41 966
66	10	ІНТЕРБАНК	30 000	0	1	0	436	326	5 017	0	0	435	36 213
67	11	УКРКОМУНБАНК	20 700	0	0	3 000	89	0	649	0	0	338	24 775
68	12	ЕЛЕКТРОН БАНК	27 630	0	465	271	3 796	16 402	0	0	0	2 614	50 249
69	13	"БАЗИС"	15 000	4 500	24	0	4 238	2 815	1 600	0	0	946	29 075
70	14	"НОВИЙ"	30 000	0	0	0	416	2 403	-1 010	0	100	29	31 738

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
71	15	"ДОНЕЧЧИНА"	27 160	0	0	5 225	39	0	0	0	0	251	32 675
72	16	"УНІВЕРСАЛЬНИЙ"	55 000	0	4 000	242	699	2 685	1	0	1	736	55 363
73	17	БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	20 683	0	0	247	0	1 701	0	0	0	359	22 989
74	18	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	50 000	0	3	1 809	95	0	0	0	0	639	62 081
75	19	"АЛЛОЖ"	50 000	0	0	1 125	0	0	0	0	0	178	51 303
76	20	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	35 041	0	3 556	6 379	0	0	0	0	0	811	36 092
77	21	"АРКАДА"	42 244	0	2 545	13 1483	13	10 112	0	0	0	1 026	52 346
78	22	"МУНІЦИПАЛЬНИЙ"	16 700	0	0	3 285	1 387	8 935	0	0	0	-120	30 188
79	23	"МЕРКУРІЙ"	19 500	0	0	2 759	7 768	232	0	0	0	1 438	31 698
80	24	"СИНТЕЗ"	42 000	0	0	202	0	2 539	0	0	0	544	45 286
81	25	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	28 500	0	2 916	226	4 291	2 958	0	0	0	800	33 859
82	26	"МЕТАЛУРГ"	10 851	0	95	3 358	266	50 552	0	0	16	673	67 217
83	27	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	29 000	0	0	650	1	637	0	0	0	371	30 659
84	28	РЕАЛ БАНК	22 000	0	0	5 436	93	4 441	0	0	0	282	32 252
85	29	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	35 000	0	0	1 228	0	0	2 232	0	0	9	39 079
86	30	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	15 000	0	0	2 270	55 268	5 705	0	0	0	1 089	79 332
87	31	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	84 364	2 600	630	2 228	13 394	0	0	0	0	966	102 922
88	32	"ІНТЕГРАЛ"	29 784	0	1	3 230	0	1 341	0	0	0	244	34 612
89	33	ТРАНСБАНК	25 035	0	186	4 177	313	10 296	0	0	0	1 481	41 170
90	34	"КЛРИНГОВИЙ ДІМ"	29 680	0	0	1 017	0	0	0	0	0	1 677	32 374
91	35	"ПРИВАТІНВЕСТ"	20 000	0	42	331	0	2 154	0	0	0	211	22 677
92	36	ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК	26 698	0	0	293	0	3	0	0	0	548	27 541
93	37	АКТИВ-БАНК	28 000	0	0	0	0	0	63	0	0	461	28 524
94	38	"ГРАНТ"	25 000	0	0	3 007	7 199	6 280	0	0	1	192	41 677
95	39	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	25 000	0	0	1 219	2 629	229	0	0	0	630	29 708
96	40	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	27 500	0	0	1 824	0	1	0	0	0	267	29 592
7	41	РОСТОК БАНК	18 042	0	0	2 033	1 817	2 621	418	0	0	524	25 456
98	42	НАШ БАНК	22 542	0	0	2 531	1 750	1 871	0	0	157	263	28 958
99	43	КАР-БАНК	17 000	0	0	744	8 539	568	0	0	0	677	27 532
100	44	"СТОІК"	26 240	0	0	1 340	0	728	0	0	0	102	28 411
101	45	АВТОКРАЗБАНК	31 570	0	0	1 525	1 287	3 436	0	0	0	732	39 072
102	46	"ПРИКАРПАТТЯ"	16 000	0	0	427	9 990	1 871	0	0	0	110	28 399
103	47	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	20 710	0	0	1 823	16	519	894	0	0	566	24 526
104	48	ФОРТУНА БАНК	30 581	0	0	83	0	749	0	0	0	689	32 101
105	49	ПОЛКОМБАНК	17 799	0	0	2 000	10 947	3 803	0	0	0	21	34 571
106	50	СТАРОКІЇВСЬКИЙ БАНК	12 000	0	0	1 978	2 562	1 289	0	0	0	2 453	20 282
107	51	"ГАРАНТ"	29 821	0	0	3	1 107	0	0	0	0	54	30 984
108	52	"ТК КРЕДИТ"	21 829	0	0	5 641	0	0	0	0	0	187	28 562
109	53	МІСТО-БАНК	37 366	0	0	572	0	46	0	0	0	458	38 442
110	54	"КАПІТАЛ"	22 201	0	0	1 049	902	837	0	0	0	322	25 312
111	55	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	27 000	0	0	2 295	511	2 492	0	0	0	543	32 841
112	56	КООПІНВЕСТБАНК	30 080	0	0	405	1 298	0	62	0	0	198	32 043
113	57	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТОРГОВИЙ БАНК	24 096	0	0	453	1 451	579	227	0	52	193	27 003
114	58	"ДЕМАРК"	12 000	0	13	460	8 773	0	0	0	0	84	25 408

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
115	59	ДІАЛОГБАНК	45 950	0	0	165	0	-29	0	0	0	184	46 271
116	60	ПІВДЕНКОМБАНК	24 651	0	0	559	7 149	-88	0	5 333	0	3 816	30 753
117	61	"ВОЛОДИМИРСЬКИЙ"	30 500	0	0	232	0	0	0	0	0	499	31 230
118	62	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	20 552	0	0	288	2 766	5 313	0	0	0	164	29 082
119	63	"ЛЬВІВ"	9 305	0	647	821	7 928	1 213	0	0	0	603	19 223
120	64	ДОНБІРЖБАНК	28 371	0	0	2 188	0	955	0	0	0	800	32 314
121	65	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	16 748	0	0	771	1	65	0	0	0	361	17 946
122	66	"УКООСПІЛКА"	20 698	0	112	129	14 936	2 032	0	0	0	-749	36 935
123	67	АГРОБАНК	30 000	0	0	15	0	0	0	0	0	246	30 261
124	68	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	22 432	0	0	184	4 006	2 260	0	0	0	130	29 012
125	69	ІНВЕСТБАНК	15 180	0	0	1 301	1	926	122	802	0	479	17 205
126	70	РЕГОН БАНК	16 500	0	47	1 127	1 623	6 979	0	0	2	815	27 092
127	71	"ПОРТО-ФРАНКО"	13 214	0	0	707	687	746	0	0	0	134	15 487
128	72	БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА)	23 592	0	1 447	8 287	254	3 607	0	0	0	-758	36 430
129	73	ОДЕСА-БАНК	15 000	4 000	0	897	11	0	0	0	0	1 280	21 188
130	74	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	25 082	0	0	805	38	1 264	0	0	0	140	27 329
131	75	ЗАХІДБУДГАЗБАНК	9 505	0	0	164	9 208	430	0	0	0	166	19 472
132	76	АРТЕМ БАНК	36 000	0	0	12	0	0	0	0	0	69	36 081
133	77	"СЛАВУТИЧ"	17 160	0	20	638	2 040	472	0	0	0	311	20 619
134	78	"МОРСЬКИЙ"	14 852	0	0	403	5 581	1 850	0	0	0	566	23 253
135	79	"КРЕДІ СВІС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	28 275	0	0	958	0	9 880	6 535	0	0	-635	45 013
136	80	ПРАЙМ-БАНК	16 500	0	0	150	0	0	0	0	0	1 163	18 313
137	81	ТІММ-БАНК	16 000	0	23	489	0	0	0	0	0	145	16 706
138	82	"АНТАРЕС"	23 500	0	0	130	0	0	0	0	0	2	23 633
139	83	УКРСПЕЦІМПЕКСБАНК	25 000	0	414	2 929	0	0	0	7 450	0	-5 114	15 779
140	84	"ВЕЛЕС"	28 000	0	0	33	2 448	305	7	0	0	401	31 194
141	85	"БУКОВИНА"	22 500	0	0	4 705	0	0	0	0	0	85	27 290
142	86	"СТОЛИЧНИЙ"	13 635	0	0	734	5	1 214	0	0	0	1 451	17 038
143	87	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	16 829	0	0	629	0	0	0	0	0	882	18 340
144	88	"ЮНЕКС"	11 561	0	4 161	1 174	9 536	-7 992	0	0	0	11	18 450
145	89	РАДАБАНК	15 835	0	0	955	0	0	655	0	0	22	17 467
146	90	"АЛЬЯНС"	16 500	0	0	1 219	1	192	0	0	0	157	18 070
147	91	БАНК "ПЕРСПЕКТИВА"	20 839	0	0	0	0	-80	0	0	0	91	20 850
148	92	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	15 891	0	0	73	173	216	0	0	0	1 260	17 613
149	93	ФІНЕБАНК	16 000	0	0	531	389	360	0	0	0	26	17 305
150	94	"СВРОПЕЙСЬКИЙ"	13 421	0	3 365	401	0	1 801	0	1 027	0	506	18 468
151	95	КРИМУНІВЕРСАЛБАНК	11 259	0	0	408	1 771	4 437	0	0	0	61	17 937
152	96	КЛАСИКБАНК	17 000	0	0	396	0	334	15	0	0	180	17 925
153	97	СОЦКОМБАНК	17 380	0	0	0	2 581	0	0	0	0	-30	19 931
154	98	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	15 356	0	0	169	0	327	0	0	0	19	15 871
155	99	"ФЕБ"	7 500	0	0	632	4 018	1 445	0	0	0	-69	13 526
Усього по групі		2 448 489	11 100	15 394	31 310	137 449	256 472	209 958	11 312	14 712	229	57 075	3 133 059
Усього по банках		6 614 721	229 942	23 277	278 623	1 316 835	872 416	1 116 772	89 482	21 797	31 772	354 496	10 828 213

Фінансові результати діяльності банків України за станом на 01.07.2003 р.

Тис. грн.

№ п/п	№ по групі	Назва банку	Чистий процентний дохід	Чистий комісійний дохід	Дивідендний дохід	Чистий торговельний дохід	Прибуток/збиток від інвестиційних цінних паперів	Прибуток від довгострокових інвестицій в асоційовані компанії й дочірні установи та від інших інвестицій	Інший операційний дохід	Усього доходів	Загально-адміністративні витрати	Витрати на персонал	Прибуток від операцій	Витрати на сумнівні борги	Прибуток до оподаткування	Податок на прибуток	Прибуток після оподаткування	Непередбачені доходи/витрати	Чистий прибуток/збиток банку
1			2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Група I																			
1	1	ПРИВАТБАНК	190 985	192 499	9	34 734	105	0	6 626	424 957	160 106	129 120	135 731	100 187	35 544	10 558	24 986	0	24 986
2	2	"АВАНТ"	187 018	173 643	24	28 838	-88	8	2 074	391 518	185 986	128 750	76 782	74 091	2 691	520	2 170	39	2 209
3	3	ПРОМІСБАНК	208 807	160 617	0	12 384	5 777	41	5 185	392 810	145 112	127 134	120 564	27 381	93 182	34 169	59 013	0	59 013
4	4	ОЦАДБАНК	135 913	103 341	170	7 334	0	0	2 546	249 304	87 224	116 610	45 470	44 857	613	0	613	0	613
5	5	УКРЕКСІМБАНК	109 151	48 229	8	11 607	4	0	1 832	170 830	37 937	55 177	77 717	64 399	13 318	8 460	4 858	0	4 858
6	6	УКРОСОЦБАНК	112 148	93 943	0	8 623	869	8	2 950	218 539	73 800	91 318	53 421	24 869	28 552	11 028	17 524	0	17 524
7	7	УКРСІББАНК	70 767	42 940	7	17 899	0	0	441	132 054	44 277	36 091	51 687	39 880	11 807	1 713	10 094	0	10 094
8	8	"НАДРА"	42 943	13 163	23	9 403	-61	0	623	66 095	27 276	11 827	26 991	20 480	6 512	187	6 324	82	6 407
9	9	РАЙФФІЗЕНБАНК УКРАЇНА	30 279	-9 521	0	19 161	0	0	296	40 215	14 789	6 026	19 400	13 082	6 318	3 789	2 529	0	2 529
10	10	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	30 180	24 633	170	3 480	0	0	1 247	59 709	28 606	23 277	7 826	558	7 267	1 351	5 916	8	5 924
Усього по групі			1 118 190	843 489	409	153 462	6 606	57	23 820	2 146 032	805 114	725 330	615 587	409 783	205 804	71 777	134 027	129	134 156
Група II																			
11	1	БРОКБІЗНЕСБАНК	2 116	9 185	51	17 729	25	0	1 095	30 201	11 178	6 349	12 674	8 174	4 500	3 223	1 277	291	1 568
12	2	"ПІВДЕННИЙ"	34 808	15 324	0	1 156	0	0	85	51 373	19 788	7 848	23 737	16 766	6 971	1 768	5 203	3	5 206
13	3	"ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ"	23 203	15 596	22	4 474	0	0	1 113	44 409	19 446	14 081	10 882	5 831	5 051	257	4 794	0	4 794
14	4	ПРАВЕКС-БАНК	19 222	29 306	8	6 418	0	0	2 707	57 661	33 513	18 192	5 955	4 732	1 223	154	1 070	0	1 070
15	5	КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА)	29 812	15 845	7	3 315	0	0	431	49 410	16 875	13 315	19 219	8 621	10 598	3 990	6 608	25	6 633
16	6	КРЕДИТПРОМБАНК	17 941	12 694	0	4 673	0	0	365	35 672	12 222	5 864	17 587	11 737	5 850	0	5 850	0	5 850
17	7	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	23 341	4 865	7	2 765	0	0	33	31 010	6 341	3 981	20 688	16 794	3 894	164	3 730	0	3 730
18	8	ІНГ БАНК УКРАЇНА	8 553	8 163	0	3 817	0	0	3	20 536	4 367	5 749	10 420	1 411	9 009	2 581	6 428	611	7 039
19	9	СПІБАНК (УКРАЇНА)	18 317	1 437	0	5 276	0	0	837	25 867	4 563	4 498	16 806	1 915	14 891	1 279	13 612	0	13 612
20	10	"ФОРУМ"	21 818	5 425	0	571	0	0	52	27 866	8 873	7 069	11 924	8 111	3 812	2 015	1 797	2	1 799
21	11	ВАБАНК	14 702	8 944	7	1 491	1	0	616	25 761	9 283	7 545	8 934	5 345	3 589	216	3 373	0	3 373
22	12	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	46	3 050	8	5 172	0	0	728	9 004	4 531	2 867	1 606	1 013	593	0	593	0	593
Усього по групі			213 876	129 835	110	56 857	26	0	8 066	408 770	150 978	97 359	160 433	90 450	69 983	15 649	54 334	932	55 267
Група III																			
23	1	ІНДУСТРІАЛБАНК	19 836	6 478	0	716	0	0	19	27 049	4 834	3 433	18 782	1 950	16 832	5 051	11 781	6	11 787
24	2	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	17 575	12 604	0	2 725	0	0	138	33 043	18 909	2 492	11 641	10 049	1 593	1 102	491	0	491
25	3	УКРТАЗБАНК	16 257	8 549	24	2 625	0	0	515	27 970	17 222	8 862	1 887	1 008	879	35	844	0	844
26	4	"БІГ ЕНЕРГІЯ"	14 763	329	0	13 007	0	0	117	28 215	8 003	6 725	13 487	11 709	1 778	961	817	0	817
27	5	"ІМРІЯ"	15 540	10 679	15	1 583	0	0	175	27 992	9 947	8 783	9 261	675	8 586	2 474	6 112	0	6 112

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
28	6	ДОНГОРБАНК	22 627	14 257	0	-818	0	361	36 427	6 817	4 250	25 360	7 235	18 125	2 301	15 825	0	15 825
29	7	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	9 733	14 109	0	2 265	0	220	26 328	12 434	8 429	5 464	4 689	775	114	661	0	661
30	8	ЕКСПРЕС-БАНК	17 272	29 478	0	2 642	0	5	49 396	13 511	6 520	29 365	3 943	26 023	9 254	16 769	0	16 769
31	9	МТ-БАНК	19 247	5 343	8	653	1 250	286	26 787	9 675	5 225	11 887	8 248	3 639	144	3 495	0	3 495
32	10	УКРІНБАНК	15 349	9 818	8	3 763	0	1 175	30 112	14 413	12 397	3 303	1 950	1 353	875	478	0	478
33	11	"КІВ"	9 097	4 845	403	825	1 182	162	16 514	5 709	3 518	7 286	2 932	4 354	792	3 562	84	3 647
34	12	АЛЬФА-БАНК	6 950	5 765	0	908	1	680	14 304	6 499	1 785	6 020	5 443	576	349	227	0	227
35	13	"ХРЕЩАТИК"	13 523	6 131	0	999	0	109	20 762	7 524	6 651	6 586	852	5 735	2 281	3 454	0	3 454
36	14	"ДІАМАНТ"	12 633	1 842	0	-2 426	0	0	12 050	5 364	2 985	3 701	682	3 019	1397	1 621	0	1 621
37	15	ТАС-КОМЕРЦБАНК	39 132	7 082	1	2 199	1	327	48 742	11 575	7 811	29 356	28 008	1 348	607	742	0	742
38	16	ЕКОПОБАНК	4 582	5 278	8	483	0	998	11 349	3 006	1 606	6 737	5 154	1 583	591	992	0	992
39	17	ХФБ БАНК УКРАЇНА	10 027	4 034	0	1 578	0	199	15 838	3 722	4 095	8 020	910	7 111	2 133	4 977	0	4 977
40	18	МЕГАСБАНК	9 384	13 597	226	242	0	510	23 959	14 264	6 758	2 937	553	2 384	1 493	891	0	891
41	19	БАНК КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА	5 537	6 479	0	5 139	0	80	17 241	8 773	3 441	5 027	-1 173	6 200	869	5 331	0	5 331
42	20	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	9 848	961	0	-181	0	248	10 876	4 234	1 942	4 700	2 881	1 819	642	1 176	0	1 176
43	21	ФАКТОРІАЛ-БАНК	4 794	2 576	0	1 096	0	62	8 528	4 902	2 381	1 244	738	506	58	448	5	453
44	22	"КІІВСЬКА РУСЬ"	9 723	3 065	15	992	0	200	13 995	5 947	5 295	2 752	2 412	340	176	165	0	165
45	23	УКРГАЗПРОМБАНК	7 751	3 441	0	1 203	0	45	12 440	14 348	1 243	-3 152	-7 838	4 686	711	3 975	0	3 975
46	24	АВТОАЗБАНК	9 164	1 902	8	-4 006	0	172	7 240	3 686	3 460	94	-1 286	1 380	0	1 380	1	1 381
47	25	ЗАХІДНОКОМБАНК	10 727	5 129	0	2 123	0	14	17 993	7 455	1 036	9 502	6 275	3 227	694	2 533	0	2 533
48	26	ПРЕМ'ЄРБАНК	6 226	1 550	15	819	717	28	9 354	5 113	3 370	871	523	348	46	302	0	302
49	27	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	9 409	3 398	0	2 700	4	61	15 571	8 005	6 146	1 420	1 063	357	120	237	0	237
50	28	ЕНЕРГОБАНК	5 586	4 981	7	659	0	1 316	12 548	4 490	4 709	3 349	887	2 462	0	2 462	0	2 462
51	29	ІМКСБАНК	6 392	4 873	15	1 233	0	38	12 552	6 891	3 360	2 300	277	2 023	737	1 286	0	1 286
52	30	"НРБ-УКРАЇНА"	13 439	1 187	0	742	0	26	15 394	4 351	2 229	8 814	5 509	3 305	33	3 272	0	3 272
53	31	"ДНІСТЕР"	8 152	1 970	0	514	0	96	10 731	4 189	1 496	5 047	4 395	652	200	452	0	452
54	32	"АЖІО"	10 024	4 700	50	1 005	0	4 581	20 360	5 669	6 436	8 254	1 056	7 198	1 312	5 886	0	5 886
55	33	ПОЛТАВА-БАНК	4 714	3 331	0	3 869	1	792	12 707	3 101	3 779	5 828	685	5 143	273	4 870	0	4 870
56	34	ПРОМЕКОНОМБАНК	3 617	1 931	0	1 029	0	37	6 614	3 488	2 221	905	280	625	237	388	0	388
Усього по групі			398 631	211 690	801	52 905	3 156	13 788	680 978	268 071	154 871	258 036	112 074	145 963	38 060	107 902	96	107 999
Група IV																		
57	1	УКРПРОМБАНК	9 198	1 539	0	275	0	5	11 017	5 148	4 825	1 045	392	652	33	619	0	619
58	2	ТАС-ІНВЕСТБАНК	6 597	805	0	1 280	0	597	9 279	3 786	1 109	4 383	2 983	1 400	25	1 375	17	1 392
59	3	МІКРОФІНАНСОВИЙ БАНК	10 404	5 172	0	452	0	196	16 224	5 629	5 695	4 900	2 622	2 278	1 440	839	0	839
60	4	"НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНВЕСТИЦІЙ"	5 209	600	0	5 751	20	66	11 646	2 849	1 888	6 909	3 707	3 202	0	3 202	0	3 202
61	5	"ТАВРИКА"	8 590	1 632	0	13 202	0	74	23 498	2 886	2 040	18 772	8 591	10 181	379	9 801	0	9 802
62	6	БАНК ТОРГОВОГО СПІВРІБІТНИЦТВА	1 222	2 765	0	1 302	0	164	5 454	3 493	1 397	565	-8	573	241	332	3	335
63	7	ЛЕГБАНК	5 456	2 020	0	1 082	0	315	8 873	2 894	1 410	4 570	3 223	1 347	17	1 330	0	1 330
64	8	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	9 478	5 707	0	473	0	169	15 827	5 305	6 902	3 620	471	3 149	1 811	1 339	0	1 339
65	9	УНІВЕРСАЛЬНИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА ПАРТНЕРСТВА	6 175	777	0	797	0	26	7 775	2 602	587	4 586	4 439	147	99	48	0	48
66	10	ІНТЕРБАНК	1 701	516	8	229	0	10	2 464	2 235	1 328	-1 099	-1 535	436	1	435	0	435
67	11	УКРКОМУНБАНК	3 622	3 607	0	140	0	18	7 388	4 899	1 848	641	260	381	43	338	0	338
68	12	ЕЛЕКТРОН БАНК	6 027	2 791	8	569	56	319	9 801	2 176	3 611	4 014	407	3 607	993	2 614	0	2 614
69	13	"БАЗИС"	6 295	270	0	1 986	0	308	8 860	3 669	2 169	3 022	1 258	1 765	819	946	0	946
70	14	"НОВИЙ"	1 258	2 269	8	754	0	175	4 464	3 064	1 717	-317	-400	82	54	29	0	29

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
71	15	"ДОНЕЧЧИНА"	3 048	2 370	0	532	1	9	5 960	2 063	1 356	2 552	1 890	661	411	251	0	251
72	16	"УНІВЕРСАЛЬНИЙ"	6 066	1 434	0	-2 987	0	93	4 605	2 929	1 674	2	-1 233	1 236	499	736	0	736
73	17	БАНК РЕГОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	2 875	946	0	499	4	9	4 334	2 214	1 453	667	81	586	227	359	0	359
74	18	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	5 585	1 683	0	-285	0	46	7 029	2 196	1 556	3 278	2 283	995	355	639	0	639
75	19	"АЛЛОЖ"	2 795	160	0	-66	0	0	2 889	927	1 342	620	442	178	0	178	0	178
76	20	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	6 660	2 858	0	1 418	0	129	11 066	4 975	4 308	1 783	405	1 379	568	811	0	811
77	21	"АРКАДА"	3 315	11 634	0	747	0	36	15 732	6 712	6 890	2 130	-155	2 285	1 259	1 026	0	1 026
78	22	"МУНІЦИПАЛЬНИЙ"	3 605	1 160	0	84	0	62	4 911	2 169	2 055	687	807	-120	0	-120	0	-120
79	23	"МЕРКУРІЙ"	5 504	2 025	0	106	0	90	7 725	2 341	2 854	2 531	-12	2 543	1 110	1 433	5	1 438
80	24	"СИНТЕЗ"	3 570	1 371	0	1 177	0	209	6 329	5 378	2 005	-1 055	-1 701	646	145	501	44	545
81	25	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	815	1 839	1	894	6 233	454	10 244	3 199	2 833	4 213	3 372	841	41	800	0	800
82	26	"МЕТАЛУРГ"	8 993	3 759	0	71	0	188	13 011	4 342	5 500	3 169	1 713	1 456	783	673	0	673
83	27	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	2 327	2 291	0	161	0	26	4 804	2 219	663	1 922	1 166	756	385	371	0	371
84	28	РЕАЛ БАНК	3 039	1 204	7	450	0	13	4 713	2 429	1 622	662	39	622	340	282	0	282
85	29	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	4 565	518	8	329	0	85	5 505	2 726	2 228	551	507	44	34	9	0	9
86	30	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	334	2 605	15	537	0	7	3 499	1 558	787	1 154	58	1 096	6	1 089	0	1 089
87	31	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	3 963	3 422	0	256	0	1	7 641	2 813	495	4 333	2 784	1 549	583	966	0	966
88	32	"ІНТЕГРАЛ"	6 007	1 394	0	149	0	39	7 589	1 850	474	5 265	4 774	490	247	244	0	244
89	33	ТРАНСБАНК	6 500	2 234	22	458	0	47	9 262	2 732	3 615	2 916	656	2 259	779	1 481	0	1 481
90	34	"КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	5 188	299	22	305	1 042	89	6 946	3 873	1 221	1 852	124	1 728	51	1 677	0	1 677
91	35	"ПРИВАТІНВЕСТ"	3 951	1 487	0	140	0	166	5 744	2 234	2 764	747	396	351	140	211	0	211
92	36	ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК	4 496	645	0	478	0	1	5 620	2 804	1 406	1 410	650	759	211	549	0	549
93	37	АКТИВ-БАНК	2 643	192	0	120	0	5	2 960	1 173	1 074	713	94	619	158	461	0	461
94	38	"ГРАНТ"	186	3 601	7	135	0	41	3 969	2 531	1 067	371	147	223	32	192	0	192
95	39	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	3 748	913	0	355	0	69	5 086	1 538	1 513	2 034	928	1 105	475	630	0	630
96	40	СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	412	1 739	75	1 147	0	200	3 574	2 377	1 103	94	-549	643	376	266	0	267
97	41	РОСТОК БАНК	1 844	1 518	0	137	0	8	3 507	1 907	1 325	275	181	93	0	93	431	524
98	42	НАШ БАНК	4 432	597	0	781	1	320	6 132	2 001	1 336	2 795	2 531	264	2	262	1	263
99	43	ІКАР-БАНК	2 255	1 936	0	129	0	62	4 382	1 391	1 354	1 637	535	1 103	426	677	0	677
100	44	"СТОІК"	-2 489	-6	0	7 021	0	8	4 534	2 927	1 138	470	347	122	20	102	0	102
101	45	АВТОКРАЗБАНК	3 232	1 327	0	235	0	62	4 857	1 856	1 460	1 541	705	836	104	732	0	732
102	46	"ПРИКАРПАТТЯ"	910	1 170	0	412	0	54	2 547	1 223	1 055	268	152	116	6	110	0	110
103	47	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	6 760	1 479	0	145	1	11	8 396	1 873	1 262	5 260	4 491	769	204	566	0	566
104	48	ФОРТУНА БАНК	3 231	170	0	1 045	0	0	4 445	1 594	965	1 886	905	981	292	689	0	689
105	49	ПОЛКОМБАНК	3 086	1 319	20	230	0	76	4 735	3 093	997	644	403	240	220	21	0	21
106	50	СТАРОКІВСЬКИЙ БАНК	2 984	1 938	0	382	0	0	5 304	1 367	1 013	2 924	470	2 454	0	2 454	-1	2 453
107	51	"ГАРАНТ"	1 047	189	0	199	0	651	2 085	794	591	700	448	252	198	54	0	54
108	52	"ТК КРЕДИТ"	1 183	291	0	118	-424	435	1 604	734	532	338	56	282	95	187	0	187
109	53	МІСТО-БАНК	5 539	332	0	11	0	2	5 884	1 548	308	4 028	3 360	668	210	458	0	458
110	54	"КАПІТАЛ"	2 502	1 160	0	58	-34	6	3 692	1 647	921	1 125	696	428	106	322	0	322
111	55	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	1 801	627	0	487	73	9	2 997	981	1 271	746	111	634	91	543	0	543
112	56	КООПІНВЕСТБАНК	1 841	1 398	0	265	0	3	3 507	1 203	793	1 511	1 212	298	101	198	0	198
113	57	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТОРГОВИЙ БАНК	1 254	2 612	0	34	0	38	3 938	1 462	502	1 974	1 747	227	34	193	0	193
114	58	"ДЕМАРК"	2 919	859	10	124	0	206	4 118	1 897	746	1 474	1 164	311	227	84	0	84
115	59	ДІАЛОГБАНК	1 899	984	0	-51	0	26	2 858	1 271	539	1 048	826	222	37	184	0	184

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
116	60	ПВДЕНКОБАНК	-90	1 481	8	72	5 989	0	16	7 477	2 502	1 097	3 877	-66	3 944	130	3 814	2	3 816
117	61	"ВОЛОДИМИРСЬКИЙ"	3 027	240	0	230	0	0	0	3 497	2 180	490	827	151	675	177	499	0	499
118	62	АГРАРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	1 443	268	0	403	-7	0	11	2 118	1 064	278	776	612	164	0	164	0	164
119	63	"ЛВІВ"	1 292	548	0	229	0	0	13	2 082	552	707	823	10	813	209	603	0	603
120	64	ДОНБІРХБАНК	1 374	1 911	0	51	0	0	124	3 460	2 718	368	374	-857	1 231	437	794	6	800
121	65	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	3 316	758	0	261	57	0	289	4 680	2 144	1 426	1 110	413	696	335	361	0	361
122	66	"УКОПОСПІЛКА"	2 602	896	15	191	0	0	12	3 716	1 162	1 293	1 261	1 995	-734	15	-749	0	-749
123	67	АГРОБАНК	2 109	456	0	47	0	0	22	2 634	850	451	1 333	1 041	292	45	246	0	246
124	68	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	1 212	599	0	57	0	0	19	1 887	1 161	538	188	-9	197	67	130	0	130
125	69	ІНВЕСТБАНК	1 360	942	0	441	0	0	23	2 766	1 267	920	579	30	548	69	479	0	479
126	70	РЕГІОН БАНК	2 325	1 821	0	249	0	0	49	4 445	1 062	1 817	1 565	325	1 239	424	815	0	815
127	71	"ПОРТО-ФРАНКО"	1 183	1 407	0	44	0	0	116	2 749	1 070	782	897	607	290	156	134	0	134
128	72	БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА)	1 115	532	0	82	0	0	253	1 982	1 736	1 579	-1 332	-574	-758	0	-758	0	-758
129	73	ОДЕСА-БАНК	1 325	1 138	0	257	0	0	0	2 720	1 036	270	1 414	134	1 280	0	1 280	0	1 280
130	74	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	2 420	164	0	6	0	0	0	2 590	1 853	540	197	57	140	0	140	0	140
131	75	ЗАХІДБІДГАЗБАНК	636	338	0	114	0	0	42	1 130	456	376	298	36	262	96	166	0	166
132	76	АРТЕМ БАНК	2 365	127	0	163	0	0	3	2 657	1 496	253	908	824	84	15	69	0	69
133	77	"СЛАВУТИЧ"	1 557	496	0	166	0	0	6	2 226	698	1 419	110	-203	313	2	311	0	311
134	78	"МОРСЬКИЙ"	1 036	537	1	98	0	0	4	1 677	830	423	424	-142	566	30	536	30	566
135	79	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	104	-4	0	5	0	0	1 358	1 463	1 134	961	-633	0	-633	2	-635	0	-635
136	80	ПРАЙМ-БАНК	850	434	0	175	0	0	0	1 459	477	398	584	-1 048	1 632	469	1 163	0	1 163
137	81	ТММ-БАНК	868	195	0	1	0	0	15	1 078	651	93	334	189	145	0	145	0	145
138	82	"АНТАРЕС"	1 259	-7	0	287	0	0	1	1 540	541	473	526	524	2	0	2	0	2
139	83	УКРСПЕЦІМБЕКСБАНК	732	1	0	1	0	0	10	744	566	196	-17	5 098	-5 115	0	-5 115	1	-5 114
140	84	"ВЕЛЕС"	1 275	337	7	4	0	0	1	1 623	796	197	630	225	405	5	401	0	401
141	85	"БУКОВИНА"	1 824	45	0	-249	0	0	2	1 622	442	407	773	382	391	266	125	-41	85
142	86	"СТОЛИЧНИЙ"	2 682	-569	6	5	0	0	0	2 124	357	101	1 666	209	1 456	5	1 451	0	1 451
143	87	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	2 224	460	0	34	0	0	0	2 718	465	741	1 513	203	1 310	428	882	0	882
144	88	"ЮНЕКС"	1 132	111	0	1	0	0	232	1 476	1 120	556	-200	-234	34	23	11	0	11
145	89	РАДАБАНК	1 065	1 404	0	-2 388	0	0	6	87	323	465	-702	-724	22	0	22	0	22
146	90	"АЛЬЯНС"	1 058	209	0	102	0	0	4	1 374	646	371	357	137	220	63	157	0	157
147	91	БАНК "ПЕРСПЕКТИВА"	611	444	0	0	0	0	5	1 060	250	41	770	678	91	0	91	0	91
148	92	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	1 194	21	0	2	973	0	20	2 209	427	399	1 383	103	1 280	20	1 260	0	1 260
149	93	ФІНЕБАНК	491	143	0	358	0	0	7	999	1 220	556	-777	-549	-228	75	-304	329	26
150	94	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	331	1 220	15	6	3	0	4	1 580	465	223	892	370	522	15	506	0	506
151	95	КРИМУНІВЕРСАЛБАНК	567	3	0	-195	0	0	77	451	941	145	-635	-714	79	10	70	0	70
152	96	КІАСІКСБАНК	1 290	87	0	82	0	0	40	1 499	444	322	733	550	183	3	180	0	180
153	97	СОЦКОМБАНК	168	87	0	0	0	0	0	255	201	68	-14	11	-24	5	-30	0	-30
154	98	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	1 206	190	0	0	0	0	0	1 396	366	295	736	662	74	55	19	0	19
155	99	"ФЕБ"	152	30	0	64	0	0	15	261	240	161	-140	-81	-59	11	-69	0	-69
Усього по групі			280 345	123 658	265	48 718	13 989	43	9 333	476 350	191 403	130 689	154 258	76 797	77 461	21 203	56 258	827	57 085
Усього по банках			2 011 042	1 308 666	1 584	311 942	23 776	107	55 006	3 712 123	1 415 568	1 108 250	1 188 305	689 103	499 202	146 689	352 513	1 985	354 497

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено співробітниками управління економічного аналізу та звітності генерального департаменту банківського нагляду НБУ.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені за період із 1 липня по 1 серпня 2003 р., а також зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій, внесені за період із 1 липня по 1 серпня 2003 р.¹

А. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Відкрите акціонерне товариство "Банк "Український капітал"	BAT	30 000 000	25.12.1992 р.	138	м. Київ, просп. Перемоги, 67
Товариство з обмеженою відповідальністю "Європейський банк розвитку та заощаджень" (колишня назва — Товариство з обмеженою відповідальністю Комерційний банк "Стоік")	TOB	26 240 000	13.01.1993 р.	142	м. Київ, вул. В.Чорновола, 12-а
Відкрите акціонерне товариство "Акціонерний комерційний банк "ГАРАНТ"	BAT	41 421 000	24.03.1993 р.	157	м. Київ, вул. Русанівська Набережна, 18
Акціонерний комерційний банк "Юнекс"	BAT	50 000 000	03.12.1993 р.	216	м. Київ, вул. Почайнинська, 38/44
Закрите акціонерне товариство "ПРАЙМ-БАНК"	ЗАТ	18 200 000	30.07.2001 р.	278	м. Київ, вул. Нижньоюрківська, 81
Запорізька область					
Акціонерний комерційний банк "Індустріалбанк"	BAT	68 397 426	16.10.1991 р.	36	м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 39-д
Акціонерний банк "АвтоЗАЗбанк"	BAT	31 000 000	21.10.1991 р.	43	м. Запоріжжя, просп. Леніна, 8
Акціонерний банк "Муніципальний"	BAT	16 700 000	21.10.1991 р.	45	м. Запоріжжя, вул.40 років Радянської України, 60-б
АР Крим і м. Севастополь					
Відкрите акціонерне товариство "Кримський універсальний банк"	BAT	18 578 290	08.10.1991 р.	19	м. Сімферополь, вул.Сергієва-Ценського, 21
Одеська область					
Акціонерний банк "Південний"	ЗАТ	83 512 200	03.12.1993 р.	218	м. Одеса, Французький бульвар, 10
Харківська область					
Акціонерний Східно-Український Банк "Грант"	ЗАТ	30 000 000	29.10.1991 р.	62	м. Харків, вул. Данилевського, 19
Відкрите акціонерне товариство "Інноваційно-промисловий банк" (колишня назва — Акціонерний комерційний банк "Український банк торгового співробітництва")	BAT	49 648 000	23.03.1993 р.	156	м. Харків, вул. Клочковська, 3

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій

Назва банку	Юридична адреса	Банківська ліцензія		Письмовий дозвіл на здійснення операцій		Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл на здійснення операцій ²	Заходи впливу, які вжито до окремих видів операцій та угод
		Номер	Дата	Номер	Дата		
1	2	3	4	5	6	7	8
м. Київ і Київська область							
Акціонерно-комерційний банк соціального розвитку "Укрсоцбанк"	м. Київ, вул. Ковпака, 29	5	29.12.2001 р.	5-2	29.07.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10, 11,12,13,14,15, +16 , 17,18,19,20,21,22,23	

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків, та перелік операцій, на здійснення яких банки отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій", а також "Нумерацію операцій, на які Національний банк України надає банкам банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій" опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2003 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків та до переліку операцій, виділено червоним кольором. Примітки у колонці "Заходи впливу, які вжито до окремих видів операцій та угод" викладено відповідно до рішень комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Назви банків подаються за орфографією статутів.

² Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; зі знаком "-" — втратив право, цифра із символом "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

БАНКИ УКРАЇНИ

1	2	3	4	5	6	7	8
Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк (закрите акціонерне товариство)	м. Київ, пров. Шевченка, 12	1	31.10.2001 р.	1-2	29.07.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,+9,11,12,13,14,15,+16,17,18,19,20,21,22,23	
Акціонерний банк "Старокиївський банк"	м. Київ, вул. Микільсько-Ботанічна, 6/8	130	14.01.2002 р.	130-1	14.01.2002 р.	1,2,3,4*,5,6,7,13,14,15,18,19,20,21	Операцію 4 зупинено до 01.02.2004 р.
Акціонерний комерційний банк "Інтерконтинентбанк"	м. Київ, вул. Воровського, 22	100	02.07.2003 р.	100-1	02.07.2003 р.	1,2,3,4,5,6,13,14,15,18,19,20,21	Примітка. Банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій переоформлено в зв'язку зі зміною назви банку
Акціонерний банк "Аллонж"	м. Київ, вул. Шота Руставелі, 5	181	08.01.2002 р.	181-1	08.01.2002 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11*,12,13*,14*,15*,18,19,20,21	Операції 13,14,15 зупинено до 01.01.2004 р.; операцію 11 зупинено до 01.02.2004 р.; 1Л обмежено до 01.01.2004 р. у частині залучення вкладів (депозитів) фізичних осіб у межах сукупної заборгованості банку перед фізичними особами в національній та іноземній валютах у визначеній сумі
Державно-акціонерний спеціалізований імпорто-експортний банк України "УКРСПЕЦІМПЕКСБАНК"	м. Київ, вул. Ярославів Вал, 36-а	136	16.01.2002 р.	136-1	16.01.2002 р.	1*,2*,5*,7*,14*,15*,18*,19*,20*	Із 29.07.2003 р. відкликано банківську ліцензію та письмовий дозвіл на здійснення операцій
Акціонерний банк "Укоопспілка"	м. Київ, вул. Хрещатик, 7/11	17	05.01.2002 р.	17-1	05.01.2002 р.	1,2,5,7,12,13,14,15,18,19,20,21,22	Касове обслуговування клієнтів під контролем до 01.01.2005 р.
Акціонерний комерційний банк "Юнекс"	м. Київ, вул. Почайнинська, 38/44	56	25.02.2002 р.	56-1	25.02.2002 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11*,13,14,18,19,20,21	Операцію 11 зупинено до 01.02.2004 р.; зупинено до 01.02.2004р. приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб як у національній, так і в іноземній валюті; припинено здійснення філією, розташованою в м. Миколаєві, банківських операцій
Відкрите акціонерне товариство "Універсальний Банк Розвитку та Партнерства"	м. Київ, вул. Дегтярівська, 48	140	04.10.2001 р.	140-3	29.07.2003 р.	1,2,3,+4,5,6,7,8,12,13,14,15,17,18,19,20,21	
Акціонерний комерційний банк "Росток Банк"	м. Київ, бул. І.Лепсе, 4	115	04.12.2001 р.	115-1	04.12.2001 р.	1,2,3,4*,5,6,7,8,12,13,14,15,18,19,20,21,23	Операцію 4 зупинено до 01.02.2004 р.
Товариство з обмеженою відповідальністю "АРТЕМ-БАНК"	м. Київ, вул. Артема, 103	203	17.02.2003 р.	203-2	29.07.2003 р.	1,2,+3,+4,5,+6,7,+8,+18,+19,+20	
Дніпропетровська область							
Закрите акціонерне товариство комерційний банк "ПриватБанк"	м. Дніпропетровськ, Набережна Перемоги, 50	22	04.12.2001 р.	22-2	29.07.2003 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,+16,17,18,19,20,21,22,23	
Донецька область							
Акціонерний банк "ІКАР-БАНК"	м. Донецьк, просп. Ілліча, 100-а	55	03.01.2002 р.	55-2	23.01.2003 р.	1,2,3,4*,5,6,7,8,12,13,14,15,18,19,20,21	Операцію 4 зупинено до 10.11.2003 р.
Закарпатська область							
Товариство з Обмеженою Відповідальністю Комерційний банк "Коопінвестбанк"	м. Ужгород, вул. Гойди, 10	105	04.10.2001 р.	105-1	04.10.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,12,13,15,18,19,20,21	

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у липні 2003 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Закрите акціонерне товариство "Інноваційно-промисловий банк"	270	09.10.1997 р.	17.07.2003 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 17.07.2003 р. №150
Акціонерно-Комерційний Банк "ЯЛТАБАНК"	261	09.07.1996 р.	23.07.2003 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 23.07.2003 р. №155
Комерційний банк "Контакт Банк"	238	02.02.1994 р.	31.07.2003 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 31.07.2003 р. №191

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків НБУ Олена Сілецька.

Олена Романченко

Начальник управління фінансового контролю, аналізу та моніторингу ризиків АБ "Діамант".
Кандидат економічних наук

Відмивання брудних грошей як злочин

Боротьба з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, стає явищем світового масштабу та глобального значення. Протидія використанню доходів, одержаних злочинним шляхом, є одним із найефективніших засобів боротьби з торгівлею наркотиками, людьми, зброєю, а також із тероризмом. Сьогодні бути учасником боротьби з відмиванням брудних грошей означає належати до цивілізованого світу. Україна у цьому питанні вже заявила про себе як про цивілізовану державу. Залишилося розробити дієву методологію боротьби з незаконними доходами.

СВІТОВИЙ ДОСВІД

Термін "відмивання грошей" ("money laundering") уперше був використаний у 1980-ті роки. Президентська комісія США з боротьби з організованою злочинністю у 1984 році визначила відмивання доходів злочинних угруповань як процес приховування наявності незаконного походження або незаконного використання доходів, а також спроби представити ці доходи як законні [5].

У міжнародному праві визначення легалізації (відмивання) доходів від злочинної діяльності дала Віденська конвенція ООН "Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин" від 20.12.1988 року, яка істотно сприяла розвитку національних законодавств західних держав. Одна зі статей зазначеної Конвенції [4], яка 27.11.1991 року набула чинності і в Україні, визначає поняття злочинних доходів так: "злочинні доходи — це будь-яка власність, отримана або придбана прямо або непрямо внаслідок "вчинення правопорушення, визнаного таким згідно з пунктом (1) статті 3".

У статті 3 міститься майже вичерпний перелік злочинів, пов'язаних із виробництвом і розповсюдженням наркотиків зокрема та злочинів із відмивання грошей, одержаних від наркобізнесу. У Конвенції пропонується прямо або з урахуванням конституційних положень і принципів правової системи імплементувати до національних законодавств країн, які її підписали, тлумачення таких злочинів:

— конверсія, або переведення власності, якщо відомо, що така власність отримана внаслідок будь-якого правопорушення або правопорушень, або внаслідок участі в такому правопору-

шенні чи правопорушеннях, визнаних такими згідно з цим пунктом, з метою приховування або маскування незаконного джерела власності, або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення або правопорушень з тим, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої дії;

— приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав щодо власності або її належності, якщо відомо, що така власність одержана внаслідок правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з цим пунктом, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях;

— придбання, володіння або використання власності, якщо в момент її одержання було відомо, що така власність отримана внаслідок правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з цим пунктом, або внаслідок участі в такому правопорушенні або правопорушеннях;

— участь, причетність або вступ у злочинну змову з метою вчинення будь-якого правопорушення або правопорушень, визнаних такими згідно з цією статтею, спроби вчинити таке правопорушення або такі правопорушення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання поради при їх вчиненні.

Однак невдовзі після прийняття Віденської конвенції стало очевидним, що надвисокі прибутки злочинні угруповання одержують не тільки від наркобізнесу. Тому згодом було прийнято Конвенцію Ради Європи "Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом" від 08.11.1990 р. № 141, яка була ра-

тифікована Україною із зауваженнями 17.12.1997 року [3]. Вона містить, поперше, визначення предикатного злочину як будь-якого кримінального злочину, в результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом відмивання грошей. По-друге, Конвенцією Ради Європи відмивання доходів як злочин визначено так:

"а. перетворення або передача власності з усвідомленням, що така власність є доходом, з метою приховування або маскування власності незаконного походження або з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій;

б. приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав щодо власності або володіння нею з усвідомленням, що така власність є доходом;

с. набуття, володіння або використання власності з усвідомленням під час отримання, що така власність була доходом;

д. участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння та поради щодо вчинення будь-якого зі злочинів, визначених відповідно до цієї статті."

Адаптація національних законодавств країн—учасниць міжнародних конвенцій відбувалася по-різному. За критерієм розуміння широти предикатного злочину їх можна умовно поділити на чотири групи:

♦ країни, які визнають предикатним злочином будь-які злочини, передбачені кримінальним законодавством;

♦ країни, що визнають предикатним злочином тільки злочини, що є типовими для організованої злочинності;

♦ країни, що визнають предикатним злочином правопорушення;

♦ країни, які визнають предикатним злочином винятково злочини та правопорушення, пов'язані з незаконним оборотом наркотиків.

При цьому під злочином розуміються суспільно небезпечна дія або бездіяльність, передбачені карним законодавством, тоді як правопорушення — поняття значно ширше. До правопорушень відносяться, по-перше, злочини, які, хоч і передбачені кримінальним законодавством, через їх несуттєвість не є суспільно небезпечними, а, по-друге, порушення цивільного законодавства.

Україна, виходячи з тлумачення предикатного злочину в її чинному законодавстві, має бути віднесена до другої групи країн. Вітчизняним законодавством зі всієї сукупності кримінальних злочинів як предикатні вибрано:

♦ особливо тяжкі злочини, за скоєння яких передбачено покарання у вигляді п'яти та більше років позбавлення волі;

— частина злочинів середньої тяжкості, за скоєння яких передбачено покарання у вигляді трьох та більше років позбавлення волі.

Очевидно, на думку законодавців, саме ці злочини є характерними для організованої злочинності.

Зауважимо: чи належить ухилення від сплати податків до предикатних злочинів, кожна із країн — учасниць міжнародних конвенцій вирішує на власний розсуд. Так, Сполучені Штати Америки однозначно вважають це предикатним злочином. Судова практика “угод про визнання вини”, яка активно використовується у США, дає змогу зробити притягнення до відповідальності за відмивання брудних грошей реальнішим. Зокрема, дії, пов'язані з отриманням злочинних доходів (наркобізнес, торгівля зброєю, проституція тощо), розцінюються як їх непряме приховування від оподаткування, оскільки довести звинувачення у податковому злочині легше, ніж сформулювати достатню базу доказів щодо інших, тяжчих злочинів. Пояснюється це дуже просто: звинувачення у податковому злочині будеться на фінансових та бухгалтерських документах і результатах перевірок платника податків, а не на показаннях свідків та оперативних матеріалах [5].

Законодавство Швейцарії відокремлює приховування доходів від оподаткування (тобто неподання інформації до фіскальної системи) та ухилення від оподаткування (тобто свідомої фальсифікації звітності або вчи-

нення інших дій з метою надання фіскальним органам неправдивої інформації).

Кримінальний кодекс ФРН не дає чіткого визначення доходів, одержаних злочинним шляхом. Однак німецькі фахівці вважають, що воно впливає зі статті 73 кримінального кодексу ФРН, яка врегульовує усі випадки позбавлення правопорушників матеріальних вигод, одержаних ними в результаті протиправних дій, а саме: крадіжки, обману, розтрата, приховування коштів тощо. Мало того — на думку німецьких спеціалістів, стаття 73 Кримінального кодексу ФРН дає змогу кваліфікувати як злочинний дохід будь-яку вигоду, одержану в результаті протиправних дій, у тому числі шляхом шахрайства з сировиною, напівфабрикатами, готовою продукцією тощо. Особливу увагу в Німеччині фахівці приділяють природі виникнення та способам легалізації брудних грошей, отриманих у результаті скоєння протиправних дій у галузі оподаткування. Так, експерт із податкового законодавства К.Котке вважає, що з точки зору системи оподаткування поняття брудних грошей включає не тільки матеріальну вигоду від незаконних дій у фінансово-економічній сфері, а й суми коштів, які виникають у результаті несплати податків з доходу [6].

Українське законодавство взагалі не відносить ухилення від сплати податків до предикатних злочинів, пов'язаних із відмиванням брудних грошей.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ ЯК ЗЛОЧИНУ

Україна дуже швидко інтегрується у європейську та світову спільноту. Ті соціальні, економічні, правові процеси, які відбувались у світі віками та десятиліттями, ми проходимо за лічені роки. Не дивно, що такий надшвидкий розвиток призводить до певних аномалій. Процес імплементації міжнародних правових норм щодо боротьби з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом, розвивається за принципом “спочатку закон, потім практика”. Не потонути в бурхливих хвилях вітчизняного законодавства можна тільки за умов упровадження чіткої і зрозумілої методології. Саме це ми і спробуємо зробити. І почнемо з того, що відмивання брудних грошей як злочин має певне визначення.

Стаття 209 чинного Кримінального кодексу України визначає відмивання брудних грошей як “вчинення

фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутим зазвичай злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих свідомо злочинним шляхом” [2].

Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” визначає легалізацію (відмивання) доходів як “вчинення дій ... з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню доходами або дій, спрямованих на приховування джерел походження таких доходів” [1].

Зауважимо, що ці визначення містять цікавий юридичний нюанс: спіймати злочинця за руку можна тільки в тому разі, коли він намагається використати незаконні доходи законно. Якщо він спрямовує ці доходи знову ж таки на злочинні цілі — мова про скоєння ним злочину з відмивання грошей не може йти взагалі.

Законодавче визначення брудних грошей як злочину залишає, крім того, поза увагою такі дії, як участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння і поради щодо вчинення злочину. Нагадаємо, що ці положення рекомендовані до імплементації у національні законодавства Конвенцією Ради Європи “Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом” [3].

Незважаючи на певний дисонанс, вважатимемо наведені визначення вичерпними і для подальшого викладу розуміємо, що під відмиванням грошей як злочином ми розуміємо дії, які вживаються для надання правомірного вигляду володінню коштом (доходом), отриманими шляхом скоєння предикатного злочину.

Об'єктом цього злочину є дохід, тобто категорія економічна. Це дає підстави вважати відмивання брудних грошей економічним злочином. Коли ж прийняти за аксіому те, що відмивання брудних грошей здійснюється через фінансову систему, суттєвою частиною якої є банківська, то матимемо всі підстави стверджувати: відмивання грошей, якщо воно було здійснене через банк, є банківським злочином. На думку юриста В.М. Поповича, способи здійснення найпо-

ширеніших злочинів та інших зловживань у сфері банківської діяльності за видами діянь можна поділити на розкрадання, хабарі та інші суспільно небезпечні посягання. При цьому “кваліфікація останніх як злочинних неможлива у зв’язку з прогалинами в кримінальному законодавстві” [7]. Дуже прикро, оскільки легалізація коштів вочевидь відноситься до цих самих “інших суспільно небезпечних посягань”.

Отже, звертатися за допомогою до спеціальних розділів і напрямів кримінології сенсу немає. Тож спробуємо проаналізувати відмивання грошей з позиції загальної теорії кримінології. А з цих позицій будь-який злочин характеризується такими основними параметрами:

- ♦ об’єктом злочину,
- ♦ суб’єктом злочину,
- ♦ способом вчинення злочину та слідами, які він за собою залишає.

Логічно припустити, що й предмет нашого дослідження також можна охарактеризувати в рамках зазначених параметрів.

ОБ’ЄКТ ЗЛОЧИНУ З ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ

Власне, визначенню об’єкта злочину з відмивання грошей уже приділено достатню увагу — це дохід, одержаний у результаті скоєння предикатного злочину. Обсяг групи предикатних злочинів згідно з чинним законодавством також уже визначався, але повторимо, що до них відносяться “діяння, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк три і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207, 212 Кримінального кодексу України)” [2].

Нагадаємо, що у статті 207 ідеться про ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, а в статті 212 — про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов’язкових платежів.

СУБ’ЄКТИ ЗЛОЧИНУ

Суб’єктом відмивання грошей як злочину можуть бути:

- 1) особа, яка одержала доходи злочинним шляхом і бажає приховати цей факт;
- 2) співробітник банку, з відома та при сприянні якого було проведено операції для відмивання брудних грошей.

До речі, за даними американського дослідника Пратта А. Лестера, серед службовців банків США, засуджених за кримінальні злочини, на долю

керівництва (директорів, президентів, віце-президентів, а також керівників філій та відділень) припадало 14%, бухгалтерів — 17%, касирів та операціоністів — 57% [8].

Злочини за участі співробітників банку — явище далеко не сучасне і зовсім не іноземне. Ще у XIX столітті в далекій провінції Російської імперії зафіксовано досить вишукану аферу. Голова Лопатинського кредитного товариства купував для своїх пайовиків дуже дороге сільськогосподарське знаряддя у Сергашкої земельної каси, де він також був головою. Прискіпливий бухгалтер товариства був одразу звільнений. Казна щодень худнула: позики на підставних осіб, безпроцентні кредити, дивіденди на вклади списувались у витрати як видані вкладникам. Розслідування дій талановитого голови було припинене за відсутністю складу злочину — бракувало точних даних про свідомо неправильні дії.

Загалом запобігання та виявлення злочинів з боку працівників банку — це предмет окремої розмови. Криміногенна картина злочинів, скоєних цією категорією правопорушників, суттєво відрізняється від картини злочину, скоєного особою, до банку не причетною.

Стосовно особи, яка вчиняє злочин, візьмо на себе сміливість висловити таке. Яка б схема, спосіб, метод відмивання не були б застосовані, через скільки б осіб, фізичних або юридичних, не пройшли брудні гроші, ***все це робиться в інтересах і на користь певної фізичної особи***. На відміну від легальної економічної системи, право власності в тіншовій економіці чітко і зрозуміле: власність — це власність особи. Колективна власність — це дитя сімох няньок, яке зазвичай, як відомо, буває на око криве.

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Чи не найголовніше в будь-якому злочині — це спосіб його вчинення. Дати вичерпний перелік способів скоєння злочину неможливо — фантазія людини безмежна, навіть якщо ця фантазія використовується у кримінальній сфері. Відмивання незаконних доходів належить до так званих наукомістких злочинів, які дають дуже широкий простір для винайдення ноу-хау. Інша справа, що і в цьому процесі можна виявити певні закономірності. Їх визначення є обов’язковою умовою при розробці дієздатної методики виявлення та розкриття злочину.

Одноставної думки щодо структу-

ри процесу відмивання брудних грошей серед експертів немає. Описи та моделі, що пропонуються, можна умовно поділити на три групи:

- 1) ті, що схилиються до трифазної моделі;
- 2) ті, що схилиються до чотирифазної моделі;
- 3) ті, що схилиються до двофазної моделі.

Трифазна модель є однією з найпоширеніших. Вона передбачає наявність трьох більш-менш явних стадій: розміщення (placement), розгалуження (layering), інтеграцію (integration). Ділення на стадії є досить умовним, вони можуть перетинатися та накладатися одна на одну.

Розміщення (placement) — це фізичне розташування коштів, вкладених у фінансові інструменти (при цьому перевага надається наймобільнішим) і територіальне віддалення від місця їх походження. Розміщення може здійснюватися (але не обов’язково здійснюється) через банки, інші фінансові установи, роздрібну торгівлю, гральний бізнес тощо. Розміщення коштів — найвразливіший етап у всьому процесі їх відмивання — саме на цьому етапі відстежити злочин найлегше.

Розгалуження (layering) полягає у проведенні цілого ланцюга фінансових операцій з метою приховання слідів незаконних доходів, який можна згодом відстежити. На цьому етапі виявити процес відмивання грошей значно важче, ніж на етапі розміщення: розгалуження відбувається шляхом численних операцій за участю кількох фінансових інститутів одночасно.

Інтеграція (integration) — останній етап відмивання грошей, який полягає у використанні коштів, яким надано видимість законного походження. На цьому етапі виявити брудні гроші практично неможливо.

Чотирифазна модель як один із варіантів структурування процесу відмивання брудних грошей запропонована експертами ООН. У межах цієї моделі виділяють такі стадії.

1. Звільнення від злочинних коштів та їх переказ на рахунки підставних осіб. Такими особами можуть бути, наприклад, родичі злочинця. При цьому до посередника висувається єдина вимога — рахунок у банку. Останнім часом спостерігається тенденція до пошуку посередників, що мають рахунки в іноземних (відносно країни походження коштів) банках.

2. Розподіл злочинних коштів. Здійснюється здебільшого шляхом купівлі активів, які можна швидко реалізувати, — цінних паперів, банків-

ських чеків, платіжних документів тощо.

3. Маскування слідів злочину. Головне завдання цієї стадії — вжити всіх заходів для того, щоб сторонні особи не довідалися, звідки одержані кошти, за чією участю вони розподілені. Мета досягається шляхом застосування досить стандартних прийомів:

- ♦ відкриття рахунків у банках, віддалених від місця проживання або роботи злочинців;

- ♦ переказ коштів до місця проживання злочинця, але вже легально, з рахунків інших фірм та установ;

- ♦ використання системи підпільних банківських рахунків.

4. Четверта стадія полягає в інвестуванні коштів у найприбутковіші сфери бізнесу.

Одним із варіантів чотирифазної є чотирисекторна модель, досліджена швейцарським фахівцем К.Мюллером. Вона досить близька до чотирифазної моделі. Розподіл процесу відмивання брудних грошей здійснюється, виходячи з етапу злочину та місця його реалізації, таким чином:

Перший сектор — країна основного злочину. В цьому секторі відбувається внутрішнє, попереднє відмивання. *Другий сектор* — країна основного злочину. Тут провадиться консолідація попередньо відмитих коштів та їх підготовка до переказу за межі країни. *Третій сектор* — країна відмивання грошей. Тут здійснюється підготовка коштів до введення в легальну економіку. Четвертий сектор — країна відмивання грошей. Тут відбувається остаточне приховування слідів злочину.

Існують описи процесу відмивання брудних грошей, засновані на певних характеристиках фінансових операцій, які для цього застосовуються. Приклад такого опису — двофазна модель. Перша фаза передбачає відмивання грошей, безпосередньо одержаних від скоєння предикатного злочину (зокрема, обмін купюр або валюти), тобто короткострокові операції. Друга фаза — середньострокові та довгострокові операції, які проводяться з метою надання коштам легітимності.

Із наведених варіантів моделей процесу відмивання незаконних доходів найвживанішою є трифазна. Аргументів на користь такого твердження два:

- 1) трифазна модель дає змогу досить чітко розмежувати застосовувані злочинцями методи і відповідно побудувати методику виявлення сумнівних операцій;

- 2) поділ процесу відмивання брудних грошей на три стадії дає змогу визначити підходи до регулювання

певних економічних сфер з метою обмеження сумнівних операцій.

Третя стадія відмивання брудних грошей — їх вкладення у високодохідні галузі економіки — зазвичай супроводжується гучними скандалами фінансово-політичного характеру. Вплинути на ситуацію на цьому етапі майже неможливо. Тут уже потрібно боротися з відмитими брудними грошима, але ж усім відомо, що запобігти хворобі легше, ніж лікувати.

Перша фаза відмивання брудних доходів — розміщення — є технічною. Запобігти їй легше і логічніше шляхом адміністративних обмежень. Зазвичай ці обмеження стосуються використання готівки. Такого роду перепони для відмивання брудних грошей існують і в Україні. Це, зокрема, законодавче регулювання діяльності з обміну валют, торгівлі банківськими металами, обмеження на вивіз готівки тощо. Як би не дратували пересічного громадянина ці заходи, вони, зрештою, як гірка пігулка, на користь суспільству.

На другому етапі — розгалуження незаконно одержаних доходів — простих адміністративних обмежень замало. Хоча надмірна зарегульованість фінансової сфери призводить до унеможливлення роботи добросовісних підприємців і, як наслідок, до загальноекономічного спаду. Отже, на цьому етапі виникає необхідність у послугах експерта, який, керуючись знаннями та досвідом, міг би з усієї сукупності господарських і фінансових операцій виділити саме ті, які пов'язані з відмиванням брудних грошей. На роль таких експертів цілком підходять фінансові установи, насамперед банки.

Підійти до організації такої експертизи можна з двох позицій. Перша — суто технічна: експерту повідомляють перелік ознак, за якими він має здійснити відбір і зібрати докази (документи). Нам ближча друга позиція — неформальна, коли експерту повідомляють лише загальний напрямок пошуку. Далі він самостійно визначає та формалізує критерії відбору, підбирає певні операції, збирає докази та в підготовленому вигляді передає матеріали правоохоронним органам. Саме в цьому, очевидно, має полягати законодавча вимога про встановлення суб'єктом первинного фінансового моніторингу процедури такого моніторингу [1]. Це фактично означає, що експерт має самотужки розробити методику розкриття злочину з відмивання брудних грошей.

Нічого неможливого в цьому немає. Головне — підійти до справи з правильних методологічних позицій. Але це

вже тема іншої статті. У межах даної публікації спробуємо вирішити останнє питання: що з цього всього вийде?

ЩО З ЦЬОГО ВИЙДЕ?

Якщо виходити з логіки невинного оптиміста та бравого вояка Швейка, — ще ніколи не було, щоб воно якось не було. Але хотілося б, щоб було не абияк, а добре.

Та ситуація, яка склалася в галузі боротьби з відмиванням брудних грошей в Україні, вірогідно, не сприятиме ефективності цієї боротьби. Відмивання незаконно одержаних доходів — це передовсім злочин. Боротьба зі злочинністю — справа правоохоронних органів. Отже, інформація, надана експертами (суб'єктами первинного фінансового моніторингу), потрібна в першу чергу правоохоронцям. Обсяги цієї інформації такі, що обробити її можна тільки автоматично. Машинна обробка інформації передбачає її стандартизацію, а про це користувачі якось не подбали. Та це не найстрашніше. Найгірше — законодавча плутанина з поняттями обов'язкового, внутрішнього та первинного фінансового моніторингу і обов'язок суб'єктів первинного фінансового моніторингу самим розробляти власні методики виявлення операцій з відмивання грошей. Методик вочевидь буде стільки, скільки суб'єктів первинного фінансового моніторингу. А це означає, що до правоохоронних органів надходитиме інформація різної якості. Практичне застосування такого матеріалу викликає великий сумнів.

Розв'язати проблему цілком можливо, застосовуючи знову ж таки методологію, але вже на державному рівні. Для цього потрібно провести чітку законодавчу межу між внутрішнім та обов'язковим фінансовим моніторингами.

Методика обов'язкового фінансового моніторингу, чіткі формалізовані ознаки відбору операцій не можуть бути результатом творчості фахівців фінансової установи. Така методика має бути до неї просто доведена. Фінансова ж установа повинна діяти в межах технічного підходу до експертизи: порівняв — впізнав — зареєстрував — повідомив. Ніякої творчості!

А от внутрішній фінансовий моніторинг — це якраз справа творча. Його суть полягає в розробці фінансовою установою додаткових критеріїв для виявлення підозрілих операцій. Результат внутрішнього фінансового моніторингу цілком логічно є уп-

равлінським, тобто таким, що використовується для внутрішніх потреб. Цей розклад, щоправда, для правоохоронців складний у плані доступу до результатів та методик внутрішнього фінансового моніторингу. Для такого доступу з фінансовими установами доведеться співпрацювати, а правоохоронні органи це не дуже вміють.

Розмежування обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу дасть змогу фінансовим установам (і банкам зокрема) розставити крапки над "і" в організації своїх бізнес-процесів. Моніторинг стає проблемою суто технічною і додає ще одну-дві звітні форми на додаток до вже діючих. Рішення ж щодо повідомлення компетентним органам результатів внутрішнього фінансового моніторингу не тільки можуть, а й повинні прийматися колегіально. Колегіальність прийняття рішень узагалі є характерною рисою банківського менеджмен-

ту, порушувати його в окремому питанні недоречно з двох причин:

- 1) колегіальність прийняття рішень дає певну гарантію їх обґрунтування;
- 2) при колективному прийнятті рішення виникає психологічний ефект поділу відповідальності. Погодьтеся: боротися сам на сам з організованою злочинністю навіть в "окремо взятому" банку — справа безнадійна.

Література

1. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28.11.2002 року № 249-IV // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 283.
2. Кримінальний кодекс України // Голос України. — 2001. — № 25—26.
3. Закон України "Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом" від 17.12.1997 року № 738/97-ВР.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй "Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин" від 20 грудня 1988 року // Правова система "Ліга". — файл MU88K01U.LHT.

5. Соловьев Н.И. О легализации доходов, полученных незаконным путем, и их налогообложении // Москва: "Налоговый вестник", 2001, № 51.

6. Котке К. Грязные деньги — что это такое? — Москва: "Дело и сервис", 1998. — С. 65.

7. Попович В.М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. Банк — Фірма. Проблеми економічної злочинності. Насильна книга з питань банківської та економічної злочинності. — Київ: КШК ДПФ "Дія-плюс", 1994. — 320 с.

8. Пратт А. Лестер. Обманные операции в банковском деле. — Москва: "Перспектива", 1996. — С. 14.

Погляд на проблему

Петро Решетніков

Начальник управління банківських технологій
Асоціації українських банків

Охорона банків: чи є альтернатива Державній службі охорони?

Піднята автором тема — одна з найбільш актуальних для банківської системи України. Асоціація українських банків послідовно та стійко обстоює справедливість, домагається найшвидшого розв'язання цієї проблеми на законодавчому рівні.

Законом України "Про Національний банк України" на НБУ покладено повноваження щодо "встановлення для банків правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна" (стаття 7) і "визначення вимог стосовно технічного стану та організації охорони приміщень банківських установ" (стаття 33). Враховуючи норми цих статей та положення Закону України "Про банки і банківську діяльність", які закріплюють за банками економічну незалежність і відповідальність за зобов'язаннями всім своїм майном, Національний банк прийняв документи стосовно створення ефективної системи охорони банків на принципах партнерських стосунків між банками та

суб'єктами охорони. Це — Інструкція "Про вимоги з організації охорони установ банків України", затверджена постановою Правління НБУ від 28.03.2001 р. № 134, та Положення "Про вимоги щодо технічного стану приміщень установ банків України", затверджене постановою Правління НБУ від 01.10.2001 р. № 413. Зазначені нормативно-правові акти пройшли державну реєстрацію в Міністерстві юстиції України, крім того, Інструкція "Про вимоги з організації охорони установ банків України" погоджена також із Антимонопольним комітетом України.

Інструкція № 134 містить загальні вимоги до організації охорони банківських установ та, насамперед, спрямована на посилення технічної

захищеності касових сховищ, забезпечення всіх зайнятих у сфері охорони суб'єктів рівними можливостями надання банкам охоронних послуг. Вона передбачає створення банками власних служб охорони та право вільного вибору (на свій розсуд) охоронної фірми. В Інструкції визначено основні вимоги та принципи, якими повинна керуватися установа банку, дбаючи про належні умови зберігання готівки та цінностей. Зокрема передбачено посилення технічної захищеності відповідних приміщень банківських установ та залучення сил реагування на сигнали тривоги від засобів охоронної та тривожної сигналізації.

Викладені вище принципи охорони банків відповідають загальноєвро-

пейським вимогам та активно втілюються країнами з перехідною економікою (Росія, Литва, Польща тощо), де питання безпечного функціонування банківських установ не менш актуальні, ніж в Україні.

Необхідність внесення Національним банком змін у систему охорони банків викликає низкою чинників.

По-перше, розвиток ринкових економічних відносин в Україні призвів до перерозподілу власності та створення внаслідок цього приватних банків.

По-друге, на час прийняття НБУ Інструкції № 134 та Положення № 413 послуги озброєної охорони банкам надавала Державна служба охорони при Міністерстві внутрішніх справ України (ДСО), створена згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 року № 615 (ДСО організовано на базі підрозділів охорони при органах внутрішніх справ). За чинним законодавством України тільки відповідні підрозділи Міністерства внутрішніх справ та Державна служба охорони мають право на застосування до злочинців вогнепальної зброї при виконанні функцій охорони. Внаслідок цього ДСО фактично стала монополістом на ринку послуг озброєної охорони у банківській сфері.

По-третє, ринок охоронних послуг регулюється відомчими актами, що стримує формування конкуренції між суб'єктами охорони у сфері охорони банків.

І донині в державі відсутні найважливіші законодавчі акти, які забезпечували б формування сфери охоронних послуг в Україні на ринкових засадах.

Взаємовідносини між банківськими установами та держохороною є неоднозначними. На перший погляд, ці стосунки мають бути партнерськими. Банки довіряють охорону цінностей озброєним представникам Державної служби охорони, а вони безпосередньо виконують покладені на них обов'язки, на чому й будується фундамент добрих стосунків. І за багато років співпраці ділові стосунки між сторонами справді переросли у партнерство.

Але, на жаль, упродовж останніх чотирьох років підрозділи держохорони почали щорічно підвищувати вартість охоронних послуг. Так, у жовтні 2001 року ДСО запропонувала банківській системі радикальне підвищення вартості послуг (у 1.5—2 рази), посилаючись при цьому на Указ Президента України від 31.08.2001 р. № 771/2001, що, зауважимо, передба-

чав виплату надбавок тільки тим особам зі складу МВС, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету України. Тобто говорити про загальне підвищення вартості охоронних послуг не було юридичних підстав. Це призвело до протистояння і загострення відносин між охороною та банками у 2001—2002 роках.

Тоді охоронці повели себе не як партнери, а вдалися до тиску (знімали охорону на кілька днів, подавали позовні заяви до суду, в односторонньому порядку розривали договори про охорону, відмовлялися супроводжувати касирів з грошима, що destabilізувало роботу банківських уста-

Національний банк України у питаннях визначення вимог стосовно технічного стану та організації охорони приміщень банківських установ керується відповідними нормативно-правовими актами. Ці документи базуються на принципах партнерських стосунків між банками та суб'єктами охорони і відповідають загальноєвропейським вимогам

нов). І все це — аби отримати від банків додаткові кошти, що не мало ні достатнього економічного обґрунтування, ні юридичних підстав.

Таке протистояння виникло з однієї причини: на ринку озброєної охорони діє лише одна структура, яка відповідно до чинного законодавства має право використовувати вогнепальну зброю, надаючи послуги з охорони. Для банків — це ДСО при МВС України. Відтак ДСО посіла домінуюче (монополістне) становище на ринку озброєної охорони банків, що суперечить конституційним принципам підприємницької діяльності, закріпленим статтею 42 Конституції України. Адже держава обстоює захист конкуренції у підприємстві: не допускаються зловживання монополістним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція.

За цих обставин банківська система була вимушена «вести оборону» та захищати свої економічні інтереси й юридичні права. Асоціація українських банків звернулася до Кабінету Міністрів, а останній доручив Антимонопольному комітету провести перевірки підрозділів ДСО на предмет дотримання ними антимонопольного законодавства стосовно ціноутворення вартості охоронних послуг. За результатами перевірок та досліджень, здійснених Антимонопольним

комітетом навесні минулого року, встановлено та підтверджено той факт, що в окремих областях України ДСО займає домінуюче становище на ринку охоронних послуг та зловживає цим при встановленні цін на послуги, надані банківським установам. У зв'язку із цим Антимонопольним комітетом відкрито низку справ на порушників та стягнуто з них відповідні штрафи.

Можливо, саме ця обставина і спонукала Державну службу охорони у квітні 2002 р. звернутися до Господарського суду м. Києва з позовною заявою проти АУБ «Про захист ділової репутації та відшкодування моральної шкоди». У цій заяві ДСО просила суд: визнати дії Асоціації українських банків такими, що плямують ділову репутацію служби охорони та завдали їй моральної шкоди; зобов'язати АУБ офіційно письмово вибачитися перед позивачем; стягнути з АУБ (яка існує, до речі, на членські внески банків — Авт.) суму в розмірі один мільйон гривень, а також витрати на сплату державного мита та інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Навряд чи такі відносини є партнерськими. За рік, що минув від подання першої позовної заяви ДСО до АУБ з ініціатиивою Держохорони, відбулося сім слухань у різних судових інстанціях. Остаточне рішення поки що не прийнято, але судові установи відмовляли Держохороні у задоволенні позову.

Тим часом в інтерв'ю, опублікованому «Українською інвестиційною газетою» 26 листопада 2002 року, начальник Державної служби охорони В.І. Шаповал заявив: «Зараз нас цілком справедливо звинувачують у тому, що ми водночас є монополістом на ринку послуг безпеки і контролюємо приватні охоронні організації». Здавалося б, питання, що становило суть позову стосовно монополістного становища ДСО, вичерпано. Та значена заява у пресі не поставила крапку в протистоянні ДСО з АУБ, і судовий процес триває.

За логікою подій останніх років, ДСО, напевно, підвищуватиме ціни на свої послуги і вже зараз пропонує нові розцінки банкам, посилаючись у донецькому, заборізькому регіонах на Указ Президента України «Про надбавки військовослужбовцям Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України та Управління державної охорони України

за безперервну службу” від 5 травня 2003 року № 389/2003, а в київському — на підвищення рівня мінімальної зарплати у 2003 році до 185 грн.

Підвищення оплати за охорону знижує рентабельність банківського бізнесу, збільшує вартість кредитів, що суперечить державній економічній політиці та зусиллям банків, спрямованим на здешевлення банківських послуг.

На розгляд Верховної Ради України подано ряд законопроектів, які так чи інакше стосуються взаємовідносин між банківською системою (НБУ, комерційні банки) та Міністерством внутрішніх справ України (МВС, ДСО) у питанні охоронного бізнесу. Ініціаторами наведених нижче законопроектів є народні депутати.

1. “Про внесення змін до Закону України “Про Національний банк України” № 1050-Д (щодо введення до спільної компетенції НБУ і МВС питань захисту коштів та інформації, що знаходяться у банківських установах). Мета — втручання у компетенцію НБУ щодо визначення вимог до технічного стану та організації охорони банківських установ, що суперечить статті 6 Конституції України, якою передбачено, що органи законодавчої, виконавчої, судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і згідно із законами України.

Кожний орган державної влади наділено певною компетенцією, в рамках якої він використовує свої права, виконує обов’язки і приймає нормативно-правові акти. Різні органи влади не можуть мати однакову компетенцію, а отже, спільно приймати нормативно-правові акти та встановлювати певні правила щодо врегулювання одних і тих же суспільних відносин.

2. “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань ліцензування” № 1050 від 22.05.2002 р. Проектом передбачається внести зміни до Законів України “Про Національний банк”, “Про банки і банківську діяльність” та “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, згідно з якими операція інкасації коштів вилучається з переліку банківських операцій, які можуть надавати банківські установи, з функцій ліцензування НБУ, які зараз він виконує, та вноситься до переліку видів господарської діяльності, ліцензування яких здійснюватиме відповідний державний уповноважений орган.

Прийняття цього законопроекту призведе до негативних наслідків,

оскільки:

— ліквідується діюча система інкасації через банківську систему;

— комерційні банки втратять право на банківську послугу з інкасації грошових коштів клієнтів;

— суб’єкти господарювання не матимуть змоги вибирати, кому довірити інкасацію;

— дедалі більше клієнтів взагалі відмовлятиметься від інкасації грошей у зв’язку зі зростанням вартості цієї послуги, яку диктуватиме тільки держохорона з її виключним правом на використання вогнепальної зброї;

— ДСО забезпечить собі монополне право на послуги з інкасації.

Отже, банківська система вимушена взяти участь у формуванні ефективного конкурентного ринку охоронних послуг в Україні. Це передусім передбачає розробку відповідного законодавства, що регулює охоронну діяльність (закони “Про зброю” та “Про охоронну діяльність”). Якщо Верховна Рада не може прийняти їх вже протягом останніх 7—8 років, то ці законопроекти, очевидно, не відповідають сучасному рівню суспільно-економічного розвитку

Нині на ринку озброєної охорони діє лише одна структура, яка відповідно до чинного законодавства має право використовувати вогнепальну зброю, надаючи послуги з охорони. Для банків — це Державна служба охорони при МВС України. Чому ж у нас досі не сформований ефективний конкурентний ринок охоронних послуг?

ку в державі. Законопроект із реєстраційним номером 1241 “Про охоронну діяльність”, прийнятий Верховною Радою 28.11.2002 р. у другому читанні, не відповідає принципам Конституції України щодо рівності прав суб’єктів господарювання та антимонопольному законодавству у сфері захисту економічної конкуренції.

Законопроект порушує положення статей законів “Про Національний банк України”, “Про банки і банківську діяльність” у частині визначення вимог стосовно технічного стану та організації охорони приміщень банківських установ. Даний законопроект встановлює пріоритет та надає переваги на ринку озброєної охорони одній структурі — ДСО при МВС України, що неминуче призведе до ще більших зловживань через її монополне становище на ринку охоронних послуг при встановленні вартості охорони. Деякі положення зако-

нопроекту відкривають шлях для зацікавленості МВС у присутності на зазначеному ринку однієї лиш ДСО, бо кошти податку на прибуток та податку на додану вартість послуг підрозділів, підприємств та установ Державної служби охорони щороку зараховуються на окремий субрахунок єдиного казначейського рахунку державного бюджету України і спрямовуються на фінансування потреб Міністерства внутрішніх справ. До законопроекту “Про охоронну діяльність” надійшли суттєві зауваження від Української федерації працівників недержавних служб охорони, Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, Антимонопольного комітету України, Міністерства юстиції України, Національного банку України та Асоціації українських банків. Є всі підстави стверджувати, що законопроект “Про охоронну діяльність” у запропонованій редакції не створює передумов для розвитку конкуренції на ринку охоронних послуг, а його концепція в цілому потребує докорінного доопрацювання.

Слід зауважити, що у більшості пострадянських держав створено правову базу, яка забезпечує конкурентне середовище для функціонування охоронних суб’єктів на ринку. Так, у Росії охоронна галузь регулюється трьома законами, а закон “Про зброю” діє з 1997 року. У Казахстані в 1998 р. прийнято закон “Про державний контроль за оборотом окремих видів зброї”, а в 2000-му — закон “Про охоронну діяльність”.

Досвід використання відомчої охорони НБУ, Ощадбанку, залізниці, зв’язківців, енергетиків доводить, що в багатьох випадках власна озброєна охорона набагато ефективніша за охорону “від ДСО”. Проте банкам на законодавчому рівні не надано права володіння вогнепальною зброєю для здійснення функцій охорони грошей та цінностей, переданих їм на зберігання.

Банківським установам довірили збереження та управління грошима всієї держави. То чи можна вважати обгрунтованими заяви проти надання банкам можливості самостійно виконувати функції охорони банківських приміщень, а також грошей і цінностей, які знаходяться у них на зберігання?

У зв’язку з відсутністю законів, що регулюють охоронну діяльність в Україні, домінуючим становищем Державної служби охорони на ринку озброєних охоронних послуг і прагнен-

ням МВС та ДСО шляхом лобіювання у Верховній Раді України розглянутих вище законопроектів забезпечити Держохороні домінуюче становище не тільки на ринку охоронних послуг, а й у сфері інкасації, виникає нагальна необхідність на законодавчому рівні надати банківським установам право володіння вогнепальною зброєю для виконання функцій з охорони банківських приміщень та грошей і цінностей.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася на ринку охоронних послуг, Асоціація українських банків дійшла висновку про необхідність внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність” стосовно надання банківським установам права використовувати вогнепальну зброю для охоронних функцій. Пропозиція АУБ була розглянута НБУ, який підтримав ініціативу банків та подав до парламенту відповідний законопроект. У Верховній Раді його зареєстровано за номером 3223.

Автори законопроекту № 3223 вважають, що він буде першим у низці інших законів, які забезпечать ринкове функціонування сфери охоронних послуг, а тому його прийняття з нетерпінням чекають як банкіри, так і альтернативні ДСО суб'єкти охоронної діяльності.

Водночас робоча група АУБ, яка опрацьовувала пропозиції до законопроекту, дійшла висновку, що після прийняття змін до Закону “Про банки і банківську діяльність” стосовно вогнепальної зброї банки не “стануть у чергу” за зброєю, утримання якої на балансі потребує певних матеріальних витрат, крім того — персональної відповідальності голови правління банку за надійне збереження та правове її використання. Тому окремі банки й надалі користуватимуться послугами Держохорони. Вони мають право на вибір.

Тема створення конкурентного ринку послуг озброєної охорони була винесена на засідання “круглого столу”, яке відбулося у березні поточного року з ініціативи Національного банку України, Комітету Верховної Ради з питань фінансів і банківської діяльності та АУБ. Учасники засідання зазначали, що на ринку охоронних послуг має бути достатньо місця для всіх бажаючих працювати у цій галузі. А ДСО має виконувати ті функції, які їй надасть законодавство.

Нині в Україні триває створення банківських установ (філій, відділень) різних за призначенням, видами операцій, кількістю клієнтів, обсягами

цінностей тощо. Вони з'являються як у великих містах із розгалуженою інфраструктурою підрозділів ДСО, так і у віддалених районах, де таких підрозділів немає. Ця обставина впливає на вибір та застосування різноманітних видів охорони. Нав'язування ж державою монополіста на ринку охоронних послуг для банківських установ суперечить конституційним нормам щодо підприємницької діяльності. Внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність” стосовно надання банківським установам права використовувати вогнепальну зброю для охоронних функцій сприятиме подальшій лібералізації галузі охорони банківських установ, розпочатої НБУ ще в 2001 р. з прийняттям Інструкції Національного банку № 134 і Положення № 413, та аж ніяк не погіршить умов охорони банків — навпаки, матимемо ситуацію, коли банк бере на себе повну відповідальність за збереження цінностей та вибирає для цього відповідний вид охорони.

Від редакції: Коли стаття вже була підготовлена до друку, надійшло повідомлення від прес-служби Асоціації українських банків. За результатами голосування у Верховній Раді проект Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань ліцензування” у другому читанні не набрав достатньої кількості голосів.

У результаті спільних зусиль АУБ та Української федерації працівників недержавних служб безпеки депутати Верховної Ради України у другому читанні відхилили законопроекти “Про охоронну діяльність” (реєстраційний № 1241) та “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України “Про охоронну діяльність” (реєстраційний № 1242).

Напередодні розгляду законопроекту у другому читанні президенти Асоціації українських банків О.Суго-

няко та Української федерації працівників недержавних служб безпеки (УФПНСБ) Г.Оніщенко звернулися до народних депутатів, вказавши на невідповідність багатьох положень зазначених проектів Конституції України. “Законопроект, запроваджуючи різні правові режими здійснення підприємницької діяльності у сфері охорони для суб'єктів господарювання державної і недержавної форм власності, не передбачає створення рівних конкурентних умов на ринку охоронних послуг для всіх його учасників. При цьому явна перевага надається одній структурі — Державній службі охорони, що суперечить конституційним принципам рівності суб'єктів господарювання незалежно від форм власності та безумовного обов'язку держави забезпечити відповідний рівень конкуренції на ринках”, — зазначалося у зверненні.

Крім АУБ та УФПНСБ, до відхилення згаданих законопроектів доклали значних зусиль більшість депутатського корпусу, представники Головного юридичного управління та Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, Національного банку України, Антимонопольного комітету, Міністерства юстиції та інших установ і організацій, які зробили суттєві зауваження до законопроектів щодо невідповідності їх положень багатьом конституційним принципам, зокрема в таких питаннях, як повноваження органів державної та виконавчої влади, рівність прав суб'єктів господарювання незалежно від форм власності, обмеження участі громадян в охоронній діяльності, позасудова конфіскація майна, віднесення до спільної компетенції НБУ та МВС прийняття нормативно-правових актів щодо визначення джерел фінансування органів державної влади, антимонопольного регулювання, недобросовісної конкуренції тощо.

□

Аудиторська фірма “ЗОВНІШНІНФОРМАУДИТ С”

український кореспондент міжнародної аудиторської компанії GRANT THORNTON INTERNATIONAL

- ♦ Аудит фінансової звітності банків відповідно до міжнародних стандартів аудиту.
- ♦ Компіляція фінансової звітності банків відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.
- ♦ Огляд податкової звітності банків.

Тел. 238-6621, факс. 236-6622,
вул. Фролівська 3/34, Київ, Україна, 04070.
E-mail: info@audite.com.ua

Руслан Набок

Головний спеціаліст відділу досліджень діяльності фінансово-банківської системи Центру наукових досліджень НБУ. Аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

Побудова моделі впливу недохідних активів банку на рентабельність

Піднята у статті актуальна тема впливу недохідних активів на рентабельність діяльності банку цікава як із теоретичної, так і з практичної точок зору. Автор пропонує економетричну модель, використання якої дасть змогу вивчити цей вплив і розробити автоматизовані рішення у сфері аналізу.

Досліджуючи зазначену тему, не можна було не помітити відсутності глобального бачення та глибинного, науково обгрунтованого підходу економістів до розуміння взаємозв'язку банківських показників. Більшість провідних дослідників у галузі бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, такі як В.Костюченко, Г.Шаповалова, О.Петрик, І.Чумакова, Т.Пупшис та інші, насамперед концентрують увагу на детальному вивченні окремих елементів балансу банку.

Комплексно питання недохідних активів не розглядається. Можливо, тому, що більшість учених досліджують недохідні активи як щось нерухоме — як от приміщення, обладнання тощо. Автор пропонував би вбачати в них частину живого фінансового організму — рух коштів, адже для банкіра передусім важливі саме грошові потоки. Недохідні активи можна визначити за допомогою формули, яка наочно відображає, з чого вони складаються:

$$HA = DZ + KI + HOA, \quad (1)$$

де: *HA* — недохідні активи;

DZ — дебіторська заборгованість;

KI — капітальні інвестиції;

HOA — оборотні активи.

Отже, **недохідні активи банку** — це сукупність дебіторської заборгованості, капітальних інвестицій, необоротних активів, які безпосередньо не приносять доходу та виникають з моменту здійснення банком витрат на створення (вдосконалення) власної бази з метою забезпечення своєї функціональної діяльності.

Однією зі складових недохідних активів комерційного банку є **необоротні активи**, які згідно з “Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України”, затверд-

женою постановою Правління НБУ від 11.12.2000 р. № 475, складаються з **основних засобів** та **нематеріальних активів**.

Стосовно предмета дослідження, то спеціалісти, по-перше, цілком слушно виділяють та вивчають дебіторську заборгованість¹ як один із найважливіших складових показників банківської діяльності. По-друге, увагу науковців привертають капітальні інвестиції² як елемент, що потребує ретельного теоретичного вивчення та аналізу. Коли йдеться про основні засоби, більшість дослідників зосереджується на питаннях обліку, які є актуальними в наш час, особливо на його методологічних аспектах. Тобто бачимо часткове, поелементне вивчення недохідних активів. Автор уже торкався у своїх статтях³ питання щодо необхідності комплексного та взаємопов'язаного аналізу недохідних активів як цілісної економічної категорії, оскільки недооцінка будь-якого з них веде до розвитку негативних, а часом і непередбачуваних явищ у діяльності банків. Така ситуація і спонукала до побудови економетричної моделі, котра, на нашу думку, допоможе керівникам фінансових установ простежувати динаміку співвідношень основних параметрів та утримувати їх в оптимальних межах.

Перш ніж перейти до побудови економетричної моделі аналізу недохідних активів, слід усвідомити, що

прийняття науково обгрунтованих рішень у банківській системі тісно пов'язане з аналізом в економічному розумінні. При цьому методологічний аспект недохідних активів є складовою цілісного банківського балансу, що можна відобразити формулою:

$$A = HA + DA, \quad (2)$$

де: *A* — активи;

HA — недохідні активи;

DA — дохідні активи.

Слід зазначити, що проведення таких досліджень вимагає належної підготовки банківського персоналу, наявності відповідних технічних засобів тощо. Цій проблемі серйозну увагу приділяють щонайбільше 20—25% банківських установ. Навіть на керівних посадах не часто можна зустріти спеціалістів із необхідним рівнем підготовки.

Коротко нагадаємо читачеві основні властивості економетричної моделі. Подамо її в матричному вигляді⁴:

$$YU + XB + U = 0, \quad (3)$$

де: *Y* — матриця ендогенних змінних, що не запізнюються;

Г — матриця структурних коефіцієнтів загальних залежних змінних;

B — матриця структурних коефіцієнтів;

U — матриця збурень.

Отже, математична модель постає в ролі конвертора зовнішніх умов об'єкта *X* на характеристики об'єкта *Y*, які маємо за мету визначити.

Серед основних особливостей моделі відзначимо:

- ♦ стохастичність;
- ♦ кореляційно-регресійний взаємозв'язок між економічними величинами.

Оцінку параметрів моделі здійснимо

¹ Костюченко В., Шаповалова Г. Облік дебіторської заборгованості // Бухгалтерський облік і аудит. — 2000. — № 7, 8.

² Петрик О., Чумакова І. Облік, аналіз і аудит капітальних інвестицій відповідно до міжнародних і національних стандартів // Бухгалтерський облік і аудит. — 2000. — № 9.

³ Набок Р. Недохідні активи комерційного банку: методологічний аспект // Вісник НБУ. — 2002. — С. 56—59. № 4.

⁴ Грубер Й. Економетрія. — К.: “Нічлава”, 1999. — Т. 2. Економічні прогнозні та оптимізаційні моделі. — С. 17.

за допомогою методу найменших квадратів (ІМНК), ефективному при виконанні умов теореми Гауса — Маркова.

Будуючи нашу модель, необхідно мати найповніший обсяг даних, а також забезпечити їх однорідність і точність.

Повертаючись до недохідних активів банку, слід визначитися з основою моделі та з економічною корисністю, яку вона матиме на практиці. Виходячи з цих принципів, за залежну змінну візьмемо рентабельність, яку визначимо за формулою:

$$\text{Рентабельність} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{НА} + \text{ДА}}, \quad (4)$$

де: НА — недохідні активи;

ДА — дохідні активи.

Для дослідження впливу лише недохідних активів на рентабельність банку доцільно зафіксувати інші чинники на певному рівні, таким чином нівелюючи їх.

Запишемо формулу, за якою визначаються НА:

$$\text{НА} = x_1 + x_2 + x_3, \quad (5)$$

де: x_1 — дебіторська заборгованість;

x_2 — капітальні інвестиції;

x_3 — необоротні активи.

Отже, рентабельність буде виражена через співвідношення:

$$y = \frac{b_0}{a_1 \times x_1 + a_2 \times x_2 + a_3 \times x_3 + c_0 \times f_0}, \quad (6)$$

де: y — рентабельність;

b_0 — прибуток;

c_0 — дохідні активи;

a_1, a_2, a_3, f_0 — параметри.

Для зручності проведемо лінеаризацію даної функції:

$$\frac{1}{y} = \frac{a_1 \times x_1 + a_2 \times x_2 + a_3 \times x_3 + c_0 \times f_0}{b_0}; \Rightarrow$$

$$\frac{1}{y} = \frac{a_1}{b_0} \times x_1 + \frac{a_2}{b_0} \times x_2 + \frac{a_3}{b_0} \times x_3 + \frac{c_0}{b_0} \times f_0.$$

При розрахунку параметрів моделі (a_1, a_2, a_3) було використано середнє значення прибутку (1899.11) з метою нівелювання впливу його зміни на виявлення залежності між рентабельністю та недохідними активами.

Приведемо формулу до лінеаризованого вигляду:

$$z = \frac{1}{y}; x_0 = \frac{c_0}{b_0}; f_1 = \frac{a_1}{b_0}; f_2 = \frac{a_2}{b_0}; f_3 = \frac{a_3}{b_0}.$$

Таким чином отримаємо:

$$z = f_0 \times x_0 + f_1 \times x_1 + f_2 \times x_2 + f_3 \times x_3 + u, \quad (7)$$

де: x_0 — стале співвідношення між дохідними активами та прибутком на певну дату;

f_0, f_1, f_2, f_3 — параметри;

u — вектор залишків.

Для розрахунків скористаємося рівнянням:

$$\hat{z} = \hat{f}_0 \times x_0 + \hat{f}_1 \times x_1 + \hat{f}_2 \times x_2 + \hat{f}_3 \times x_3. \quad (8)$$

Згідно з ІМНК оператор оцінювання параметрів моделі має вигляд:

$$\hat{F} = (X'X)^{-1}X'Z, \quad (9)$$

де: $\hat{F}$ — оціночна матриця параметрів моделі;

X' — матриця, транспонована до матриці X ;

Z — матриця значень z_i .

Побудуємо економетричну модель на числовому матеріалі “Банк 1”. Вихідними даними для проведення аналізу є два масиви даних — матриці Z та X (див. таблицю 1).

є оберненим до рентабельності (y).

Як уже зазначалося, $z = \frac{1}{y}$, отже, щоб виразити рівняння рентабельності у вигляді співвідношення (6), необхідно провести у рівнянні (10) зворотні заміни. Отже:

$$y = b_0 / -57.25240977 \times x_1 + 13.00060158 \times x_2 + 2.203739409 \times x_3 + 1.581084796 \times c_0.$$

Отримана модель, яка віддзеркалює

Таблиця 1. Вихідні дані

Матриця Z	Матриця X			
2 203.42	1 359.87	1 805.45	4 299.52	50 581.49
-128.84	-88.91	2 972.81	3 806.98	51 086.38
118.11	82.81	2 750.25	3 389.64	53 097.49
226.17	170.38	4 180.76	3 410.35	43 518.04
188.70	146.89	4 263.93	3 486.48	43 052.30
600.71	456.35	4 758.08	3 626.37	43 905.09
199.02	152.44	3 217.08	3 974.61	44 649.42
117.65	91.67	2 765.78	4 007.56	44 860.71
75.83	59.70	3 491.65	3 996.60	44 782.77
61.99	48.64	4 690.03	3 814.57	45 084.90
52.12	40.37	2 554.47	3 662.85	45 226.33
50.10	39.20	3 354.96	3 607.43	45 173.14
1/рентабельність	X_0	X_1	X_2	X_3

У результаті ми підійшли до розрахунку параметрів моделі за формулою: $\hat{F} = (X'X)^{-1}X'Z$ (див. таблицю 2).

Таблиця 2. Матриця розрахованих параметрів (F)

1.581084796	f_0
-0.030306512	f_1
0.006881857	f_2
0.001166547	f_3

Таким чином, маємо сформоване рівняння лінеаризованої моделі показника z :

$$\hat{z} = 1.581084796 \times x_0 - 0.030306512 \times x_1 + 0.006881857 \times x_2 + 0.001166547 \times x_3. \quad (10)$$

Для перевірки істотності зв'язку

залежності рентабельності від недохідних активів, має значний коефіцієнт детермінації (0.6588), чим підтверджується правильність нашого вибору цієї функції.

Заслугує на увагу вивчення коваріації для отриманих розрахункових параметрів моделі. Даний аспект дослідження здійснюється за допомогою побудови дисперсійно-коваріаційної матриці ($\text{var}(\hat{F}) = \sigma_{u_z}^2 \times (X'X)^{-1}$). Ця матриця використовується для пошуку стандартних помилок та обчислення довірчих інтервалів оцінок параметрів $\hat{f}_i$, які в свою чергу перевіряють їх статистичну значущість (див. таблицю 3).

Таблиця 3. Дисперсійно-коваріаційна матриця $\text{var}(\hat{F})$

0.0007682	0.0001085	-0.0002739	0.0000107
0.0001085	0.0000939	-0.0000928	0.0000002
-0.0002739	-0.0000928	0.0008048	-0.0000571
0.0000107	0.0000002	-0.0000571	0.0000046

між заданим та розрахунковим, залежним показником звернемося до коефіцієнта детермінації (R^2). Його формула у матричному вигляді така:

$$R^2 = \frac{(F'X'Z)}{(Z'Z)}. \quad (11)$$

Отже, маємо значення коефіцієнта детермінації:

$$R^2 = \frac{5393807.539}{5401481.662} \approx 0.99858.$$

Отримане значення R^2 доводить: даний тип моделі має дуже корельований зв'язок між фактичним та розрахунковим значеннями параметра z , що

Головна діагональ дисперсійно-коваріаційної матриці відображає дисперсії оцінок параметрів $\hat{\sigma}_{f_i}^2$. За допомогою цих даних ми маємо змогу дослідити стандартні помилки оцінок параметрів нашої моделі (див. таблицю 4).

Стандартні помилки порівняємо з

Таблиця 4. Стандартні помилки оцінок параметрів моделі

Sf_0	0.0277
Sf_1	0.0097
Sf_2	0.0284
Sf_3	0.0021

відповідним числовим значенням оцінки параметра, тобто знайдемо співвідношення $\frac{S_{ji}}{|f_{ji}|}$. Як бачимо, отри-

мані значення відмінні від нуля, що свідчить про зміщеність оцінок. Елементи, розміщені поза головною діагоналлю, оцінюють коваріації між параметрами моделі.

Знак "мінус" перед оцінками варіацій $\hat{\sigma}_{f_{jfk}}^2$ вказує на те, що зростання однієї оцінки параметрів призводить до зменшення в середньому іншої, і навпаки.

Отриману економетричну модель необхідно оцінити на існування мультиколінеарності за алгоритмом Фарра-Глобера. Згідно із цим алгоритмом розраховуються три критерії:

1) критерій X_i^2 ;

2) F -критерій;

3) t -критерій.

Розрахувавши зазначені коефіцієнти, ми порівняли їх із табличними (критичними) значеннями. Критерій X_i^2 не виявив мультиколінеарності, бо табличне значення (при $a = 0.005$) 18.55 перевищує розрахункове (18.159).

Стосовно F -критерію:

F-критерії (факт)		Fтабл.=4.07 a=0.05, ступені свободи 7 та 2
F1	9.239	
F2	2.344	
F3	8.240	
F4	2.869	

Існує мультиколінеарність між x_1 —(x_2 , x_3 , x_4) та між x_3 —(x_1 , x_2 , x_4).

Щодо t -критерію:

Визначимо t-критерій на основі часткових коефіцієнтів кореляції					
t12	1.278	t23	1.441	t34	1.003
t13	4.074	t24	1.979		
t14	1.645			t-критерій (табл.)	
Присутня мультиколінеарність між x_1 — x_3 та x_2 — x_4				1.86	
				a=0.05, 8	

Отже, постає задача усунення мультиколінеарності. Можливо, вона зникне при простій зміні порядку агрегатів X . Якщо ж це не допоможе (як і в нашому випадку), доведеться вилучити певний параметр (за принципом мінімальної важливості впливу на залежну змінну).

Керуючись t -критерієм, вилучаємо з моделі один із аргументів, а саме: змінну x_2 , яка характеризувала капітальні інвестиції. Таким чином утворилася нова модель, яку досліджено за описаним вище методом. Отже, маємо (при $R^2 = 0.999$):

$$z = 1.58 \times x_0 - 0.0295 \times x_1 + 0.0017 \times x_3. \quad (12)$$

Дослідження отриманої моделі на мультиколінеарність за алгоритмом

Фарра-Глобера засвідчило її відсутність за всіма трьома критеріями, які розраховувалися:

1) розрахункове значення критерію X_i^2 становить 5.93 (при табличному значенні 11.34);

2) результат розрахунку F -критерію:

F-критерії (факт)		Fтабл.=4.26 a=0.05, ступені свободи 9 та 2
F1	1.460	
F2	2.020	
F3	3.668	

3) результат розрахунку t -критерію:

Визначимо t-критерій на основі часткових коефіцієнтів кореляції			
t12	0.202	t23	-1.841
t13	1.525	t-критерій (табл.)	1.833
			a=0.05, 9

Отже, уточнена модель відображає тенденцію до зміни залежної змінної від аргументів. Співвідношення рентабельності від HA має вигляд:

$$y = \frac{b_0}{-55.75 \times x_1 + 3.12 \times x_3 + 1.58 \times c_0} \quad (13)$$

Для наочної демонстрації адекватності отриманої моделі подамо матрицю парної кореляції (див. таблицю 5) та графічно порівняємо фактичне й розрахункове значення рентабельності (див. графік).

Економетрична модель є засобом, за допомогою якого здійснюється стохастичний аналіз.

Іншим підходом, який підтверджує правильність проведених нами досліджень, є зроблений нижче факторний аналіз рентабельності. Використавши інтегральний метод оцінки фактор-

них впливів, ми отримали для розрахунку такі формули:

• Рентабельність недохідних активів:

$$P = \frac{b_0}{x_1 + x_2 + x_3}.$$

• Загальна зміна рентабельності:

$$\Delta P = \frac{b_0^1}{x_1^1 + x_2^1 + x_3^1} - \frac{b_0^0}{x_1^0 + x_2^0 + x_3^0}.$$

• Зміна рентабельності від прибутку:

$$\Delta P_{b_0} = \frac{b_0^1}{\Delta x_1 + \Delta x_2 + \Delta x_3} \times \ln \left| \frac{x_1^1 + x_2^1 + x_3^1}{x_1^0 + x_2^0 + x_3^0} \right|.$$

Зміна рентабельності внаслідок зміни елементів недохідних активів:

♦ дебіторської заборгованості:

$$\Delta P_{x_1} = \frac{\Delta P - \Delta P_{b_0}}{\Delta x_1 + \Delta x_2 + \Delta x_3} \times \Delta x_1;$$

♦ капітальних інвестицій:

$$\Delta P_{x_2} = \frac{\Delta P - \Delta P_{b_0}}{\Delta x_1 + \Delta x_2 + \Delta x_3} \times \Delta x_2;$$

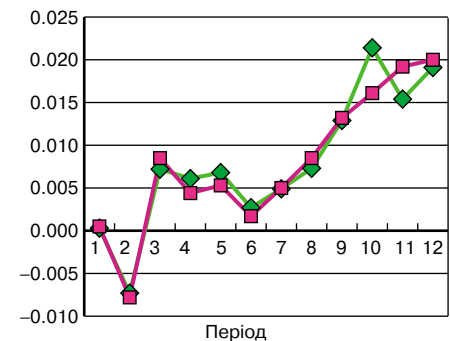
♦ необоротних активів:

$$\Delta P_{x_3} = \frac{\Delta P - \Delta P_{b_0}}{\Delta x_1 + \Delta x_2 + \Delta x_3} \times \Delta x_3.$$

Результат цифрового обчислення на матеріалах "Банк 1" подано в таблиці 6.

Факторний аналіз рентабельності недохідних активів не тільки дає змогу з'ясувати, який внесок у формування прибутку банку зробили елементи недохідних активів разом та кожен із них зокрема, а й поруч з еко-

Порівняння фактичного (Y_ϕ) та розрахункового (Y_p) значень рентабельності

Таблиця 5. Обчислення розрахункового значення рентабельності (Y_p)			
Прибуток (b_0), тис. грн.	ДА (c_0), тис. грн.	Y_ϕ , коефіцієнт	Y_p , коефіцієнт
67.20	91 383.23	0.0005	0.0003
-1 449.08	128 836.01	-0.0078	-0.0073
1 678.04	138 959.85	0.0085	0.0072
916.06	156 074.47	0.0044	0.0061
1 215.30	178 519.93	0.0053	0.0068
362.21	165 293.48	0.0017	0.0027
1 112.79	169 628.59	0.0050	0.0049
1 987.90	182 235.91	0.0085	0.0073
3 241.24	193 507.64	0.0132	0.0129
4 014.82	195 281.83	0.0161	0.0214
4 741.36	195 682.98	0.0192	0.0154
4 781.51	187 423.68	0.0200	0.0191

Таблиця 6. Розрахунок впливу складових недохідних активів на рентабельність

Показник	Позначення	Базисний показник, тис. грн.	Звітний показник, тис. грн.	Зміна показника, тис. грн.	Зміна рентабельності	
					за рахунок якого показника	зміна, коефіцієнт
Прибуток	b_0	4 741.36	4 781.51	40.15	ΔP_{b_0}	0.6343
Дебіторська заборгованість	x_1	2 554.47	3 354.96	800.49	ΔP_{x_1}	-0.7344
Капітальні інвестиції	x_2	3 662.85	3 607.43	-55.42	ΔP_{x_2}	0.0508
Необоротні активи	x_3	45 226.33	45 173.14	-53.19	ΔP_{x_3}	0.0488
Рентабельність	P	0.0922	0.0917	-0.0005	ΔP	-0.0005

нометричним аналізом його можна використовувати як самостійний засіб вирішення поставленої в статті задачі.

Підбиваючи підсумки проведених економетричного та факторного аналізів недохідних активів, зазначимо, що деякі методи математичного моделювання не зустрічають розуміння з боку економістів (вилучення пояснювальних змінних). Проте ці методи є дієвими — вони допомагають встановити визначений (кількісно) зв'язок та тенденції між економічними агрегатами. Запропоновані в даній статті моделі, без сумніву, є досить ефективними при

використанні їх як основи у процесі розробки відповідних програм для аналізу, прогнозування та прийняття оперативних управлінських рішень. Зауважимо, зазначені моделі пропонують вперше.

Завершуючи дослідження, наголоsumo на його основних моментах.

♦ Отримана економетрична модель засвідчила, що найвагоміший вплив на рентабельність мають такі елементи недохідних активів, як дебіторська заборгованість та необоротні активи.

♦ Здійснений аналіз довів, що при вивченні показників прибутковості

доцільно враховувати навіть ті елементи, які впливають опосередковано, а саме: недохідні активи. Такий підхід впритул наблизить дослідників до максимально правильного значення показника, який вивчається.

♦ Використання запропонованих у статті економетричного та факторного методів аналізу недохідних активів дає змогу фахівцям створити на їх основі необхідні програми для вирішення найрізноманітніших задач, які доводиться розв'язувати у процесі управління фінансовою установою. □

БАНКИРИ І МИСТЕЦТВО

Конкурс дитячої творчості

Незабутня зустріч

У сонячні серпневі дні, коли Україна готувалася до XII річниці своєї незалежності, святково оздоблюючи центральну магістраль столиці, підбиваючи підсумки зробленого, у центральній банківській установі відбулося теж незвичне дійство — Голова Національного банку України С.Л.Тігіпко вручив нагороди переможцям і учасникам конкурсу дитячої творчості, проведеного з ініціативи профспілкового комітету НБУ.

Яскравістю барв, різноманітністю і різножанровістю вражали роботи юних художників, виставлені в одному з приміщень на Інститутській, 9. Через вишивку і ліплення, витинанку та макраме, різьблення й малюнок, поетичне слово і гравюру наші діти відкрили перед нами той яскраво-барвистий світ життя, який ми інколи не помічаємо у життєвій суєті і який може побачити й відтворити лише дитина. 87 дітей співробітників НБУ стали учасниками конкурсу, що стартував у переддень Міжнародного дня захисту дітей і який підтвердив істину, що наше майбутнє, наша надія — у наших дітях.

Знайомлячись із дитячими роботами, важко було вирізнити найкращу, найяскравішу, бо в кожній — часточка дитячої мрії, дитячої посмішки і душі. "Роботи більшості митців виставки повністю професійні і водночас свіжі у своєму виконанні. Хай Бог дасть їм щастя та можливість реалізувати себе на користь та славу України", — такий запис залишив у Книзі відгуків Почесний президент фонду "Наша Вітчизна" М.О.Габер.

Гортаючи сторінки Книги відгуків, із захопленням перечитуєш слова подяки відвідувачів виставки, поринаєш у полон дитячих мрій, вкотре подумки відзначаєш чистоту і багатство душ наших дітей. А тому нелегка місія випала на долю комісії щодо підбиття підсумків. Щоб професійно і справедливо визначити й поцінувати боже обдарування наших дітей, таке ба-

гатограє і величю-талановитістю у своєму прояві, членам журі довелося ретельно вивчати відгуки відвідувачів виставки, неодноразово проводити засідання окремих груп комісії, прислуховуватися до думки фахівців, бо мова йшла про наших дітей.

Підтримуючи рішення журі, керівництво банку і профспілковий комітет вирішили нагородити переможців конкурсу грошовими преміями у розмірі: 200 грн. — 1 місце, 150 грн. — 2 місце, 100 грн. — 3 місце, по 50 грн. — 11 інших призових місць. Гордістю і радістю переповнювалися дитячі серця, коли вони слухали слова вітання Голови НБУ С.Л.Тігіпка та отримували із його рук нагороди. Але не лише переможці конкурсу (Падоненко Марія — 1 премія, Кузнєцова Євгенія — 2 премія, Гаркавенко Наталія — 3 премія) у той день були переповнені радістю, нагороди чекали кожного: малюків — яскраві дитячі іграшки, а старших — фотоапарати, і як незабутня згадка для батьків і дітей про це свято — фото всіх учасників конкурсу з Головою НБУ С.Л.Тігіпком і членами журі.

Спостерігаючи у ті хвилини за щирістю сонцесайних дитячих посмішок, слухаючи слова подяки від батьків за прекрасне свято, мимоволі згадуєш слова зі Святого Письма: "Вінець для стариків — сини синів, а слава дітей — батьки їх". □

Любов Гребішкова,

головний редактор відділу видавничого обслуговування господарсько-експлуатаційного управління НБУ.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.07.2003 р.	02.07.2003 р.	03.07.2003 р.	04.07.2003 р.	05.07.2003 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	354.5570	360.3800	361.4210	362.3056	362.3056
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	881.9482	884.3691	886.7500	885.9571	885.9571
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.8434	10.8456	10.8456	10.8474	10.8474
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0258	0.0258	0.0258	0.0258	0.0258
5	208 DKK	100 датських крон	81.9486	82.8453	82.7834	82.1884	82.1884
6	840 USD	100 доларів США	533.2800	533.2800	533.2800	533.2600	533.2600
7	233 EEK	100 естонських крон	38.9987	39.3418	39.3145	39.0472	39.0472
8	352 ISK	100 ісландських крон	6.9942	6.9887	6.9783	6.9871	6.9871
9	124 CAD	100 канадських доларів	393.9879	396.0911	394.4713	396.8793	396.8793
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.6032	3.6142	3.6133	3.6075	3.6075
11	428 LVL	100 латвійських латів	937.2232	937.2232	938.8732	938.8380	938.8380
12	440 LTL	100 литовських літів	176.6062	178.0092	178.2115	177.9491	177.9491
13	498 MDL	100 молдовських лейв	37.6858	37.7239	37.7391	37.7545	37.7545
14	578 NOK	100 норвезьких крон	73.5685	74.0975	74.6346	73.8672	73.8672
15	985 PLN	100 польських злотих	136.1594	139.1453	138.3577	137.3552	137.3552
16	810 RUR	10 російських рублів	1.7572	1.7585	1.7612	1.7611	1.7611
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	303.7391	303.3835	304.1626	304.0187	304.0187
18	703 SKK	100 словацьких крон	14.5990	14.8741	14.8298	14.7112	14.7112
19	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0373	0.0378	0.0381	0.0381	0.0381
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.2554	10.2554	10.2554	10.2550	10.2550
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	22.8594	23.2613	23.3769	23.2029	23.2029
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5475	0.5475	0.5475	0.5475	0.5475
23	203 CZK	100 чеських крон	19.2605	19.5021	19.4707	19.2822	19.2822
24	752 SEK	100 шведських крон	66.2796	66.9311	66.9859	66.5928	66.5928
25	756 CHF	100 швейцарських франків	393.8859	395.0488	396.4543	393.7333	393.7333
26	392 JPY	1000 японських єн	44.5037	44.5416	44.7829	45.0126	45.0126
27	978 EUR	100 євро	608.6325	615.5651	615.1385	610.9560	610.9560
28	960 XDR	100 СПЗ	747.5556	750.6831	751.2002	749.7989	749.7989

			16.07.2003 р.	17.07.2003 р.	18.07.2003 р.	19.07.2003 р.	20.07.2003 р.	21.07.2003 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	351.5021	347.2435	349.1288	349.1288	349.1288	345.2743
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	858.1999	846.7929	849.2777	849.2777	849.2777	848.0775
3	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.8308	10.8304	10.8350	10.8350	10.8350	10.8326
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0258
5	208 DKK	100 датських крон	81.2145	79.8805	80.5339	80.5339	80.5339	80.3665
6	840 USD	100 доларів США	533.2000	533.1800	533.1900	533.1900	533.1900	533.1800
7	233 EEK	100 естонських крон	38.5725	37.9543	38.2719	38.2719	38.2719	38.1826
8	352 ISK	100 ісландських крон	6.9030	6.8244	6.8641	6.8641	6.8641	6.8395
9	124 CAD	100 канадських доларів	387.2748	382.0975	382.9543	382.9543	382.9543	379.2232
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.6413	3.6424	3.6341	3.6341	3.6341	3.6422
11	428 LVL	100 латвійських латів	928.9199	924.0555	927.2870	927.2870	927.2870	925.6597
12	440 LTL	100 литовських літів	174.4023	172.4386	173.2768	173.2768	173.2768	173.4314
13	498 MDL	100 молдовських лейв	37.7971	37.8110	37.8272	37.8272	37.8272	37.8370
14	578 NOK	100 норвезьких крон	72.2141	71.0439	71.7242	71.7242	71.7242	71.4670
15	985 PLN	100 польських злотих	135.6824	133.3938	133.3391	133.3391	133.3391	133.4111
16	810 RUR	10 російських рублів	1.7462	1.7471	1.7488	1.7488	1.7488	1.7521
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	303.7236	302.5863	302.9881	302.9881	302.9881	302.4800
18	703 SKK	100 словацьких крон	14.4801	14.2500	14.3260	14.3260	14.3260	14.1638
19	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0387	0.0385	0.0385	0.0385	0.0385	0.0382
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.2538	10.2535	10.2537	10.2537	10.2537	10.2535
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	23.1193	22.6619	22.6271	22.6271	22.6271	22.3463
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5473	0.5472	0.5473	0.5473	0.5473	0.5472
23	203 CZK	100 чеських крон	18.9521	18.6296	18.7438	18.7438	18.7438	18.6208
24	752 SEK	100 шведських крон	65.9847	64.8725	65.0636	65.0636	65.0636	64.6749
25	756 CHF	100 швейцарських франків	388.9972	384.1987	389.8859	389.8859	389.8859	388.7988
26	392 JPY	1000 японських єн	45.4430	45.0130	44.9265	44.9265	44.9265	44.7545
27	978 EUR	100 євро	603.5291	593.8559	598.8257	598.8257	598.8257	597.4282
28	960 XDR	100 СПЗ	745.0174	738.7200	741.0213	741.0213	741.0213	739.4125

щодо іноземних валют, України щоденно (за липень 2003 року)

Офіційний курс									
06.07.2003 р.	07.07.2003 р.	08.07.2003 р.	09.07.2003 р.	10.07.2003 р.	11.07.2003 р.	12.07.2003 р.	13.07.2003 р.	14.07.2003 р.	15.07.2003 р.
362.3056	362.5834	363.2747	356.3046	352.1615	348.4347	348.4347	348.4347	350.9006	351.9880
885.9571	890.3159	879.7627	874.3829	870.1801	866.3202	866.3202	866.3202	872.0654	866.8528
10.8474	10.8450	10.8448	10.8380	10.8334	10.8334	10.8334	10.8334	10.8356	10.8352
0.0258	0.0258	0.0258	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257
82.1884	82.2492	81.4731	81.2190	81.4342	81.3377	81.3377	81.3377	81.1484	81.0579
533.2600	533.2500	533.2400	533.2300	533.2200	533.2200	533.2200	533.2200	533.2200	533.2000
39.0472	39.0771	38.7152	38.5986	38.6967	38.6524	38.6524	38.6524	38.5604	38.5044
6.9871	6.9789	6.9388	6.8653	6.8913	6.9078	6.9078	6.9078	6.9254	6.9034
396.8793	398.5558	395.7668	392.9830	390.9293	384.6210	384.6210	384.6210	387.3762	386.7643
3.6075	3.6096	3.6118	3.6181	3.6236	3.6286	3.6286	3.6286	3.6323	3.6354
938.8380	938.8204	937.1529	933.8529	932.2028	932.2028	932.2028	932.2028	932.2028	930.5410
177.9491	177.0242	176.4352	174.9672	175.0271	175.3898	175.3898	175.3898	174.9008	174.0322
37.7545	37.7546	37.7539	37.7618	37.7605	37.7578	37.7578	37.7578	37.7768	37.7816
73.8672	73.9597	73.0977	72.8864	73.2750	72.6897	72.6897	72.6897	72.5254	72.3940
137.3552	137.1061	136.5556	135.2601	135.9693	135.8441	135.8441	135.8441	135.7769	135.4305
1.7611	1.7604	1.7598	1.7565	1.7530	1.7561	1.7561	1.7561	1.7551	1.7485
304.0187	305.0107	304.0051	303.6076	304.5018	304.4747	304.4747	304.4747	303.9029	303.8138
14.7112	14.7242	14.5917	14.5212	14.5539	14.5397	14.5397	14.5397	14.5016	14.4684
0.0381	0.0383	0.0380	0.0380	0.0375	0.0378	0.0378	0.0378	0.0383	0.0384
10.2550	10.2548	10.2546	10.2544	10.2542	10.2542	10.2542	10.2542	10.2542	10.2538
23.2029	23.1618	23.0310	23.0027	23.1052	23.1069	23.1069	23.1069	23.0652	23.1014
0.5475	0.5474	0.5474	0.5473	0.5473	0.5473	0.5473	0.5473	0.5473	0.5473
19.2822	19.3336	19.1490	19.1065	19.1635	19.1180	19.1180	19.1180	19.0532	18.9299
66.5928	66.6163	65.8292	65.9499	66.2224	66.2734	66.2734	66.2734	66.0469	65.9705
393.7333	394.4674	389.6569	389.2345	392.3479	390.4565	390.4565	390.4565	389.6277	388.3348
45.0126	45.1569	45.1656	45.1440	45.1507	45.2983	45.2983	45.2983	45.2787	45.3218
610.9560	611.4245	605.7606	603.9363	605.4713	604.7781	604.7781	604.7781	603.3384	602.4627
749.7989	749.7849	747.5247	744.1786	746.1651	746.1421	746.1421	746.1421	745.6652	744.2988
22.07.2003 р.	23.07.2003 р.	24.07.2003 р.	25.07.2003 р.	26.07.2003 р.	27.07.2003 р.	28.07.2003 р.	29.07.2003 р.	30.07.2003 р.	31.07.2003 р.
345.4526	348.1384	349.3555	353.7771	353.7771	353.7771	353.5537	353.6373	354.0735	350.4815
848.6956	853.8558	854.9628	859.1871	859.1871	859.1871	860.6620	866.6815	865.3794	864.4116
10.8326	10.8370	10.8392	10.8436	10.8436	10.8436	10.8458	10.8458	10.8436	10.8436
0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257	0.0257
80.9233	81.3519	81.7777	82.2622	82.2622	82.2622	82.3406	82.4367	82.2374	81.9372
533.1800	533.1800	533.1800	533.1800	533.1800	533.1800	533.1800	533.1800	533.1800	533.1800
38.4518	38.6529	38.8505	39.0754	39.0754	39.0754	39.1095	39.1504	39.0584	38.9153
6.8555	6.8710	6.9093	6.9280	6.9280	6.9280	6.9404	6.9840	6.9748	6.9524
378.7236	379.1525	376.9789	381.8609	381.8609	381.8609	382.6002	385.2402	384.9401	382.4215
3.6412	3.6400	3.6397	3.6427	3.6427	3.6427	3.6387	3.5844	3.5844	3.6323
927.2696	928.8850	930.5061	933.7653	933.7653	933.7653	933.7653	933.7653	935.4035	933.7653
174.0996	174.9336	175.5730	177.4605	177.4605	177.4605	177.0362	177.0833	177.9758	176.5731
37.8464	37.8789	37.8927	37.8991	37.8991	37.8991	37.9207	37.9048	37.9024	37.8999
71.9838	72.4902	73.0535	73.9296	73.9296	73.9296	74.3672	74.6309	74.0944	74.1963
134.9726	136.1089	137.4762	138.4882	138.4882	138.4882	138.1583	138.9679	139.5372	139.2070
1.7559	1.7598	1.7570	1.7564	1.7564	1.7564	1.7584	1.7628	1.7629	1.7620
303.4450	303.3638	303.6205	305.1190	305.1190	305.1190	304.9438	304.6402	303.9394	303.5654
14.1963	14.3121	14.3979	14.5242	14.5242	14.5242	14.5490	14.5659	14.5681	14.5546
0.0384	0.0384	0.0380	0.0374	0.0374	0.0374	0.0377	0.0376	0.0370	0.0373
10.2535	10.2535	10.2535	10.2535	10.2535	10.2535	10.2535	10.2535	10.2535	10.2535
22.6223	22.7090	22.7125	22.9866	22.9866	22.9866	23.1739	23.2087	23.2661	23.1184
0.5472	0.5472	0.5472	0.5472	0.5472	0.5472	0.5472	0.5472	0.5472	0.5472
18.6266	18.7868	18.8935	19.0312	19.0312	19.0312	19.0680	19.1428	19.1152	19.0380
64.8578	65.2286	65.7593	66.4729	66.4729	66.4729	66.5685	66.8264	66.5430	66.3425
391.1836	391.8531	393.4489	394.6028	394.6028	394.6028	395.3296	395.6918	394.6854	392.9854
44.9522	44.7393	44.8057	44.7910	44.7910	44.7910	44.8432	44.6382	44.5236	44.4544
601.6403	604.7861	607.8785	611.3975	611.3975	611.3975	611.9307	612.5705	611.1309	608.8916
742.1709	743.8441	744.8500	744.8500	744.8500	744.8500	747.4563	746.7497	747.3421	742.1585

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за липень 2003 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	318.4902	18	484 MXN	100 мексиканських нових песо	51.0047
2	986 BRL	100 бразильських реалів	185.0382	19	496 MNT	10000 монгольських тугриків	47.3606
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	91.1434	20	554 NZD	100 новозеландських доларів	310.7425
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	4.4938	21	586 PKR	100 пакистанських рупій	9.2231
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.4430	22	604 PEN	100 перуанських нових сол	153.7140
6	981 GEL	100 грузинських ларі	251.5472	23	408 KPW	100 північнокорейських вон	242.4000
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	68.3850	24	642 ROL	10000 румунських леїв	1.6171
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	89.1028	25	682 SAR	100 саудівських ріялів	142.2004
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	121.6701	26	760 SYP	100 сирійських фунтів	11.5930
10	356 INR	1000 індійських рупій	114.5607	27	705 SIT	100 словенських толарів	2.6067
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6538	28	901 TWD	100 нових тайванських доларів	15.4105
12	368 IQD	100 іракських динарів	1714.7267	29	972 TJS	100 таджицьких сомоні	172.5825
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	13.1070	30	952 XOF	1000 франків КФА ВЦЕАО	9.4490
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	1784.1419	31	152 CLP	1000 чилійських песо	7.5573
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.5235	32	191 HRK	100 хорватських кун	82.1961
16	434 LYD	100 лівійських динарів	442.1157	33	156 CNY	100 юанів Женьмін'бі (Китай)	64.4276
17	470 MTL	100 мальтійських лір	1431.0932	34	255	100 доларів США за розр. із Індією	426.6240

* Курс встановлено з 01.07.2003 року. На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Монети України

Про введення в обіг пам'ятної монети "Пектораль"

Національний банк України, продовжуючи серію "Духовні скарби України", 28 липня 2003 р. ввів у обіг пам'ятну монету номіналом 100 гривень "Пектораль", присвячену неперевершеному шедевру елліно-скіфського мистецтва — золотій пекторалі (IV ст. до н. е.) із кургану "Товста Могила" на Дніпропетровщині (1971 р.). Місяцеподібна триярусна прикраса скіфського царя, за словами археолога Б.М.Мозолецького, який її знайшов, — це твір "величного симфонічного звучання і глибинного філософського змісту. Мов у краплині роси, у ній відбився не лише весь блиск, усе сяйво скіфського золота, а й висока душа цілого народу".

Монету виготовлено із золота 900 проби. Якість виготовлення — "пруф", маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 32.0 мм, тираж — 1500 штук. Гурт монети — секторальне рифлення.

На аверсі зображено витий джгут із фрагментом рослинного орнаменту, що відокремлює яруси пекторалі, у середині якого — малий Державний герб України та рік карбування монети — **2003**, розміщено кругові написи: **УКРАЇНА 100 ГРИВЕНЬ**, а також позначення металу, його проби — **Au 900**, маса дорогоцінного металу в чистоті — **31.1** і логотип Монетного двору НБУ.

На реверсі на тлі скіфського кургану зображено пектораль зі збільшеними фрагментами верхнього ярусу: вгорі — кобила з лошам на вершині кургану, внизу — двоє чоловіків вручну розтягують шкуру тварини.

Художник і скульптор — Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 100 гривень "Пектораль" є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до

всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

План випуску пам'ятних і ювілейних монет України на 2004 рік

№ п/п	Тематика	Технічні характеристики				Тираж, шт.	Орієнтовний термін уведення в обіг
		Номінал, грн.	Метал	Діаметр, мм	Якість		
Серія “Видатні діячі України”							
1	Олександр Довженко	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Липень
2	Марія Заньковецька	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Червень
3	Серж Лифар	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Лютий
4	Михайло Дерегус	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Жовтень
5	Михайло Максимович	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Серпень
6	Микола Бажан	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Липень
7	Михайло Коцюбинський	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Серпень
8	Юрій Федькович	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Липень
Серія “Літаки України”							
9	Літак “Ан-140”	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 10 000 (для України — 3 000)	Квітень
10	Літак “Ан-140”	5	Нейзильбер	35.0	Звичайна	50 000	Квітень
Серія “Народні музичні інструменти”							
11	Ліра	5	Біметал	28.0	Звичайна	30 000	Грудень
Серія “Обрядові свята України”							
12	Свято Трійці	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 10 000 (для України — 3 000)	Травень
13	Свято Трійці	5	Нейзильбер	35.0	Звичайна	50 000	Травень
Серія “Пам’ятки архітектури України”							
14	Собор святого Юра	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 8 000 (для України — 3 000)	Вересень
Серія “Славетні роди України”							
15	Родина Острозьких	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 3 000 (для України — 2 000)	Грудень
Серія “Спорт”							
16	Чемпіонат світу з футболу (2006 р.)	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 15 000 (для України — 3 000)	Лютий
17	Чемпіонат світу з футболу (2006 р.)	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	50 000	Лютий
Серія “Стародавні міста України”							
18	2500 років Балаклів	5	Нейзильбер	35.0	Звичайна	30 000	Березень
19	350 років Харкову	5	Нейзильбер	35.0	Звичайна	30 000	Липень
Серія “Флора і фауна України”							
20	Азовка	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 8 000 (для України — 2 000)	Березень
21	Азовка	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	30 000	Березень
Серія “Найменша золота монета”							
22	Лелека	2	Золото 999.9	13.92	Підвищена	До 10 000 (для України — 3 000)	Квітень
Поза серіями							
23	Золоті ворота	100	Золото 900	32.0	Пруф	До 2 000 (для України — 1 500)	Червень
24	Не вмирає душа наша, не вмирає воля (за творами Т.Шевченка)	20	Срібло 925	50.0	Пруф	До 4 000 (для України — 2 000)	Січень
25	200 років Харківському університету	5	Срібло 925	33.0	Пруф	До 7 000 (для України — 2 000)	Жовтень
26	200 років Харківському університету	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	50 000	Жовтень
27	170 років Київському національному університету ім. Т.Шевченка	5	Срібло 925	33.0	Пруф	До 7 000 (для України — 2 000)	Серпень
28	170 років Київському національному університету ім. Т.Шевченка	2	Нейзильбер	31.0	Звичайна	50 000	Серпень
29	Криголам “Капітан Білоусов”	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 10 000 (для України — 3 000)	Листопад
30	Криголам “Капітан Білоусов”	5	Нейзильбер	35.0	Звичайна	30 000	Листопад
31	Героїчна оборона Севастополя 1854—1856 рр.	10	Срібло 925	38.61	Пруф	До 10 000 (для України — 3 000)	Квітень

Валерій Калужний

Завідувач відділу економіки праці
Державного інституту праці та соціально-
економічних досліджень
Кандидат економічних наук

Те, що лідери Росії і Польщі називають шоковою терапією і переходом до ринкової економіки, насправді є маскуванням божевілля.

Малькольм С. Форбс-молодший,*

5 березня 1992 р.

Варто нагадати, що державні витрати — найважливіша складова валового внутрішнього продукту (ВВП) у будь-якій ринковій економіці. Проте донині немає однозначної відповіді на питання про оптимальну частку державного споживання у ВВП. З ним тісно пов'язана проблема вдосконалення оподаткування підприємств і громадян. Не з'ясовано також роль і перспективи розвитку державних інвестицій, особливо у країнах із перехідною економікою. Відкритим залишається і питання про межі приватизації державної та комунальної власності. А проте саме збільшення часток держави у ВВП і основному капіталі є тим чинником стабілізації, що забезпечив поступ і сучасний рівень науково-технічного та соціально-економічного прогресу в країнах із розвинутою ринковою економікою.

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО СПОЖИВАННЯ І ПОДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Економісти суперечливо оцінюють вплив величини державного споживання, вираженої у відсотках від ВВП, на економічне зростання [2]. У деяких працях виявлено негативний зв'язок, в інших [3, 4] — позитивний, але практично всі автори вказують на досить сильний позитивний вплив на зростання економіки державних інвестицій в інфраструктуру.

У ряді робіт аналізується вплив заходів бюджетно-податкової політики на темпи зростання ВВП. Зазначаються такі

* Президент і директор компанії Forbes, Inc., головний редактор журналу Forbes.

Роль державних витрат та інвестицій у ринкових економіках

Так чи інакше, але перші етапи переходу до ринкової економіки у нас відбулися. Неважко передбачити, що після закінчення періоду приватизації настане не менш важливий етап зміцнення державного сектору економіки. Вже опубліковано чи не найпершу системну працю із політико-економічного аналізу результатів десятиріччя українських реформ, у якій також подано прогностичний нарис подальших державних реформаційних завдань “другого покоління” [1].

У статті висвітлено погляди зарубіжних економістів на роль державних витрат та інвестицій, проаналізовано довгострокові тенденції відповідних макроекономічних показників у США та сформульовано деякі пропозиції, спрямовані на вдосконалення економічної політики в нашій країні.

факти негативного впливу системи оподаткування:

1) високі податки не стимулюють накопичення капіталу й збільшення інвестицій;

2) податкова система може негативно впливати на масштаби досліджень і розробок, а також венчурні інвестиції у пошукові проекти. За сучасними уявленнями, ці напруги відіграють ключову інноваційну роль у розвитку економіки;

3) надмірний прибутковий податок на доходи громадян скорочує пропозицію праці й інвестиції в “людський капітал”;

4) некоректно встановлені податки можуть призвести до неефективного галузевого розподілу капіталу та праці — окремі галузі економіки через диференціацію податкового навантаження на прибутки підприємств стають неконкурентоспроможними [5].

Рівень оподаткування визначає величину державних витрат. Встановлено, що збільшення обсягу податкових надходжень (і відповідно державних витратів) позитивно впливає на економічний розвиток за кількома напрямками, а саме:

1) витрати на освіту й охорону здоров'я підвищують ефективність економіки внаслідок поліпшення якості “людського капіталу”;

2) державні інвестиції, поряд із приватними, вносять свою частку в розвиток економіки. Багато економістів найефективнішими визнають ті інвестиції, які не замінюють, а доповнюють приватні. Це стосується насамперед інвестицій у виробничу інфраструктуру загального користування (транспорт,

зв'язок тощо), де ринок не забезпечує достатніх капіталовкладень;

3) видатки на забезпечення законності та суспільного порядку підвищують рівень захисту прав власності, тож є необхідною і важливою умовою функціонування ринкової економіки.

Встановлено, що залежність темпів економічного зростання від державних витрат має вигляд “горба” [6, 7, 8]. Надмірно високі витрати потребують підвищених податків, які пригніблюють економічне зростання. Проте завелике скорочення державних витрат призводить до того, що держава не виконує ряд необхідних функцій. Рано чи пізно це теж відгукнеться зниженням темпів зростання. Отже, шкідливі як надмірно високі, так і надмірно низькі податки.

Очевидно, в кожній країні повинен існувати певний оптимум загального податкового вилучення доходів у бюджеті всіх рівнів. Цей оптимум можна визначити емпірично, вивчаючи вплив рівня державних витрат на темпи зростання. Попри те, що відповідні дослідження дають суперечливі результати, вплив державного споживання і загального рівня податкових доходів держави на зростання ВВП завжди оцінюється як помірний. Так, за допомогою імітаційного моделювання встановлено, що потенційне зниження одночасно всіх податків на 10% спричиняє підвищення темпів зростання на 0.25 % за рік [9]. При податковому навантаженні близько 40% від ВВП зниження податків на 10% збільшує темпи зростання на 0.63 процентного пункту.

На основі економетричного аналізу по-

казників ряду країн ефект скорочення податкового навантаження на 10% від ВВП оцінюється на рівні 0.72 % додаткового зростання за рік [10]. Ця оцінка уточнена з урахуванням непрямого впливу зниження податків на збільшення інвестицій до 1.28% [9].

Зафіксовано також позитивний зв'язок економічного зростання з рівнем витрат уряду і негативний — із рівнем податкового навантаження (за умови скорочення витрат на 10% від ВВП темпи зростання збільшуються на 0.7—0.9 процентного пункту) [11]. Таким чином, оцінений ефект скорочення бюджетних доходів і державного споживання на 10% від ВВП коливається між від'ємною величиною і додатковими 0.6—1.3 % приросту ВВП.

Американські економісти встановили: кожен відсоток зміни обсягу внутрішніх фінансових ресурсів компаній за рахунок зниження податків викликає короткострокову зміну обсягу приватних інвестицій в обробній промисловості всього на 0.1—0.15 %, а кожен відсоток зміни рівня завантаження виробничих потужностей — приблизно на 0.7—1 % [12]. Було з'ясовано: якщо недовантаження потужностей перевищує оптимальний рівень, то підвищення норми амортизації, введення у дію податкової знижки з інвестицій або зменшення податкової ставки на прибутки корпорацій не можуть призвести ні до чого іншого, як до перерозподілу прибутків унаслідок розподілу податкового тягаря [13]. Не слід також переоцінювати абсолютні розміри впливу процентної ставки на інвестиції в основний капітал. Зміна процентної ставки істотно впливає на інвестиції в житлове будівництво і темпи зростання споживчого кредиту, але значно помірніше — на виробничі капіталовкладення.

Коли очікуються вищі прибутки, інвестиції в основний капітал зазвичай зростають навіть при підвищенні процентної ставки та податкового навантаження на прибутки корпорацій. Коли ж такі сподівання безпідставні, виникає проблема недостатнього накопичення капіталу за умови надлишку грошових заощаджень і внутрішніх фінансових ресурсів підприємств. Потенційний капітал у тій чи іншій формі вивозиться за кордон.

Парадоксально, але в сучасних перехідних економіках низький рівень інвестицій також не пов'язаний із нестачею заощаджень. Так, у Росії в 1999 р. валові заощадження становили 25.5%, а валові накопичення — 15.1% від ВВП, оскільки інші заощадження були інвестовані в іноземні активи [2]. В Україні в 2000 р. валові заощадження становили 24.6%, а валові накопичення — 19.7 % від ВВП. У результаті чисте накопичення виявилось меншим від чистого заощад-

ження на 8 млрд. 365 млн. грн. (11 млрд. 673 млн. — 3 млрд. 308 млн.). Таким чином, проблема зумовлена недостатньою привабливістю інвестицій у тих умовах перехідної економіки, що склалися у вищезгаданих країнах.

Практично у всіх дослідженнях виявлено сильний позитивний вплив на економічне зростання державних інвестицій в інфраструктурні галузі. Зауважено також значний вплив державних інвестицій на приватні [14]. Окремі дослідники вказують на більший ефект інвестування у нове обладнання порівняно з інвестиціями в цілому [15].

Загальний теоретичний висновок економістів стосовно досліджуваної проблеми досить простий: при завищеному рівні податків ефект їх скорочення може виявитися позитивним, при низькому рівні — негативним, а при нормальному податковому навантаженні — близьким до нуля. Також зазначається, що вплив державних видатків на економічне зростання значною мірою залежить від того, на що саме вони спрямовані та за рахунок чого фінансуються [16].

Детально аналізувалася також роль переключень, пов'язаних з окремими податками. При такому аналізі загальний рівень оподатковування вважається фіксованим, а зниження окремих ставок компенсується введенням на таку ж суму податків, позбавлених переключень. З'ясувалося, що податки з прибутку і прибуткового доходу спричиняють певний негативний вплив на економічне зростання (на цій підставі роблять висновки, що для забезпечення зростання краще встановлювати коректні податки на споживання [10]). Однак цей вплив можна вважати незначним: так, ефект від 10-процентного зниження ставки податку з прибутку спричиняє підвищення темпів збільшення інвестицій максимум на 1—2% за рік [9]. Встановлено, що податки, пропорційні фонду оплати праці, негативно впливають на економіку підприємств із низькою фондоозброєністю праці [5].

Підвищений ефект дає зниження рівня оподаткування прибутку, що використовується на дослідження і розробки. Надання податкового кредиту на такі витрати суттєво стимулює дослідницьку діяльність: кожен долар від зниження податкових вилучень призводив до збільшення витрат на дослідження на 2 долари [17].

Спеціальне дослідження МВФ [18] було присвячене комплексній оцінці ефекту бюджетних реформ, які проводилися у 8 країнах, що розвиваються (в тому числі у Китаї, Індії, Мексиці, Таїланді й Чилі). Аналіз бюджетної політики та показників економічного

розвитку в період із 1978 по 1993 р. засвідчив, що найсприятливішими для зростання були реформи, які передбачали вибіркове скорочення державних витрат із переміщенням пріоритетів у бік продуктивнішого використання бюджетних коштів. Найрезультативнішими визнано державні інвестиції та видатки на освіту й охорону здоров'я.

Крім того, встановлено, що рівномірне зменшення всіх бюджетних видатків або надто масштабне їх скорочення є неефективним. Виникали "вузькі місця", які гальмували розвиток, і незабаром суттєва частина державних витрат знову відновлювалася. При проведенні подібних реформ не варто також переоцінювати результати збільшення заощаджень державного сектору: здебільшого вони приблизно наполовину компенсувалися скороченням приватних заощаджень.

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ І ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ У ПЕРЕХІДНИХ ЕКОНОМІКАХ

Нині багато економістів сходяться на думці, що податки необхідно знижувати, а розширення грошової емісії має сенс лише за певних умов. Проте сучасні підходи до стимулювання економічного зростання у країнах із перехідною економікою досить різноманітні й суперечливі.

Деякі економісти вважають залучення коштів у виробничу сферу основним чинником стимулювання економічного зростання в умовах перехідної економіки [19]. Вони пропонують організувати рефінансування виробництва центральним банком шляхом кредитування комерційних банків під заставу векселів платоспроможних підприємств, а також управляти пропозицією грошей за допомогою регулювання процентних ставок, послідовно знижуючи їх до рівня, що не перевищує рентабельності обробної промисловості. Проте цьому перешкоджає сучасна ситуація у банківській сфері.

Аналіз засвідчує, що основною перешкодою для банківських інвестицій у виробничу сферу є пов'язані з ними високі ризики, зумовлені загальною економічною нестабільністю, непрозорістю корпоративних фінансів, обтяженістю підприємств старими боргами та низьким рівнем дотримання контрактного права. У результаті інвестиційне кредитування реального сектору економіки перебуває на вкрай низькому рівні, попри те, що банки мають вільні кошти.

У країнах із перехідною економікою користується популярністю економічна політика, що базується на стимулюванні внутрішнього попиту. При цьому, як правило, пропонують одночасно стимулюва-

ЗАКОНОМІРНОСТІ ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ ТА ІНВЕСТИЦІЙ У США

ти споживчий та інвестиційний попит. Для вирішення першого завдання необхідно вжити додаткових заходів, аби підвищити доходи населення. Для розв'язання другого пропонують низку заходів щодо стимулювання інвестицій. Серед них:

- 1) зменшення оподатковування прибутку з метою збільшення його накопичення;
- 2) широке використання інвестиційних податкових пільг;
- 3) зниження ставок прибуткового податку з громадян;
- 4) державна підтримка перспективних інвестиційних проектів.

Як бачимо, потрібно одночасно вирішувати два завдання, які частково суперечать одне одному: збільшення зарплати призводить до скорочення прибутку і, отже, виснажує джерела фінансування інвестицій. Крім того, значне зростання зарплати, не пов'язане з реальним підвищенням ефективності роботи підприємств, обертається зниженням конкурентоспроможності виробництва.

Подібні пропозиції слабко пов'язані з умовами ринкового середовища. Крім того, стимулювання попиту доцільне лише за наявності жорстких бюджетних обмежень [20]. Без них результат буде у кращому разі тимчасовим.

Обґрунтовується також ще один підхід до стимулювання розвитку економіки, для якого вихід на траєкторію тривалого зростання — головна мета економічної стратегії. Для її досягнення пропонують широкий набір заходів, серед яких — податкова реформа, глибокі структурні та інституціональні перетворення.

Ключовою умовою досягнення головної мети вважають формування сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату при високому рівні економічної свободи. Необхідно забезпечити гарантії прав власності, рівних і справедливих умов конкуренції, зняти адміністративні бар'єри стосовно бізнесу, руху праці та капіталу, проводити відповідальну бюджетну і грошово-кредитну політику, спрямовану на фактичне скорочення нераціональних державних витрат.

Проте й перелічені тут завдання явно суперечать одне одному. Зміцнення державних інститутів (судової системи, державного контролю) потребує відповідного збільшення фінансування, що не відповідає завданню зниження податків і державних витрат. Зокрема, для забезпечення законності та порядку необхідно суттєво збільшити фінансування судової системи. Для викорінення корупції та поліпшення якості державного апарату необхідно підвищити заробітну плату

кваліфікованим державним службовцям, можливо, скоротивши при цьому їх загальну чисельність.

Існує загальносвітова тенденція до збільшення частки державного споживання у ВВП зі зростанням величини ВВП на душу населення, відома як закон Вагнера [21]. Вона супроводжується випереджаючими темпами збільшення державних видатків на охорону здоров'я й освіту. Скорочення ж державних витрат доцільне лише тоді, коли вони завищені порівняно з оптимальним рівнем. Так, сприятливе для інвестицій і розвитку макроекономічне середовище формується тоді, коли загальні державні витрати утримуються в межах 30—40% від ВВП [22]. Рівень таких витрат у країнах із перехідною економікою Центральної та Східної Європи, які найуспішніше подолали період реформ, у 1997 і 1998 рр. становив у середньому 43% від ВВП при середніх темпах його зростання відповідно 4.6 і 3.9%.

У літературі знаходимо також радикальні пропозиції щодо створення сприятливих умов для економічного зростання [23, 24]. На основі обмежених статистичних даних стверджується, що темпи зростання залежать головним чином від макроекономічних чинників. Основні з них — величина державних витрат і ступінь лібералізації економіки. На підставі обмежених статистичних даних доходить висновку про те, що кожен додатковий відсоток приросту ВВП у Росії можна отримати за рахунок скорочення державних витрат щонайменше на 1% від ВВП, а також шляхом збільшення бюджетного профіциту принаймні на 0.6 % від ВВП [23]. Тому для досягнення тривалих темпів зростання в розмірі 5—6% за рік необхідна подальша лібералізація економіки та скорочення державних витрат до 25—26% від ВВП (критичний аналіз цих пропозицій міститься у [25, 26]).

роаналізуємо закономірності зростання державного споживання та інвестицій на прикладі США.

У 1929 році, який передував Великій економічній депресії, питома вага загальних державних витрат у ВВП США становила всього 7.8%, у тому числі на частку штатів припадало 5.3% (динаміку питомої ваги загальних державних витрат у ВВП США в 1929—2001 рр., а також динаміку відповідного показника на рівні штатів та органів місцевої влади див. на графіку 1).

У 1934 р. відповідні показники зросли до 18.6 і 10.3% і стали головними чинниками поступового подолання кризових явищ в економіці США у 1935—1940 роках.

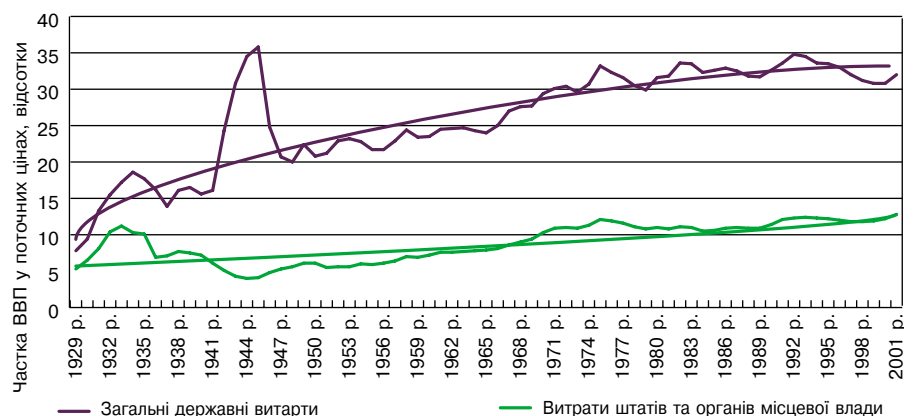
Якщо залишити осторонь роки Другої світової війни, то максимальної частки загальних державних витрат у ВВП США досягнули в 1992 р. (34.8%). На рівні штатів максимум спостерігався у 1993 р. (12.4%), потім пішло деяке зниження, і в 2001 р. частка загальних державних витрат становила 32 %, а на рівні штатів — збільшилася до 12.8%.

Випереджаючими темпами у США зростили державні витрати на поліпшення якості “людського капіталу” (охорона здоров'я, освіта, відпочинок і культура). Питома вага державних витрат у ВВП на охорону здоров'я підвищилася з 1% у 1955 р. до 7.3% у 2001 р., а на освіту відповідно з 3.3 до 5.9 % (див. таблицю 1).

Збільшення державних витрат впливає на підвищення продуктивності суспільної праці (див. графік 2) не тільки в результаті поліпшення якості “людського капіталу”, а й завдяки зростанню загальної зайнятості працездатного населення у зв'язку зі здійсненням державних поточних і капітальних витрат.

Збільшення частки державних витрат

Графік 1. Питома вага державних витрат у ВВП США в 1929—2001 роках*

*Розрахунки автора

Таблиця 1. Показники державних витрат США за напрямками у 1955, 1990, 2000 і 2001 роках (у поточних цінах)

Показники	1955 р.		1990 р.		2000 р.		2001 р.	
	млрд. доларів	% від ВВП	млрд. доларів	% від ВВП	млрд. доларів	% від ВВП	млрд. доларів	% від ВВП
Загальні державні витрати (поточні та капітальні)	90.1	21.7	1 889.5	32.6	3 023.3	30.8	3 229.0	32.0
Загальні державні витрати на охорону здоров'я, освіту, відпочинок і культуру, в тому числі:	18.3	4.4	638.0	11.0	1 239.5	12.6	1 358.8	13.5
на охорону здоров'я	4.3	1.0	304.0	5.2	653.6	6.7	733.2	7.3
на освіту	13.5	3.3	318.7	5.5	560.0	5.7	598.6	5.9
на відпочинок і культуру	0.5	0.1	15.3	0.3	25.9	0.3	27.0	0.3
Валовий внутрішній продукт	415.2	100.0	5 803.2	100.0	9 824.6	100.0	10 082.2	100.0

Джерело: Table 3.17. Selected Government Expenditures by Function // National Income and Product Accounts Tables. — U.S. Bureau of Economic Analysis. 2002 (<http://www.bea.doc.gov>).

понад 32% від ВВП практично не впливає на зростання продуктивності суспільної праці (див. графік 2); цієї межі у США досягли до початку 80-х років XX століття.

Таким чином, закон Вагнера діє лише до моменту досягнення оптимальної питомої ваги державних витрат у ВВП. Подальше збільшення частки державних витрат могло б сприяти підвищенню темпів економічного зростання лише за умови відповідного підвищення питомої ваги державних інвестицій в основний капітал реального сектору економіки.

Роль державних інвестицій у ринковій економіці однозначно позитивна, про що свідчить досвід подолання в США Великої економічної депресії та інших криз. Але необмежене зростання частки державного сектору в основному капіталі означало б перехід у перспективі до державної економіки. Цей процес не може не викликати протидію з боку підприємницьких структур у формі боротьби за зниження “надмірних”, як правило, прогресивних податків.

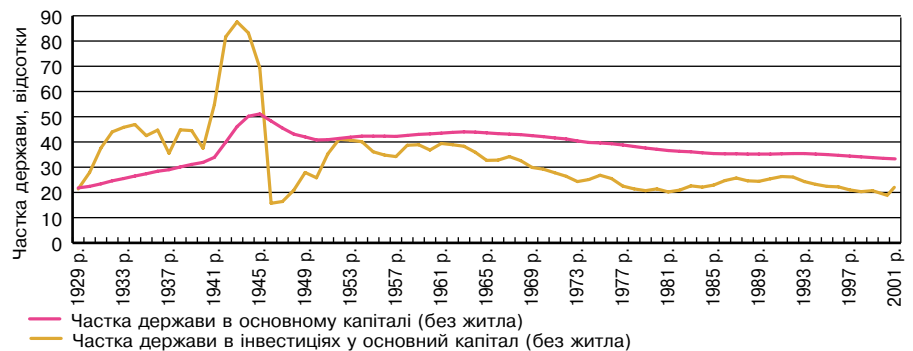
Проте без достатніх державних інвестицій дуже важко боротися за проявами та наслідками циклічного розвитку ринкової економіки. Під час Другої світової війни, яку можна розглядати як надзвичайну кризу, у США встановили повний державний контроль над розподілом матеріальних ресурсів. У результаті приватні інвестиції в основний капітал (у тому числі житло) скоротилися з 76.3 млрд. у 1940 р. до 58.5 млрд. доларів у 1944 р., а державні інвестиції зросли

відповідно з 30.5 млрд. до 247.0 млрд. доларів (у цінах 1996 р.). У 1945 р. державні інвестиції стрімко зменшилися — до 22.5 млрд. доларів, а приватні зросли до 155.8 млрд. доларів.

У 1948—1949 рр. у США вибухнула перша повоєнна криза. З метою її пом'якшення держава помітно збільшила свої капіталовкладення: у 1949 р. вони становили 49.9 млрд., у 1952 р. — 102.9 млрд. доларів.

Збільшення обсягу державних інвестицій спостерігалося також під час криз 1953—1954, 1957—1958 і 1960—1961 рр., а потім (після порушення цієї закономірності під час криз 1969—1970 і 1974—1975 рр.) — у кризових 1991 і 2001 роках.

Графік 3. Частка держави в основному капіталі та інвестиціях в основний капітал (без житла) у США в 1929—2001 роках*

*Розрахунки автора

Зазначимо, що порушення закономірності зумовлене тим, що у відповідні періоди уряд США прагнув насамперед послабити інфляцію, яка стала не менш гострою

економічною проблемою, ніж падіння обсягів виробництва. Це свідчить також про використання переважно емісійних засобів фінансування приросту державних інвестицій.

Незважаючи на вплив неоліберальних поглядів у американському суспільстві, держава останніми роками практично не втратила своєї ролі в економіці (динаміку питомої ваги держави в основному капіталі та інвестиціях в нього відображено на графіку 3): у 2001 р. їй належало 33.3% основного капіталу (без житла) при частці загальних державних інвестицій в основний капітал — 22%.

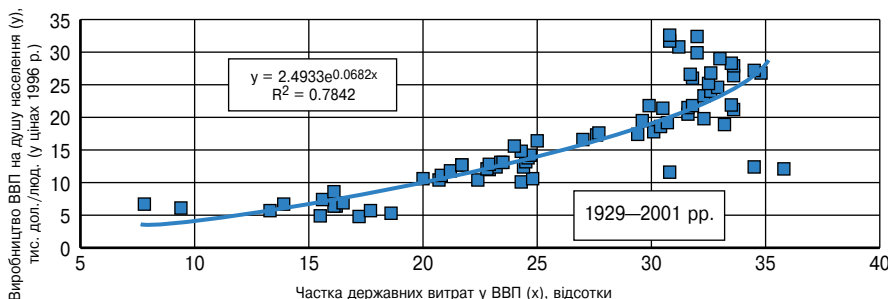
У 2002 р. уряд США фактично відмовився від концепції монетарно-лібераль-

ного управління економікою, переорієнтувавшись на пряму підтримку економічного зростання за рахунок державних ресурсів. За приблизними оцінками, обсяг бюджетної допомоги американській економіці в 2002 р. сягнув близько 50 млрд. доларів на місяць [29]. Але вже з червня 2002 р. стало зрозуміло, що стимулювати економічне зростання у Сполучених Штатах традиційними методами вже запізно.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Ігноруючи практичний досвід США та інших країн, зарубіжні радники всіх рівнів і рангів запропоновували нашій країні систему заходів, в основному адекватну “Вашингтонському консенсусу”.

Графік 2. Залежність показника виробництва ВВП на душу населення від частки державних витрат у США в 1929—2001 роках*

*Розрахунки автора

Передбачалося насамперед провести [то-тальну] приватизацію, [повне] дерегулювання економіки, в тому числі [нестримну] лібералізацію цін, валютного курсу та зовнішньої торгівлі, скорочення бюджетного дефіциту і [абсолютно] відмовитися від його монетарного фінансування (у квадратних дужках — вітчизняне сприйняття зарубіжних концептуальних настанов — *Авт.*). Насправді більшість із цих пропозицій — це замаскована спроба експортувати чергові непорозуміння на зразок “шокової терапії”. З деякими негативними наслідками їх реалізації ми вже знайомі. Зазначимо лиш те, що в 2001 р. в Україні питома вага витрат державного бюджету у ВВП скоротилася до 27.4 % (у 1995 р. — 36.9 %, без коштів Пенсійного фонду), а частка інвестицій в основний капітал за рахунок видатків державного бюджету знизилася до 6% порівняно із 22% у 1995 р. [27].

На підставі проведеного аналізу можна запропонувати деякі нововведення в економічній політиці України. Оскільки віра приватного інвестора в можливість ефективного інвестування в країні ґрунтовно підірвана (про це свідчить істотне перевищення останніми роками обсягів чистого заощадження над обсягами чистого накопичення), доцільно збільшити обсяги державних інвестицій в основний капітал. Їх необхідно спрямувати на реалізацію високоєфективних інвестиційних проектів у реальному секторі економіки (промисловості, будівництві, сільському господарстві тощо). Пріоритетними повинні бути проекти, орієнтовані на використання переважно вітчизняного устаткування, приладів, інструментів тощо.

Одним із головних джерел фінансування державних інвестицій може слугувати емісія облігацій державної позики на розбудову та розвиток народного господарства України, які найвигідніше реалізувати вітчизняним юридичним і фізичним особам під прийнятний процент і з умовою погашення номінальної вартості цінних паперів у доларовому (євродоларовому) обчисленні.

Новозбудовані й потенційно високоприбуткові державні підприємства можна здати в оренду (як це робиться в США), або продати (приватизувати) приватним особам (акціонерам). Слід зважати, що для більшості потенційних акціонерів (комерційних банків) значно вигідніше вкласти заощадження (кошти вкладників) у акції реальних, уже створених підприємств, ніж ризикувати своїми (чужими) грошима (за відсутності будь-яких гарантій їх захисту з боку держави),кладаючи їх у будівництво нових підприємств. Зрозуміло, частину ефективних підприємств слід залишити у власності держави, бо завжди вигідніше податки й дивіденди

спрямовувати у державний бюджет, а не в чиюсь приватну кишеню.

Як відомо, найважливішу частину позикових коштів нефінансові корпорації одержують, розміщуючи приватні облігації. Це потребує потужної системи фінансових посередників (приватні страхові компанії та пенсійні фонди, ощадні банки тощо), які формують масовий попит на довгострокові приватні зобов'язання. У США на розміщення приватних облігацій припадало майже 60% усіх позикових ресурсів, залучених нефінансовими корпораціями протягом 1970—1994 років. У Канаді ця частка перевищувала третину [28]. В Україні ж дану форму фінансування інвестицій пропонується видозмінити, тимчасово наділивши функцією приватного інвестора державу. Проте з огляду на наш досвід необхідно, мабуть, прийняти спеціальний закон, який гарантував би цільове використання залучених коштів та повернення державою громадських заощаджень, вкладених у державні облігації.

Дотепер прямого стимулювання капітальних інвестицій з боку держави практично не було, і саме це є найслабшою ланкою в її інноваційно-інвестиційній політиці [1, с.149]. Реалізація запропонованої новачки дала б змогу вирішити ряд вельми актуальних проблем розбудови нашої економіки.

□

Література

1. Гальчинський А.С., Гєєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. — К.: Знання України, 2002. — 336 с.
2. Гурвич Е.Т. Государственная политика стимулирования экономического роста // Экономическая экспертная группа. — М., 2000.
3. Caselli F., Esquivel G., Lefort F. Reopening the Convergence Debate: a New Look at Cross-Country Growth Empirics // *Journal of Economic Growth*. — 1996. — № 1.
4. Olson M., Sarna N., Swamy A. Governance and Growth: a Simple Hypothesis Explaining Cross-Country Differences in Productivity Growth // *Public Choice*. — 2000. — Vol. 102. — P. 341—364.
5. Калюжний В.В. Вплив податків на процес ринкового ціноутворення й економіку підприємств // *Фінанси України*. — 2002. — № 6. — С. 17—25.
6. Rebelo S. Long Run Policy Analysis and Long Run Growth // *NBER Working Paper* 3325. — 1990.
7. Barro R.J., Sala-I-Martin X. *Economic Growth*. — McGraw Hill, 1995.
8. Barro R.J. *Determinants of Economic Growth*. — MIT Press. — 1997.
9. Mendoza E., Milesi-Feretti G., Asea P. On the Ineffectiveness of Tax Policy to Alter Long-Run Growth: Harberger's Superneutrality Conjecture. — *Federal Reserve Board*

of Governors, 1996.

10. Engen E., Skinner J. *Fiscal Policy and Economic Growth* // *NBER Working Paper* 4223. — 1992.

11. McCallum, J., Blais A. *Government, Special Interest Groups and Economic Growth / Public Choice*. — 1998. — Vol. 54. — № 1.

12. Hickman B.G. *Investment Demand and U.S. Economic Growth*. — Washington, 1965. — P. 22.

13. Kaiser N.F. *Macroeconomics, Fiscal Policy and Economic Growth*. — N.Y., 1964. — P. 93.

14. Easterly W., Rebelo S. *Fiscal Policy and Economic Growth: an Empirical Investigation* // *NBER Working Paper* 4499. — 1993.

15. De Long B., Summers L. *Macroeconomic Policy and Long Run Growth*. — 1992.

16. Fisher S., Sahay R., Vegh C. *From Transition to Market: Evidence and Growth Prospects* // *IMF Working Paper*. WP/98/52. — 1998.

17. Hall B. *R&D Tax Policy During the 1980s: Success or Failure?* // *Tax Policy and the Economy*. — MIT Press. — 1993. — Vol. 7.

18. Mackenzi G., Orsmond D. *The Quality of Fiscal Adjustment and Growth* // *IMF occasion paper*. — 1996.

19. Глазьев С. Будет ли новый финансовый кризис? // *Вопросы экономики*. — 2000. — № 6.

20. Kornai J. *Transformational Recession: the Main Causes* // *Journal of Comparative Economics*. — 1994. — Vol. 19. — P. 39—63.

21. Commander S., Davoodi H., Lee U. *The Causes and Consequences of Government for Growth and Well-being*. — World Bank, 1998.

22. Gomulka S. *Output: causes and of the decline and the recovery* // *Understanding Transition*. — MIT Press. — 1998.

23. Илларионов А. Бремя государства // *Вопросы экономики*. — 1996. — № 9.

24. Илларионов А. Как Россия потеряла XX столетие // *Вопросы экономики*. — 2000. — № 1.

25. Фридман Л., Видясов М., Мельянец В. *Государственные расходы и экономический рост* // *Мировая экономика и международные отношения*. — 1999. — №№ 10—11.

26. Еремин А.М. Что потерял либермор Илларионов // *Экономическая газета*. — 2000. — № 11.

27. Україна у цифрах у 2001 році: Корот. стат. довідник. — К.: Техніка, 2002. — С. 114.

28. Энтов Р., Радыгин А., Май В., Сунельников-Мурылев С. и др. *Развитие российского финансового рынка и новые инструменты привлечения инвестиций*. — М.: Институт экономики переходного периода, 1998.

29. Хазин М. Впереди — катастрофа. *Экономические итоги и тенденции 2002 года* // *Завтра*. — 2003. — № 4.

Наші трагичії/

Свято Ощадності: спогади про... майбутнє

Одним із найбільших здобутків Незалежності, дванадцяту річницю якої ми щойно відсвяткували, є відродження національної свідомості народу. Українці все більше усвідомлюють себе як велику, своєрідну, геополітично значущу спільноту — націю з глибоким історичним корінням, багатими традиціями, могутнім економічним, людським, технологічним, культурним потенціалом і обнадійливими перспективами майбутнього розвитку.

Процесам національного самоусвідомлення і самоствердження великою мірою сприяло відродження історичної пам'яті нашого народу — повернення цілих материків славної, хоч і трагічної української минувшини — великих подій, славетних імен, високовартісних філософських, наукових, художніх творінь. А крім того — відновлення, здавалося б, назавжди втрачених надбань нашого багатовікового досвіду, самобутніх традицій — етнічних, релігійних, господарських, мистецьких тощо. В культурі, побуті, уявленнях сучасних українців усе виразніше звучать давні, традиційні мотиви. Чи мав хто гадку двадцять років тому, що на початку третього тисячоліття в Україні відродиться інститут гетьманства і діятимуть козацькі дружини, що на Дніпровських кручах знову сяятимуть сонцем бані наших національних святинь — Михайлівського Золотоверхого та Успенського соборів, що на міських і сільських майданах, як у давнину, палатимуть високі купальські вогнища, збираючи велелюдні юрми, що на стінах фешенебельних сучасних осель висітимуть правічні українські віники-обереги, з житнім і пшеничним колоссям, чорнобривцями і незмінним зубчиком часника — проти злого ока...

За дванадцять літ Незалежності з забуття повернуто багато. Багато, а проте не все. Історичний досвід українського народу — це справжня скарбниця, в якій сховано ще чимало не музейного ґибу цінностей, котрі могли б прислужитися сьогочасній Україні, збагатити її не лише в сенсі духовному, культурному, а в прямому розумінні: економічно, фінансово.

Одним із таких надбань нашого досвіду є рух за ощадність, розгорнутий у 20—30-х роках минулого століття в Західній Україні, найскравішим виявом якого було Свято Ощадності.

Що таке ощадність і чому свого часу ця ідея захопила весь європейський світ, у тому числі й західноукраїнське громадянство?

З'ясуємо сутність поняття, позаяк у наш перехідний час його часто перекручують, особливо в молодіжному середовищі, де ощадність вважають за прикмету скнарості й пожадливості.

У "Новому тлумачному словнику української мови" читаємо: ощаджувати, ощаджати — "бережливо витрачати що-небудь, економити", або ж, "ставлячись до чого-небудь бережливо, оберегати його, не давати йому зникнути"¹. Ощадлива людина "бережливо витрачає що-небудь, додер-

жуючись економії"², таким чином сприяючи їй та здійснюючи її.

Є, втім, ще одне значення, а саме: "виявляти співчуття, жаль, милосердя до чого-небудь"³, — тобто ощаджати, щадити щось або когось.

Як бачимо, первісний смисл слова "ощадність" не має найменшого негативного забарвлення — жодного стосунку до жадібності чи скнарості. Йдеться, навпаки, про чесноту. Економічність, бережливість, практичність, господарність — ось синонімічно-змістові паралелі ощадності. Тобто мова про одну з тих якостей, які сучасні науковці кваліфікують як "економічно

¹ Новий тлумачний словник української мови. — К.: Аконт, 1998. — Т. 3. — С.175.

² Там же.

³ Там же.

Тамара Смовженко

Ректор Львівського банківського інституту
Національного банку України. Доктор
економічних наук

Головна державна трудова ощадна каса
в м. Києві (1929 р.).

значущі властивості" людини⁴.

Зазначимо, що в 1920—1930-х роках у поняття ощадності вкладали глибший зміст. Її розглядали як категорію соціально-економічну, мало того — морально-етичну. Ощадність проголошували двигуном успішної господарської діяльності, характеризували як засаду економічної потуги народів і держав. Тогочасні політики, громадські діячі, економісти, фінансисти вбачали в ній засіб забезпечення стабільності й поступального розвитку економіки, запоруку добробуту — як приватного, так і суспільного. Ощадність асоціювали зі "здоровим і правильним господарюванням", заснованим на розумній економії, прагматизмі, раціональному

⁴ Стариченко Т.М. Программно-методический материал по курсу "Экономический практикум". — М., 2003.

використанні наявних ресурсів і виробничих засобів. При цьому йшлося не так про методу приватного, окремисьного господарювання, як про принципову організацію суспільного економічного життя.

У конкретнішому сенсі ощадність становила спосіб залучення і нагромадження капіталу, необхідного для розбудови національних економік. Не випадково владні структури європейських країн ревно опікувалися розвитком ощадностевого руху, підтримуючи його і морально, і матеріально. “Ощадність є й лишається однією з головних підпор господарства, яка забезпечить у майбутньому добробут”, — заявив президент Австрійської Республіки Міклас. “Заохоченням до ощадності мають опікуватися всі уряди, особливо з огляду на нинішню кризу, — вважав прем’єр-міністр Великобританії Макдональд. — Ощадність як розумне обмеження видатків... зміцнює нарід і вшляхетнює характер громадян”. “Людина, котра вміє шадити, себто відкладати кошти на завтрашній день, є особистістю сильною морально й економічно, — стверджував президент Швейцарії Мотта. — І навпаки — слабким є той, хто розтринькує свій заробіток. Те ж стосується і родин, і народів”.⁵

Аналогічні сентенції та заклики вголошували й західноукраїнські апологети ощадності. З тією різницею, що цілі ставили далекосіяніші — не лише економічні. Як відомо, по Першій світовій війні Україна була розчленована між кількома державами. Значну частину західноукраїнських земель захопила Польща, встановивши щодо корінного населення режим національного і соціального гноблення. Окупаційна влада прагнула перетворити Західну Україну на аграрно-сировинний придаток власне Польщі — центральних і західних регіонів країни, де інтенсивно розвивала промисловість. Внаслідок відбудова зруйнованої війною української економіки затяглася на десятиліття. Промисловість краю лиш у 1928 році досягла довоєнного рівня. Хоча й те було відносним здобутком: наступного року почалася світова економічна криза — одна з найжорстокіших у ХХ столітті⁶.

Властиво, підневільному українському громадянству сподіватися на сторонню фінансову допомогу не доводилося. Розраховувати можна було лише на власні, народні ресурси. То-

Власна грошова одиниця Львівського банківського інституту, яка використовується студентами в студентському банку “Галичина”.

му так гаряче лунали в Західній Україні гасла ощадності. Економічні за змістом, вони водночас набували все виразнішого політичного забарвлення. Складаючи сотик до сотика, зберемо великі мільйони, — закликали провідники ощадностевого руху. — Відтак здобудемо економічну незалежність, а потому й державну! Зрозуміло, чому ідея ощадності мала в західноукраїнському громадянстві такий гучний резонанс, чому до її практичного втілення долучилися сотні тисяч людей — селяни, ремісники, купецтво, інтелігенція, духовенство.

У цьому зв’язку доречно сказати про вже згадуваний нами морально-етичний аспект руху за ощадність. У журнальних і газетних публікаціях, рефератах, публічних виступах провідники ідеї ощадності повсякчас наголошували, що поряд з економічною вона має високу духовну вартість. Ощадність ставили в один ряд із порядністю, точністю, відповідальністю, витримкою, умінням володіти собою, обмежувати егоїстичні прагнення та забаганки. Її асоціювали з турботою про ближніх, любов’ю до родини, народу, Батьківщини. Обстоюючи “чесноту ощадності”, її апологети закликали до боротьби з такими соціальними негативами, як пияцтво, паління тютюну, прагнення розкошу й порожніх розваг, життя не за статками, гонитва за “модним, тендітним вбранням” тощо, справедливо вважаючи те марнотратством не лише матеріальним, а й моральним, духовним.

Завершуючи аналіз поняття ощад-

ності, його економічних та ідеологічних засад, наведемо одне з найповніших і найточніших тлумачень цієї ідеї, сформульоване палким пропагандистом ощадностевого руху — митрополитом Української греко-католицької церкви Андреем Шептицьким. У зверненні до громадян з нагоди Свята Ощадності, датованому 19 жовтня 1927 року, він сказав так⁷: ощадність — це вміння людини розумно користуватися даними їй матеріальними та духовними благами, а сенс її полягає у творенні могутніх підойм народного добробуту маленькими щоденними зусиллями окремих людей. Крім того, ощадність є основоположним господарським принципом, якого слід дотримуватися в житті як окремій людині, так і цілим народам, якщо людина чи народ прагнуть господарської рівноваги — тобто економічної стабільності, добробуту й упевненості в завтрашньому дні.

Окреслені Андреем Шептицьким аспекти ощадності переконують: ідеться про одну з базових, неперехідних соціально-економічних категорій, котра є актуальною і для нашої сьогодення.

Рух за ощадність зародився на початку 1920-х років у Західній Європі. Щойно закінчилася Перша світова війна, і європейські країни перебували у глибокому економічному занепаді. Для відбудови зруйнованого господарства потрібні були величезні кошти, яких вони не мали. Розраховувати на адекватне зарубіжне кредитування не доводилося; до того ж це був не кращий вихід — шлях у борги, загроза економічної (а отже, й політичної) залежності.

Безвихідь спонукала до пошуку внутрішніх резервів. Одним із них були ресурси населення. Тоді й залунало в Європі гасло ощадності. Урядові структури, фінансово-кредитні установи, кооперативні спілки, громадські організації розгорнули широку діяльність з метою залучення народних коштів для відродження національних економік.

Ідея була проста і правильна: сьогодні вкладаємо власні заощадження у відбудову господарства, а завтра, ставши на ноги, воно забезпечить добробут — усім і кожному.

До середини 1920-х років рух став масовим (згодом його навіть характеризували як “хрестовий похід” за ощадність). Крім європейських країн, до нього долучилися Сполучені Штати.

⁷ З огляду на специфіку лексики, стилістики та орфографії тогочасної західноукраїнської писемності змушені натомість прямого цитування документа обмежитися його переказом. — *Авт.*

⁵ Керманичі Європи про ощадність. — Господарсько-кооперативний часопис. — 1932. — № 1. — С. 7.

⁶ Львівщина: Історико-культурні та краєзнавчі нарис. — Львів: Центр Європи, 1998. — С. 291.

Координуючи зусилля, світова спільнота створює Міжнародний комітет ощадності, котрий невдовзі стає вельми поважною і впливовою інституцією. Вона налічувала 25 країн-членів, підтримувала тісні зв'язки з кредитно-фінансовими установами різних держав і мала дієвий агітаційно-пропагандистський апарат.

Невдовзі по створенні МКО в Мілані відбувся I Всесвітній ощаднестевий конгрес. Одним із важливих його рішень була постанова про щорічне святкування 31 жовтня Міжнародного дня ощадності. Відтоді впродовж майже двох десятиліть увесь цивілізований світ відзначав Свято Ощадності. Заініційоване із суто прагматичною метою — як засіб мобілізації коштів населення для потреб економічного розвитку, воно невдовзі перетворилося на яскраве всенародне свято — із просвітницькою, культурною програмами, участю відомих політичних і громадських діячів, економістів, фінансистів, творчих колективів.

Зауважимо, втім, насамперед економічний ефект Свята Ощадності. Численні джерела свідчать, що в ході його проведення щороку зростали кількості вкладників та обсяги вкладень. За даними Головного статистичного управління у Варшаві, впродовж 1928—1937 років сума коштів, переданих громадянами ощадним касам, збільшилася в Німеччині з 7.205 до 16.050 млн. марок, у США — з 10.386 до 12.312 млн. доларів, у Польщі — з 447 до 1.517 млн. злотих.⁸ Суттєво зросли за цей період обсяги громадських вкладень у Франції, Великобританії, Швейцарії, Італії, Швеції та інших країнах — членах Міжнародного комітету ощадності. Зазначимо, що йдеться лише про кошти, зложені населенням в ощадних касах, без урахування вкладів у державних та приватних банківських установах.

На жаль, бракує загальних статистичних даних щодо заощаджень західноукраїнського громадянства — активного учасника ощаднестевого руху. Хоча маємо чимало фактів того, що в ході святкування Міжнародного дня ощадності галицькі та волинські села, міські громади, кооперативи, навіть школи складали зі своїх заощаджених сотиків десятки й сотні злотих, використовуваних потому для підтримки національного промислового та сільськогосподарського виробництва. Завважимо при цьому бідність і нестатки підневільного українського населення Польщі...

Як уже зазначалося, в Західній Україні ідея ощадності знайшла сприятливий ґрунт і мала широкий розголос. Рух швидко став масовим і набув патріотичного забарвлення, чому вельми сприяв кооперативний характер української економіки.

Західноукраїнська кооперативна система сформувалася ще за часів австро-угорського панування на наших землях — у XIX столітті. Під час Першої світової війни вона була майже цілком зруйнована. Двадцять роки минулого сторіччя — час її інтенсивної відбудови, причому всенародної. Річ у тім, що "українська кооперація була не просто системою громадсько-господарських організацій для задоволення соціально-економічних потреб своїх членів. Для пригнобленої української нації кооперація стала засобом соціально-економічної оборони її інтересів — важливим елементом її національно-визвольних змагань. Українська кооперація була засобом господарського зміцнення і громадянського виховання широких мас у самоврядно-господарських організаціях".⁹ Специфічною її рисою було "відстоювання загальнонаціональних інтересів, навіть якщо вони не збігалися з кооперативними".¹⁰ Недарма деякі вороже налаштовані до українства польські діячі закликали до знищення української кооперації, характеризуючи її як "двадцятитисячну армію агітаторів" та "засіб політичної мобілізації українців".¹¹

Ця, міцна організаційно, економічно й політично сила і стала в Західній Україні засадою та провідником ощаднестевого руху, а точніше кажучи — руху за економічну незалежність нації. Не випадково ж на Свята Ощадності виходив із відозвами та промовами весь патріотичний квіт західноукраїнського суспільства — Кость Левицький, митрополит Андрей, Юліан Павликовський, Денис Коренець, Омелян Саєвич, Євген Храпливий, Степан Кузик, Остап Луцький, Карло Коберський, Михайло Волошин, Дам'ян Лопатинський та багато інших знаних і шанованих у народі діячів.

У 1926 році на ґрунті української кооперації постало Товариство "Ощадність" — громадська організація, котра відіграла значну роль у відродженні національної економіки й не менш важливу — в суспільно-політичному житті краю. Вона мала розгалужену структуру, провід якої становили Надзвірна Рада та Управа.

⁹ Львівщина: Історико-культурні та краєзнавчі нариси. — Львів: Центр Європи, 1998. — С. 296.

¹⁰ Там же. — С. 298.

¹¹ Там же. — С. 303.

Ощадні книжки Львівської міської ощадної каси (поч. XX ст. — 1930-ті pp.).

Другу ланку — повітові відділи, а низову — міські й сільські "ощаднестеві збірні" та "гуртки", які безпосередньо займалися залученням громадських ресурсів на потреби розвитку національної економіки.

Щойно по заснуванні товариства в Західній Україні стали святкувати День Ощадності. "Перед проведенням цих свят Товариство "Ощадність" зверталось до українців із патріотичними відозвами, закликаючи їх бути свідомими господарями, об'єднатися в спільній справі відродження української державності".¹²

В архівних фондах, бібліотеках — на позовклях шпальтах газет і часописів 1920—1930-х років — знаходимо зразки таких відозв. Їх палкі заклики, глибокі, сповнені патріотичного пафосу ідеї хвилюють донині, та, власне, й сьогодні є актуальними.

Прочитуємо, принаймні фрагментарно, одну з них, оприлюднену провідом товариства 1 жовтня 1929 року.

"Свято ощадності — це всенародний поклін гоподарній праці! Колос гаразду лиш там дозріває, де кожне покоління щоденною господарною працею доводить до цього, що своє місце оставляє нащадкам у кращому виді, ніж перебрало його від своїх батьків [...] Ощадність — найпевніший шлях до гаразду, це й дбайливість, і постійна думка про будуччину, і сильний хребет, і самопевна, горда голова. Без ощадності і найбільші придбання пропадуть марно [...] Заощаджений гріш треба складати в кооперативах. Тільки в наших господарських установах твориться із найдрібніших, але загальних вкладок **великий суспільний національний капітал**, яким можна двигнути народне господарство на вищий шабель [...] Всі разом відкладаймо хоча б сотики, що їх марно витрачаємо, а вже небавом будемо мати силу на зміцнення культури українського села, на розбудову рідної торгівлі, рідного ремесла і

⁸ Федак І. Пропаганда ощадності. — Громадсько-кооперативний часопис. — 1938. — № 44. — С. 6.

¹² Грузевич Я., Комаринська З. Ощадна справа Львова: минуле і сучасність // Вісник НБУ. — 2002. — № 11. — С. 65.

рідного промислу!"¹³

Відозви Товариства "Ощадність" мали на громадянство очевидний вплив, бо свята від року до року ставали все велелюднішими й до них долучалося все більше організацій, закладів та установ. Як уже мовилося, їх активним учасником була Українська греко-католицька церква¹⁴, крім того — товариства "Просвіта", "Рідна школа", "Українська бесіда", "Міщанське братство", Союз українських купців, Союз українців, а насамперед — національні кооперативні спілки — Центробанк, "Сільський господар", "Народна торгівля", Маслосоюз тощо, очолювані ідейно-організаційним та наглядовим проводом кооперативного руху — Ревізійним Союзом Українських Кооперативів (РСУК). За свідченням одного із пресових органів РСУКу — "Господарсько-кооперативного часопису", на початку 1930-х років участь населення у Святках Ощадності в деяких західноукраїнських повітах набула "масового розміру", а "дрібна ощадність" (тобто приурочені святкуванню вкладення громадян в ощадні каси- "збірні") стала "поголовною".

Зауважимо слово "свята". Його не випадково вжито у множині. В Україні Міжнародний день ощадності відзначали на власний манір. Попри встановлену МКО дату — 31 жовтня — Свято Ощадності празнували в різні дні й місяці. Тобто це був не одноразовий захід, а тривала, майже тримісячна акція. У Львові святкували переважно в кінці жовтня, у визначений Товариством "Ощадність" день (хоча свята і зібрання продовжувалися, бувало, й до Нового року); у повітових містах і селах — упродовж листопада-грудня: у Вінниках, скажімо, 17 листопада, у Мостиську — 25-го, у Яворові — 1 грудня, в Тереволі — 26-го (дату святкування оголошували місцеві відділи товариства).

До речі, й назви свята мало різні: в одних місцях — День Ощадності, в інших — Свято Ощадності, у ще інших — Кооперативне Свято.¹⁵

¹³ Відозва до Українського Громадянства з приводу Свята Ощадності // Про святкування Дня Ощадності на теренах Західної України: Нотатки дослідницької роботи. — Львів, 1999. — С. 6—7. (У цій та інших цитатах із видань та документів 1920—1930 років збережено особливості орфографії, правопису та стилістики тогочасного західноукраїнського письменства).

¹⁴ З огляду на "вельми благородну ціль" Товариства "Ощадність" Митрополичий ординаріат УГКЦ рекомендував священникам у дні ощадностевих свят, по завершенні недільних богослужінь, звертатися до вірних із промовами про значення економії та закликати складати заощадження на рахунки в національних кооперативних установах.

¹⁵ Господарсько-кооперативний часопис. — 1929. — № 52. — С. 8.

У західноукраїнській столиці — Львові Міжнародний день ощадності відзначали в численних установах і закладах — громадських, банківських, кооперативних, навчальних. З уже згаданого видання РСУКу — "Господарсько-кооперативного часопису" дізнаємося, що, скажімо, в 1928 році Свята Ощадності відбувалися в Духовній академії УГКЦ, читальнях Товариства "Просвіта", в Союзі українських купців, "Міщанському братстві", Товаристві українських ремісників і промисловців, Товаристві "Українська бесіда" та інших організаціях, а також в усіх, без винятку, українських школах і гімназіях Львова.¹⁶

Активну участь у святкуванні традиційно брали національні ощадні установи та кооперативні й акціонерні банки. Що й зрозуміло: це було насамперед їхнє свято, вже хоча б у тому сенсі, що в ході щорічної повсюдної пропаганди ощадності помітно зростали обсяги вкладень населення.

Щоб уявити, як відзначали Міжнародний день ощадності у провінції — повітових містечках і селах, — процитуємо одну з кореспонденцій-звітів (яких у тогочасній західноукраїнській пресі налічуємо десятки), а саме: "Свято Ощадності в Грибовичах".

"Заходом споживчої кооперативи і спілки ощадності та позичок відбулося дня 18 падолиста о год. 11-й в гарно прибраній залі читальні "Просвіти" в Грибовичах Свято Ощадності, на якому явилось не лише старше громадянство, але і вся молодь та шкільна дітвора. Свято відкрив гол[ова] Надз[ірної] Ради п. Урбан промовою про значення Свята, а управитель місцевої школи п. Когут виголосив реферат про ощадність. Діточий хор школярів popisувався співами, а ученики Іван Стеній, Петро Пудляк та учениця Дарія Урбан виголосили кілька деклямацій на теми ощадності. Свято закінчилося виступом хору старшої молоді під проводом п. Івана Щура та промовою п. Урбана, який вівзав усіх громадян до подальшої праці і боротьби за кращу долю".¹⁷

Зауважимо, втім, що свята здебільшого завершувалися не лише закликами "до боротьби за кращу долю", а цілком предметною справою — збором "дрібних ощадностей" — невеликих вкладень людей на власні рахунки в національних фінансово-кредитних установах — від "українбанків" до сільських "щадничих гуртків". Крім банків-

ських службовців, котрі приїздили у свята до провінції пропагувати ощадність, у повітах, як уже мовилося, діяли "збірники" Товариства "Ощадність", котрі в той чи інший спосіб заохочували населення до вкладень, хай навіть копійчаних, одразу ж нотуючи їх в іменних "картониках" та "книжечках", інакше кажучи — ощадкнижках.

Серед селян поширювали так звані "ощадностеві пушки" — щось на зразок домашньої скарбнички, у яку вкладник міг будь-коли вкинути зекономлений гріш. Ключ від "пушки" зберігався в ощадкасі, або ж її замикали пломбою. Через певний час касир "збірні" у присутності господаря відкривав скарбничку, забирав гроші та вписував зібрану суму в його "щадничу книжечку".

Серед чиновництва і робітництва успіх мали "в'язані вкладки", суть яких полягала у відрахуванні зі щомісячної зарплатні певного її процента (чи певної суми) на депозит в ощадкасі. Заощадження вкладник міг забрати лише по тому, як вони сягали наперед обумовленої суми, а також у разі банкрутства підприємства чи установи.

Загалом форми й методи залучення ресурсів населення були доволі різноманітними, а почасти й оригінальними. В 1932-му один із керманців Товариства "Ощадність" Остап Луцький хвалився в "Господарсько-кооперативному часописі", що того року на Мостищині "найліпше вдалися щорічні збірки... бараболі". Відтак Український кооперативний банк, окрім зібраних у повіті 8 тисяч злотих грошових вкладень, "розпоряджав" іще "4-ма вагонами бараболі, закопаної по селах", яку мав намір продати наступної весни.¹⁸

Зазначимо, що за вкладені кошти сплачувалися проценти — 4—6 відсотків річних, а також те, що "витривалих і систематичних вкладників" заохочували преміями та екскурсіями до мальовничих місцевостей.

І тогочасна західноукраїнська преса, і сучасні дослідники зауважують високу активність громадянства в ощадностевому русі, прогресуюче збільшення чисельності вкладників та обсягів вкладень, особливо у другій половині 1930-х. "Натхненні масовістю акції української ощадності, при українських товариствах почали виникати ощадно-кредитні спілки"¹⁹, зокрема таку створила "Просвіта", маючи намір у перспективі трансформувати її у власний банк — "Просвітянський".

¹⁶ Свято Ощадності в 1928 р. — Господарсько-кооперативний часопис. — 1929. — № 5. — С. 10.

¹⁷ Свій. Свято Ощадності в Грибовичах. — Господарсько-кооперативний часопис. — 1929. — № 52. — С. 9.

¹⁸ Луцький О. При добрій волі все можливе. — Господарсько-кооперативний часопис. — 1932. — № 4. — С. 7.

¹⁹ Банки Львова: минуле і сучасне. — Львів: ЛБІ НБУ, 2002. — С. 35.

У 1937 році за підтримки Українсько-го кооперативного банку подібну спілку заснувало й Товариство “Ощадність”. Створений на його засадах Фонд господарської розбудови, спираючись на масову ощадність населення, мав дієво сприяти розвитку кооперативних (зокрема промислових і торговельних) підприємств, активізувати господарське життя краю, розгорнути боротьбу з безробіттям.

Але — вже насувався “історичний” 1939 рік. У вересні, коли товариство традиційно пошавляло агітаційно-пропагандистську діяльність серед населення, готуючись до осінньо-зимових Свят Ощадності, почалася Друга світова війна — і не десь, а саме на польських та українських теренах. Поки центральні й західні території ще недавно пихатої Польщі переїздила німецька військова машина, на її східних, українських землях відбувався другий акт трагікомедії, інсценованої згідно з пактом Рібентропа — Молотова: зрихтовані на швидкуруч за вказівкою Москви “Народні Збори Західної України, обрані трудящими на демократичних засадах”, приймали “від імені трудового народу Західної України історичне рішення про возз’єднання з УРСР”.²⁰

Зразу ж після “возз’єднання” почався погром західноукраїнської кооперативної системи, в тому числі її фінансово-кредитного сектору. Численні банківські та ощадні установи краю “припинили свою діяльність. Вони були ліквідовані, їхнє майно націоналізовано”.²¹

Товариство “Ощадність” — один із двигунів західноукраїнського кооперативного руху — радянська влада, звісно, теж ліквідувала. Його провід і активісти зазнали репресій: одні втратили роботу й заробіток, інші писали пояснення в органах НКВС, ще інші пакували валізи, тікаючи за кордон. Костя Левицького — члена Управи товариства, а крім того, директора Центробанку (а ще крім того — в часи Визвольних Змагань 1917—1921 років — прем’єр-міністра Західноукраїнської Народної Республіки) заарештували й відправили у сумнозвісну московську Луб’янку; Степан Кузик, Денис Коренець, Юліан Павликовський та ще ряд діячів ощадно-стєвого руху емігрували до Німеччини; Остапа Луцького — видатного ідеолога кооперативного руху, відомого в Галичині політика, публіциста, по-

ета — заслали у концтабір в Архангельській області Росії (де він невдовзі загинув) — і так далі...

Відтак Свято Ощадності стало історією. Після Другої світової війни в Європі його вже не відзначали, а в Західній Україні, приєднаній до СРСР, тим більше: радянська влада практикувала власну методу збору громадських заощаджень, змушуючи населення “добровільно-примусово” купувати майже безнадійні щодо повернення коштів облігації державних позик, такі ж безнадійні щодо виграшу лотерейні білети тощо...

Але, як мовиться у відомій біблійній сентенції, рано чи пізно все вертається на круги своя. 1999 року викладачі та студенти Львівського банківського інституту НБУ (тоді ще коледжу) заініціювали День банкіра, котрий став традиційним і святкується у вузі щороку наприкінці листопада. Зазначимо важливу деталь: День банкіра у ЛБІ постав “як продовження відмічання на теренах Західної України свята Ощадності (20—30-ті роки ХХ ст.) у контексті міжнародного дня ощадності”.²² Тобто в певному сенсі можемо говорити про відродження призабутої нині традиції.

Уперше свято “День банкіра” у Львівському банківському інституті (тоді ще Львівському банківському коледжі) збіглося з початком діяльності студентської кредитної спілки “Галичина” (СКС “Галичина”).

Ініціаторами свята були студенти, які вивчають історію розвитку банківської справи в Україні. Саме вони довідалися з архівних документів про святкування Дня Ощадності.

До студентської ініціативи майбутні банківські працівники додали ще й свої організаторські здібності, фантазію і творчі пошуки нових форм святкування професійного свята.

У програмі свята були такі заходи:

- ♦ конкурс на заміщення вакантних посад у СКС “Галичина” (рекомендованих на майбутнє як членів Правління кредитної спілки);

- ♦ виставка студентських газет нестандартної форми, присвячених Дню банкіра;

- ♦ конкурс на кращу грошову одиницю навчального закладу;

- ♦ Прес-конференція з банкірами Львівщини (“Студенти запитують — Ви відповідаєте”);

- ♦ показ моделей “Діловий стиль — 2000”;

- ♦ концерт-вітання академгруп

“Шану віддаймо банкірам”;

- ♦ підсумки олімпіади зі спеціальних банківських дисциплін;

- ♦ конкурс кросвордів на банківську тематику.

Найбільший резонанс серед студентства отримав конкурс на кращу грошову одиницю. Студенти виявляли неабиякі художні, дизайнерські, нумізматичні здібності. На конкурс було представлено не лише різні номінали купюр власних грошових одиниць, а й описано їх характеристики та мотивацію щодо їх назв.

Щороку, окрім свята Дня банкіра, проводяться гуманітарні акції. На заощаджені кошти студенти, їхні батьки, викладачі вузу купують шкільне приладдя, книги, одяг, взуття для дітей, які перебувають у дитячій колонії (м. Городок), а також для сиріт дитячих будинків м. Львова. Ці акції відбуваються протягом року.

Завершуючи розповідь про Свято Ощадності, хотілося б ще раз наголосити на тій важливій економічній, суспільно-політичній, культурній ролі, яку воно відіграло в житті західноукраїнського громадянства. Без сумніву, ідея ощадності й сьогодні не втратила свого потенціалу, бо має прямий стосунок до таких актуальних для сучасного українського суспільства завдань і проблем, як широке залучення внутрішніх народних ресурсів для піднесення й розвитку економіки, зміцнення довіри людей до вітчизняних банків, стабілізація національної грошової одиниці — гривні, розвиток ощадної справи в країні.

То чому б не відродити в Україні Свято Ощадності? Не лише як професійний день працівників банківських та ощадних установ, кредитних спілок, а насамперед як свято масове, загальнодержавне, всенародне, — яким воно було в його первинному сенсі і яким збереглося в історичній пам’яті нашого народу.

□

Рекламний проспект Львівської міської ощадної комунальної каси.

²⁰ Радянська енциклопедія історії України. — К., 1972. — С. 348.

²¹ Банки Львова: минуле і сучасне. — Львів: ЛБІ НБУ, 2002. — С. 35.

²² Про святкування Дня Ощадності на теренах Західної України: Нотатки дослідницької роботи. — Львів, 1999. — С. 2.

Лебідь-Юрчик — директор Державної скарбниці України в 1917–1919 роках

Харитон Михайлович Лебідь-Юрчик увійшов у нашу новітню історію як визначний державний діяч, економіст, визнаний авторитет із питань ведення державних фінансів взагалі й бюджетної галузі зокрема, а крім того — як історик і теоретик фінансової діяльності в Україні часів визвольних змагань 1917–1921 років.

Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 року в Росії призвела до руйнації імперії, на теренах якої почали виникати численні крайові та національні уряди й державні утворення. В Україні з березня 1917 р. владу перебрала Центральна Рада.

Із проголошенням 22 січня 1918 р. самостійної Української Народної Республіки (УНР) невдовзі було створено власну Державну скарбницю. Харитон Лебідь-Юрчик посідає крісло її директора. Після перевороту 29 квітня 1918 р. і встановлення Гетьманату його залишають виконуючим обов'язки директора Департаменту Державної скарбниці Української Держави, а 19 липня за наказом Гетьмана Павла Скоропадського офіційно затверджують директором [3]. Завдання Держскарбниці полягали в управлінні фінансами країни, забезпеченні державного бюджету шляхом акумуляції податків, інших прибутків та кредитних операцій, пошуку коштів для надзвичайних витрат тощо. Грошові знаки випускалися Державною скарбницею на позику від Державного банку, якому подавалося письмове зобов'язання щодо сплати наданого кредиту. На базі Держскарбниці з літа 1918 р. планувалося заснувати Головну скарбницю Української Держави, а також Гербову скарбницю, яку мав очолити Харитон Лебідь-Юрчик [7].

Головний тягар законодавчої праці та аналізу справ у грошовій сфері державного життя лежав на Фінансовій комісії, заснованій 28 червня 1918 р. при Міністерстві фінансів [4]. Її створили “для розгляду законопроектів та справ фінансового значіння, або пов'язаних з асигнуванням коштів з державного скарбу” [7]. Голова комісії призначався Гетьманом за поданням міністра фінансів. Цю важливу посаду також обійняв Харитон Лебідь-Юрчик.

Фінансова комісія, як і Державна скарбниця та Державний банк, відігравала важливу роль у житті країни. На її обговорення виносилися численні фінансові проблеми молодої держави. До 16 грудня 1918 р. комісія затвердила низку позабюджетних кредитів на суму 4 млрд. 156 млн. крб. [1]. Ці кошти мали ввійти до кошторису офіційних відомств і держбюджету. Відтак істотно скорочувалися видатки з Державної скарбниці. Чимало зусиль докладав до цієї важливої для держави

справи і сам її директор.

Укладання бюджету — одне з головних фінансово-господарських завдань держави. При Департаменті Державної скарбниці Міністерства фінансів УНР, а згодом Гетьманату, діяла спеціальна Бюджетова комісія, яку очолював усе той же Харитон Лебідь-Юрчик, що свідчить про рівень фахової підготовки цієї людини та неабиякі організаторські й розумові здібності. Бурхливі події кінця 1917 — початку 1918 рр. не дали змоги скласти державний бюджет УНР. Лебідь-Юрчик зауважував ще й такі причини: “1) Зруйнована залізнична комунікація й анархічна демобілізація, що продовжувалась ще в січні (1918 р.), стояли на перешкоді до зносин з губерніальними й повітовими інституціями, які мали достарчити потрібний бюджетовий матеріал і 2) брак в окремих міністерствах фахівців у бюджетових справах, які мали би досвід і рутину в складанні кошторису” [5].

Після гетьманського перевороту новому урядові довелося мати справу з тими ж труднощами і проблемами. Основна маса кошторисів надійшла до Бюджетової комісії аж наприкінці вересня 1918 р., а отже, лише тоді можна було приступити до їх розгляду і роботи над укладанням бюджету. За таких обставин Бюджетова комісія під керівництвом Харитона Михайловича, з'ясовуючи фактично зроблені у 1918 р. видатки, почала обчислювати очікувані прибутки та розробляти бюджет на рік 1919-й. Комісія закінчила свою роботу вже після падіння Гетьманату, а саме — 30 грудня 1918 р., після чого й подала проєкт на розгляд Директорії, яка 24 січня затвердила його як державний бюджет УНР на 1919 рік [4].

У 1919 році Х.М.Лебідь-Юрчик — заступник міністра фінансів УНР і доцент Державного Українського університету в Кам'янці-Подільському.

З поразкою українських визвольних змагань він емігрує до Польщі, а звідти до Німеччини. На вигнанні займався науковою працею та написанням спогадів про свою службу на благо Української Держави, які згодом стали важливим аналітичним джерелом до історії становлення і розвитку вітчизняної фінансової і бюджетної політики початку ХХ століття. Зауважимо насамперед німецькомовну працю “Перший український державний бюджет на 1918 р.”,

опубліковану в “Записках Українського наукового інституту в Берліні” (“Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin”) у 1929 році [6]. Крім того, в 1927 році у Львові вийшла друком ґрунтовна монографія-спогад Лебідя-Юрчика “Бюджетове право”, яка й досі залишається цінним дослідженням з бюджетної справи тих часів [5].

Харитон Михайлович Лебідь-Юрчик помер у Німеччині в 1945 році.

Оцінюючи роль і значення цієї непересічної особистості, наголосимо передусім на значному внеску в створення української грошової системи доби національного відродження 1917–1921 рр. і становлення фінансової системи державної України. Під безпосереднім керівництвом Харитона Лебідя-Юрчика в 1918 році було створено перший в історії незалежної України державний бюджет. Рукою Лебідя-Юрчика занотовано перші українські національні грошові знаки та цінні папери: вісім банкнот Державної скарбниці та чотири облігації УНР [2]. □

Література

1. Гловінський Є. *Фінанси У. С. С. Р. — Варшава: Праці Українського наукового інституту, 1938. — С. 22.*
2. Гнатюк М. *Державні гроші України 1917–1920 років. Ілюстрований історико-іконографічний нарис. — Київ: Український музей-архів, 1974. — С. 181.*
3. *Державний Вістник. — 1918. — 29 липня.*
4. Дорошенко Д. *Історія України. 1917–1923 рр. — Ужгород: Накладом Осипа Цюпки, 1930. — Т. 2. Українська гетьманська держава. — С. 277.*
5. *Лебідь-Юрчик Х. Бюджетове право. — Львів, 1927. — С. 115.*
6. *Lebid-Jurcyk Ch. Das erste ukrainische Staatsbudget für das Jahr 1918 // Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin. — 1929. — Bd. 2. — S. 148–186.*
7. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). — Ф. 1064, оп. 1, спр. 24 а, арк. 15 зв.; — Арк. 31; — Арк. 59–60 зв.*

Павло Гай-Нижник,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного фінансового
інституту при Міністерстві фінансів
України.
Кандидат історичних наук.

Тетяна Харченко

Головний економіст відділу методології бухгалтерського обліку в установах Національного банку України департаменту бухгалтерського обліку НБУ

Автоматизація бізнес-процесів обліку збуту послуг

Завершальним етапом реалізації комплексної системи автоматизації фінансово-господарських операцій на основі стандартних можливостей системи SAP R/3 став облік послуг, що надаються Національним банком України. Автор висвітлює здобутки та проблеми, пов'язані з упровадженням комплексного рішення обліку цих послуг.

Основні цілі побудови нового рішення щодо обліку послуг у рамках комплексної системи автоматизації фінансово-господарських операцій на основі стандартних можливостей системи SAP R/3 полягають у забезпеченні однакових підходів до розрахунку вартості послуг, встановленні єдиних правил обліку операцій та відображенні доходів від послуг на централізовано визначених рахунках. Така організація обслуговування клієнтів дає змогу стандартизувати документообіг, всебічно проаналізувати діяльність установ Національного банку України (зокрема стосовно заборгованості клієнтів) як з точки зору проведення операцій, так і на предмет відображення їх у балансі та кошторисі.

На початку було визначено стратегію розвитку проекту, а саме:

- ♦ стандартизація бізнес-процесів надання послуг залежно від їх виду;
- ♦ автоматизація обліку заборгованості клієнтів;
- ♦ формування дебетових інформаційних запитів для клієнтів;
- ♦ інтеграція з операційним днем банку;
- ♦ автоматичний та напівавтоматичний режим обробки вхідних платежів клієнтів;
- ♦ відображення результатів обліку послуг у бюджеті і контролінгу;
- ♦ обчислення вартості послуг на підставі затверджених постановою Правління НБУ тарифів;
- ♦ розрахунок податку на додану вартість для послуг, які підлягають оподаткуванню;
- ♦ формування податкових накладних для клієнтів та податкової декларації;
- ♦ автоматизоване ведення книги продажу;
- ♦ інтеграція з технічними підси-

стемами обліку послуг, з яких передається інформація про обсяги наданих послуг.

Як свідчить аналіз, послуги, які надаються Національним банком України, поділяються на абонентські, кількісні та разові.

Абонентські послуги надаються клієнтам періодично. Ціна встановлюється за певний період. Вартість послуги залежить тільки від її ціни і розраховується на основі даних послуги та договору. Прикладом абонентської послуги є щомісячний платіж за супроводження системи «клієнт-банк».

Кількісні послуги також надаються періодично. Ціна встановлюється за одиницю послуги, а вартість за період розраховується як результат ціни, помноженої на кількість послуг. Дані щодо кількості наданих послуг отримують у технічних підсистемах, які фіксують їх виконання: у системі електронних платежів, електронній пошті, депозитарії, інкасації.

Особливість групи послуг інкасації полягає в тому, що в кожній області їх реєструє своя технічна підсистема. Всі інші групи послуг мають єдиного розробника підсистем. Тому системою R/3 для всіх груп послуг визначено єдину структуру вхідного файлу, що містить інформацію про кількість наданих послуг. Формування такого файлу завершували розробники технічних підсистем.

Окремого пояснення потребує розробка інтерфейсу між системами R/3 та електронної пошти. Розроблений спеціалістами Управління Національного банку України в Луганській області АРМ дає змогу підготувати на основі статистичних даних файл, а також забезпечує користувачів інструментом аналізу первинної інформації. Розробка цілком відповідає визначе-

ним стратегією розвитку автоматизації НБУ підходам до стандартизації програмного забезпечення. Єдине побажання до розробників із регіональних управлінь — погоджувати не тільки постановочну частину реалізації, а й вибір інструментарію для розробки.

Плата за разові послуги здійснюється на основі даних самої послуги. Ціна встановлюється за одиницю послуги і не залежить від періоду її надання. Разові послуги надаються за запитом клієнта. Необхідна для обчислення вартості інформація вводиться безпосередньо у замовлення. Прикладом разової послуги є розсилання кореспонденції на запит клієнта.

Ціни на послуги в системі R/3 встановлюються централізовано і залежать від клієнта, якому вони надаються, або від умов їх надання (наприклад, від часових інтервалів).

Обов'язковою умовою реалізації бізнес-процесів обліку наданих послуг у системі R/3 є наявність договорів, основних записів послуг і дебіторів.

Інформація про договори клієнта вводиться у систему на підставі юридично оформлених та підписаних документів. Кожному клієнту в системі створюється «груповий контракт», який містить загальні дані та умови за договором і має на меті об'єднання, скажімо, додаткових угод із даним клієнтом.

Щоб зробити можливим об'єднання в один рахунок на оплату послуг, які надаються одному клієнту у визначений період часу на підставі різних договорів (про розрахунково-касове обслуговування, електронні платежі, надання послуг електронної пошти, використання криптографічних засобів захисту інформації, надання по-

слуг депозитарію), введено поняття центрального та підпорядкованого договору.

Кожному договору в системі відповідає конкретний набір послуг, які надаються клієнту установою банку. В договорі зазначено умови та розрахунковий період надання послуг (календар фактурування), платіжні реквізити сторін. Зауважимо, що в якості платіжних реквізитів установи НБУ вказується аналітичний рахунок балансового рахунку плану рахунків НБУ 4629 “Транзитний рахунок за іншими операціями”. Номери договорів система надає автоматично.

Кожна послуга в системі R/3 має свій унікальний код. Основні записи послуг централізовано створює служба автоматизації фінансово-господарських операцій на підставі затверджених постановою Правління НБУ тарифів. Кожній послугі відповідають певна фінансова позиція та вид доходу. Крім того, в основному записі послуги міститься ознака обкладення податком на подану вартість. Зважаючи на те, що з моменту старту в продуктивній системі ведеться історія кожної операції, нумерацію послуг важливо не змінювати.

Клієнт, якому надаються послуги, в системі R/3 є дебітором. Усю необхідну інформацію про нього — назву, адресу, контактні телефони, код ЕДРПОУ, ідентифікаційний податковий номер, ознаку платника податку, платіжні реквізити (код банку й номер рахунку) та деякі додаткові реквізити — заносять у картку клієнта. Клієнти банку мають свої унікальні номери, які надаються системою.

Комплекс обліку наданих клієнтам послуг реалізовано в трьох пов'язаних між собою бізнес-процесах:

- обчислення вартості послуг із виставленням клієнту рахунку для оплати;

- облік надходження коштів;

- облік ПДВ з автоматичним формуванням податкових накладних, книги продажу і реєстру податкових накладних.

Кожен бізнес-процес — це виконання у певній послідовності і певними працівниками низки операцій. Завдяки інтеграції системи операції одночасно відображаються не тільки в балансі установи, а й за статтями кошторису (див. схему бізнес-процесів збуту).

Облік послуг, які надаються клієнтам НБУ, здійснюють:

- ♦ відповідальний виконавець фінансового підрозділу;

- ♦ відповідальний виконавець внутрі-

банківської бухгалтерії;

- ♦ виконавець, відповідальний за облік ПДВ.

Перед початком роботи відповідальний виконавець фінансового підрозділу перевіряє наявність основних записів послуг у системі. Послуги в систему заносяться тільки на основі тарифів, затверджених Правлінням НБУ. У разі відсутності тієї чи іншої послуги в переліку необхідно подати до фінансового департаменту відповідні документи для її узаконення.

Потому виконавець, що відповідає за ведення договорів, заносить у систему дані про всіх дебіторів і договори та перевіряє календар фактурування, тобто період, за який здійснюється розрахунок. Після цього через інтерфейс із технічними підсистемами приймаються дані про кількість наданих банком послуг або ж їх заносять у систему R/3 шляхом ручного введення. За кожним договором система перевіряє отримані дані на повноту. Якщо інформація точна й отримана в повному обсязі, то в системі автоматично створюється замовлення клієнта — так званий “відгук за контрактом”.

Замовлення на абонентські та разові послуги створюються безпосередньо в системі шляхом копіювання послуг із договору або в режимі ручного введення. На підставі замовлення відповідальний за ведення договорів виконавець проводить фактурування без формування бухгалтерських проводок, тобто фактично готує клієнту рахунок-фактуру для оплати наданих послуг.

Підготовлений та роздрукований рахунок-фактура чи акт виконаних робіт для перевірки правильності формування передаються бухгалтеру.

Відповідальний виконавець внутрібанківської бухгалтерії перевіряє даний розрахунок, зіставляє його з друкованими формами документів і, якщо правильно обчислено вартість наданих клієнту послуг, розблоковує фактуру для проводок у фінансовій бухгалтерії. У результаті проводок фактур формується заборгованість за кожним клієнтом, виконуються проводки за нарахованими доходами та ПДВ. При необхідності розраховується пеня, а при інфляції проводиться індексація боргу.

Відповідальний за облік ПДВ виконавець друкує податкові накладні, перевіряє записи в книзі обліку продажу товарів (робіт, послуг) та формує реєстр звірки виписаних податкових накладних і сформованих рахунків-фактур.

Вивантаження проводок в опе-

раційний день банку (ОДБ) виконує відповідальний виконавець внутрібанківських операцій. У результаті вивантаження в баланс ОДБ відображаються проводки за нарахованими доходами та ПДВ. Крім того, клієнту передається сформований дебетовий інформаційний платіж (надалі — ДІП). У призначенні ДІП є посилення на номер фактури, наданий системою R/3. З метою своєчасного закриття заборгованості клієнта і недопущення нараховання пені за затримку оплати наданих послуг, збереження у призначенні платежу цього посилення є необхідною умовою для клієнтів при сплаті коштів за надані послуги.

Заборгованість клієнта складається з відкритих позицій дебітора (фактур, документів перенесення залишків на рахунки прострочених нарахованих доходів). Стан заборгованості клієнтів у системі R/3 аналізується засобами інформаційної системи модуля “Фінансова бухгалтерія”. Розшифровку дебіторської заборгованості в розрізі дебіторів, аналітичних рахунків можна отримати на будь-яку дату. Заборгованість клієнтів у системі групується за строками її непогашення, що дає бухгалтеру змогу аналізувати ситуацію і приймати рішення стосовно її перенесення на рахунки простроченої чи сумнівної заборгованості.

Закривається заборгованість клієнтів на підставі їхніх вхідних платежів, які надходять в ОДБ. Відповідальний виконавець внутрібанківської бухгалтерії приймає файл із платежами у систему R/3. У ньому містяться всі параметри платіжних документів, які надходять із системи електронних платежів, у тому числі й призначення платежу клієнта, в якому має бути посилення на номер фактури, створеної системою R/3. Цей параметр є ключовим для автоматичного розбору вхідних платежів. У процесі розбору вхідні платежі аналізуються, контролюються позиції файлів, здійснюються автоматичні та напівавтоматичні проводки платежів у системі R/3 та друкується протокол прийнятих платежів.

У результаті розбору вхідних платежів клієнтів у системі закриваються відкриті позиції дебіторів за нарахованими доходами. За отриманими авансовими платежами формується кредиторська заборгованість.

У разі несвоечасної сплати клієнтами коштів за надані послуги заборгованість клієнтів переноситься на рахунки простроченої заборгованості, обчислюється сума штрафу та сума

індексації боргу. При сплаті клієнтом пені в системі виконуються проводки отриманих унаслідок цього доходів.

Повний цикл бізнес-процесу і зв'язок із технічною підсистемою обліку обсягу наданих послуг та операційним днем банку забезпечують три інтерфейси:

- ♦ технічна підсистема обліку обсягу наданих послуг — система R/3 для завантаження кількісних даних за наданими послугами;

- ♦ система R/3 — операційний день банку (ОДБ) для вивантаження проводок із модуля “Збут” і дебетових інформаційних платежів клієнтам;

- ♦ операційний день банку (ОДБ) — система R/3 для завантаження вхідних платежів від клієнтів.

Інструментом для аналізу всіх проведених операцій з надання послуг та отримання оплати за ними, відстеження взаємодії технічних підсистем із системою R/3, отримання звітів за цими операціями є інформаційна система “Логістика”, яка забезпечує:

- ♦ перегляд основних даних модуля “Збут”;

- ♦ формування, перегляд і роздрукування довідників системи та звітів, необхідних для роботи відповідальних виконавців.

Отже, основними результатами за проведення комплексного рішення обліку послуг, які надаються Національним банком України, є:

- ♦ автоматизація договірної роботи;

- ♦ управління заборгованістю клієнтів (ведення особових рахунків дебіторів, відстеження обсягів і строків заборгованості, нарахування пені та індексації боргу);

- ♦ отримання звітності за доходами з аналізом джерел доходів, порівняння планових та фактичних показників, планування доходів, можливість проведення доходів за аналітичними рахунками.

Слід зазначити, що інформація вводиться в систему один раз, немає дублювання операцій, аналіз за ними можна робити в будь-який час як на те-

риторіальному рівні, так і на рівні центрального апарату НБУ. Водночас зауважимо й деякі проблеми на шляху впровадження комплексного рішення обліку послуг, а саме:

- немає документа, який би регламентував для системи Національного банку порядок укладення та ведення договорів, котрі не належать до договорів із господарських питань (наприклад, про інформаційно-розрахункове обслуговування в системі електронних платежів, надання послуг системою електронної пошти та інші);

- не визначено порядок проведення індексації боргу у зв'язку з інфляцією;

- відсутні вимоги щодо формування вихідних документів системи та форм звітності, необхідних для оперативного аналізу операцій, що пов'язані з наданням послуг клієнтам як на територіальному рівні, так і на рівні центрального апарату НБУ.

Схема бізнес-процесів збуту послуг НБУ

АННОТАЦИИ

Андрей Папуша. *Есть первый миллиард!*

Фоторепортаж о торжественной процедуре чеканки миллиардной разменной монеты, изготовленной на Монетном дворе Национального банка Украины.

Банки Днепропетровщины: программу развития банковской системы Украины — в действие.

О задачах территориальных управлений НБУ в процессе реализации программы развития банковской системы, озвученных Председателем НБУ в ходе официального визита в Днепропетровскую область.

НБУ расширяет международное сотрудничество.

Информация о подписании Меморандума о взаимопонимании между Национальным банком Украины и Банком Индонезии.

Ирина Крючкова. *Ценовая конкурентоспособность экономики Украины.*

Определены условия оптимального курсообразования на этапе выхода Украины из кризиса, ценовой стабилизации и повышения уровня жизни населения.

Андрей Папуша. *Стратегическое оружие XXI века.*

Информационное сообщение о состоявшемся в г. Киеве семинаре “Новые инструменты и возможности повышения конкурентоспособности продукции Украины”.

Юрий Харазишвили, Алексей Зарицкий, Вячеслав Заводник. *Инфляция, факторы влияния и инструменты регулирования.*

Предлагается авторская математическая модель прогнозирования инфляции будущего периода, построенная на аналитических зависимостях экономических взаимосвязей.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в июле 2003 года.

Механизмы и объемы рефинансирования Национальным банком Украины банков, средние процентные ставки НБУ и банков, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.08.2003 г.

Александр Евтух. *Ипотека и ипотечный рынок.*

Излагается краткая история возникновения и экономическая сущность ипотеки. Предложено авторское определение понятия “ипотечный рынок”, описаны его основные функции.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в июле 2003 года.

Аналитические материалы в форме таблиц и графика о результатах аукционов по размещению облигаций внутреннего государственного займа в июле 2003 года.

Структура активов, обязательств, собственного капитала, финансовые результаты деятельности банков Украины по состоянию на 01.07.2003 г.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные за период с 1 июля по 1 августа 2003 г., а также изменения и дополнения к перечню операций, на осуществление которых банки получили банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций, внесенные за период с 1 июля по 1 августа 2003 г.

Банки, исключенные из Государственного реестра банков в июле 2003 г.

Елена Романченко. *Отмывание грязных денег как преступление.*

Предлагается методика борьбы с незаконными доходами

в банковских учреждениях Украины с использованием зарубежного опыта.

Петр Решетников. *Охрана банков: есть ли альтернатива Государственной службе охраны?*

Поднята проблема монополии Государственной службы охраны на обслуживание банковских учреждений.

Руслан Набок. *Построение модели влияния недоходных активов банка на рентабельность.*

Предложена эконометрическая модель, использование которой позволяет изучить влияние недоходных активов на рентабельность банка, разработать автоматизированные решения в сфере анализа.

Любовь Гребешкова. *Незабываемая встреча.*

Репортаж с церемонии вручения наград победителям и участникам конкурса детского творчества, проведенного по инициативе профсоюзного комитета Национального банка Украины.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за июль 2003 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за июль 2003 года).

О выпуске в обращение памятной монеты “Пектораль”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 100 гривен из серии “Духовні скарби України” (духовные сокровища Украины), посвященной шедевру эллино-скифского искусства — золотой пекторали (IV ст. до н. э.), найденной в 1971 г. украинскими археологами в кургане “Толстая Могила” на Днепропетровщине. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

План выпуска памятных и юбилейных монет Украины на 2004 год.

Валерий Калюжный. *Роль государственных расходов и инвестиций в рыночных экономиках.*

Изложены взгляды зарубежных экономистов на роль государственных расходов и инвестиций, рассмотрены основные концепции повышения темпов экономического роста в условиях переходной экономики.

Тамара Смовженко. *Праздник Сберегательности: воспоминания о... будущем.*

Исторический экскурс в 20—30-е годы прошлого столетия, когда в Западной Украине, а также во многих зарубежных странах большой размах получило движение за бережливость, ярким проявлением которого был Праздник Сберегательности. Автор ставит риторический вопрос: а не возродить ли этот праздник в независимой Украине?

Павел Гай-Нижник. *Лебидь-Юрчик — директор Государственного казначейства Украины в 1917—1919 годах.*

Краткая биография, обзор профессиональной и научной деятельности директора Государственного казначейства, Финансовой комиссии и Бюджетной комиссии Украинской Народной Республики, заместителя министра финансов УНР Х.М.Лебидь-Юрчика.

Татьяна Харченко. *Автоматизация бизнес-процессов учета быта услуг.*

Анализируются достижения и проблемы, связанные с внедрением комплексного решения учета услуг, предоставляемых Национальным банком Украины, на основе системы SAP R/3.